

Jānis Krastiņš
Jugendstils
Rīgas arhitektūrā

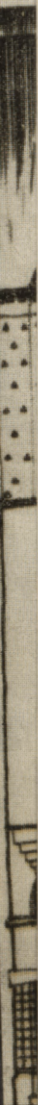
FAMP

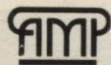
80-2

109

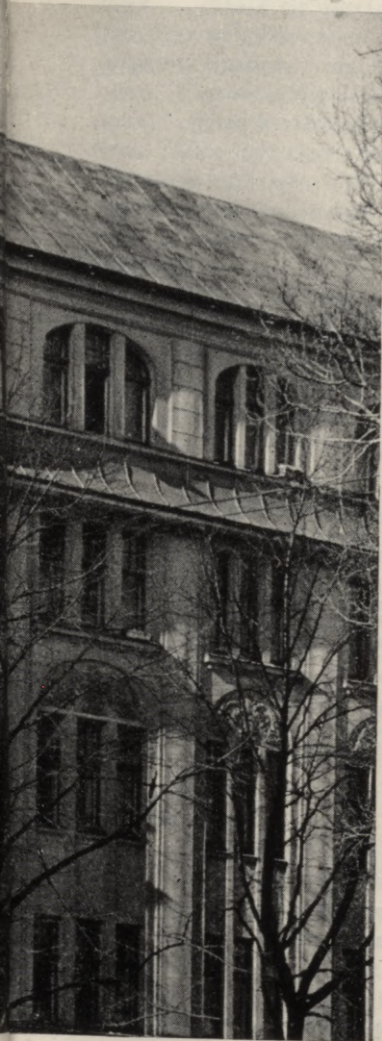

«LATVIJAS PSR
ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS
PIEMINEKĻI»

L 80-2
109

L
71

LATVIJAS DABAS
UN PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS BIEDRĪBA
«LATVIJAS PSR
ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI»

J. Krastiņš

Jūgendstils Rīgas arhitektūrā

RĪGA «ZINĀTNE» 1980

72L1
85.113(2L)1
Ju 236

Vila Lāča Latv. PSR
VALSTIS BIBLIOTĒKA

~~80-~~ 29.996
0305065490

Redkolēģija:

V. APSĪTIS, I. BATRAGS, S. CIELAVA (atb. sekr.),
M. KRAVINSKA, I. LANCMANIS, O. TILMANIS,
J. VASIĻJEVS (atb. red.).

Krastiņš J.

Ju 236 Jūgendstils Rīgas arhitektūrā. — R.: Zinātne,
1980. — 224 lpp., il. — (Latvijas PSR arhitektūras
un mākslas pieminekļi)

Grāmatā analizēta 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma arhitektūra Rīgā. Šī laika celtnes dominē pilsētas mūsdienu centra apbūvē un nosaka tās telpisko un māksliniecisko veidolu. Apskatāmajā laika posmā iezīmējās pāreja uz nebijušu, svarīgu arhitektoniskās izteiksmes līdzekļu meklējumiem. Radās jauna, formās daudzveidīga arhitektūra — jūgendstils. Tas šajā darbā fraktēts kā pirmais mūsdienu arhitektūras stils. Plaši aplūkotas šī laika posma vadošo Rīgas arhitektu darīrades īpatnības.

Grāmata domāta visiem, kas interesējas par Rīgas arhitektūru un jūgendstila arhitektūru vispār, kā arī speciālistiem — arhitektiem, mākslas zinātniekiem un vēsturiekiem.

30202—010
K 106.79.4902000000.
M811(11)—80

72L1
85.113(2L)1

Publicēts saskaņā ar Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas
Redakciju padomes 1978. gada 11. maija lēmumu

© Izdevniecība «Zinātne», 1980

Rīga . . . Iztēlē šis vārds vispirms saistās ar Vecpilsētas baznīcu smailēm virs Daugavas ūdeņu klaida — ar pilsētas simbolu, tās seju un neatkārtojamo savdabību. Viduslaicīgo Vecrīgu no ziemeļiem un austrumiem ieskauj kanālmalas apstādījumu un bulvāru pusloks. Tālāk līdz dzelzceļam plešas taisnstūra kvartālos izkārtota apbūve. Vēl pagājušā gadsimta vidū te atradās priekšpilsēta, bet tagad tas jau ir pilsētas centrs, kura platība ir vairāk nekā desmit reizes lielāka par Vecrīgu.

Vecpilsētā pilsētbūvnieciskā vide veidojusies gadu simteņiem. Tajā vairums pieminekļu celti gotikas, klasicisma vai citos vēsturiskajos stilos. Toties pārējā pilsētas centra teritorijā kapitālā apbūve un līdz ar to pašreizējais pilsēttelpas raksturs veidojies relatīvi īsā laikā — 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā. Savā ziņā šī teritorija ir unikāls pilsētbūvnieciskais veidojums. Tur atrodas ap pusotra simta vietējās nozīmes arhitektūras pieminekļu sarakstā pašlaik ietverto celtni. Arhitektonisko izteiksmes līdzekļu un formu valoda tām ir dažāda, jo šo laika posmu raksturo līdz tam nepieredzēti straujš progress ar būvmākslu saistīto ražošanas nozaru, arhitektūras daiļrades metožu un māksliniecisko uzskatu attīstībā. Tomēr šī laika apbūve ir relatīvi viengabalaina, tajā pat saskatāmas ansambļa iezīmes. Galvenā tās vērtība ir apkārtējās vides stingri ieturētais, cilvēkam atbilstošais mērogs, kas izraisa pozitīvas emocijas katram, kas šajā vidē uzturas.

19. gs. otrās puses un 20. gs. sākuma arhitektūru, kaut arī tā pilnībā nosaka pilsētas centrālo rajonu telpisko raksturu, tomēr pazīstam pārāk maz.

Šī darba mērķis — iepazīstināt lasītājus ar pagājušā gadsimta beigu un mūsu gadsimta sākuma arhitektūras vēsturisko un māksliniecisko vērtību vispār un it īpaši ar jūgendstila — 20. gs. sākuma arhitektūru.

ras stila — daudzveidīgajām strāvām un izpausmes formām Rīgas arhitektu daiļradē. Galvenā uzmanība pievērsta arhitektoniski un mākslinieciski pašai vērtīgākajai — pilsētas centra — apbūvei.

Darbā izmantoti arhīvu materiāli — Rīgas pilsētas izpildkomitejas Galvenās arhitektūras plānošanas pārvaldes tehniskā arhīva, Latvijas Centrālā valsts vēstures arhīva u. c. arhīvu dokumenti, kā arī atsevišķi literatūras avoti.

Ikvienas tekstā minētās celtnes sākotnējo funkciju, celšanas gadu un projekta autora uzvārdu lasītājs var uzzināt sarakstā, kas dots grāmatas pielikumā.

Jugendstils ir 19. gs. pēdējo gadu un 20. gs. sākuma mākslinieciski estētiskā sistēma, stils, kas aptvēra ne vien arhitektūru, bet arī tēlotāju mākslu, literatūru, iespiedgrafiku, lietišķo mākslu.

Arhitektūras vēsturē līdz ar Jugendstilu sākās jauns posms: iezīmējās un attīstījās vairākas likumsakarības, kas kopumā raksturo mūsdienu arhitektūru. Arhitektoniskās vides emocionāli estētisko izteiksmīgumu Jugendstils centās nodrošināt ar utilitāro elementu māksliniecisku traktējumu atbilstoši to raksturam. Tieši tā ir būtiskākā atšķirība starp Jugendstilu un iepriekšējiem arhitektūras stiliem, kuru attīstībā pēdējais bija 19. gs. otrajā pusē valdošais eklektisms. Eklektisma garā būvēto celtnu mākslinieciskais un telpiskais izveidojums pilnībā tika atvasināts no visdažādāko vēsturisko stilu arhitektoniskajām un ornamentāli dekoratīvajām formām, detaļām un elementiem.

Jugendstils radās kā noteikta reakcija pret 19. gs. otrās puses būvmākslas retrospektīvo dabu, taču no ornamentālā dekora tas neatteicās. Ļoti raksturīgi bija vijīgu, liektu, viļņveida līniju, stilizētu augu vai ģeometrisku figūru ornamentu. Dinamisks, ekspresīvs, tolaik katrā ziņā oriģināls un neparasts dekors rotāja gan celtnu fasādes, gan iekštelpas. Arhitektūrā tas ienāca no tēlotājas un lietišķās mākslas. Taču atšķirībā no eklektisma Jugendstilā dekors vairs nebija stilu veidojošais faktors. Dekoram bija formāla nozīme.

Rīga līdz pat 19. gs. vidum bija tipiska viduslaiku pilsēta — cietoksnis. Tās senatnīgo kodolu jeb leķšpilsētu aptvēra fortifikācijas sistēma, ko veidoja zemes vaļņi, bastioni un ūdensgrāvji. Pilsētai ziemeļrietumu pusē pieklāvās otrs līdzīgs cietoksnis — citadele, kuras teritorijā atradās tikai militāras nozīmes celtnes. Ap to līdz tagadējai Kirova ielai pletās cietokšņa glasiss jeb esplanāde. Pēc fortifikācijas noteikumiem tajā nedrīkstēja neko celt. Tālāk atradās priekš-

Jugendstils un laikmets

Rīga 19. gs.
otrājā pusē

pilsētas, kur bija atļauts celt vienīgi koka ēkas, turklāt ne augstākas par diviem stāviem. Šāda pilsētībūvnieciskā struktūra pagājušā gadsimta vidū sāka jūtami kavēt pilsētas teritoriālo un telpisko izaugsmi, kas bija nepieciešama sakarā ar ekonomikas attīstību.

19. gs. vidū dominēja kapitālistiskais ražošanas veids ar atbilstošām sabiedriskajām attiecībām. 1864. gadā Rīgā bija 5719 rūpniecības strādnieku. Tie veidoja 68,5% no strādnieku kopskaita Vidzemes guberņā, kuras administratīvi politiskais centrs bija Rīga. Pēc 1857. gada datiem, Rīgas iedzīvotāju skaits bija 61 878, t. i., tikai 8% no guberņas iedzīvotājiem. Priekšpilsētās dzīvoja ap 49 000, bet lekšrīgā — 13 000 cilvēku. Priekšpilsētās atradās gandrīz visas rūpnīcas un fabrikas (ap 100), kamēr lekšrīgā faktiski koncentrējās visa firdzniecība un darījumu dzīve. Satiksme starp abām pilsētas daļām notika pa trim vārtiem cietokšņa vaļņos, pie kam naktī vārtus slēdza. Lekšpilsētā celt jaunas ēkas varēja, tikai nojaucot esošo apbūvi. Ar mazstāvu koka namiņiem intensīvi apbūvētas bija arī lekšpilsētai tuvākās priekšpilsētas, kur iedzīvotāju blīvums gandrīz bija tāds pats kā lekšrīgā — apmēram 350 cilvēki uz 1 hektāra. Tā kā arī no militārā viedokļa cietoksnis jau sen bija morāli novecojis, tad 1856. gadā no Krievijas cara tika saņemta atļauja cietoksni nojaukt.

Rīgas cietokšņa vaļņus nojauca 1857.—1863. gadā pēc pilsētas arhitekta J. Felsko un inženiera arhitekta O. Dīces izstrādātā projekta. Vienlaicīgi atcēla aizliegumu būvēt daudzstāvu mūra namus priekšpilsētās. Citadeles vaļņus nojauca vēlāk — 1872.—1875. gadā. Kopumā tas bija plašs pilsētībūvniecisks pasākums, kas radikāli mainīja pilsētas plānojumu un telpisko struktūru.

Apkārt senajam pilsētas kodolam izveidojās viens no izcilākajiem Rīgas arhitektūras ansambļiem — ka-

nālmalas apstādījumu un bulvāru pusloks. Šajā zaļumu masīvā kā saliņas atradās perimetrāli apbūvēti kvartāli, ar kuriem telpiski harmonēja atsevišķas brīvi stāvošas sabiedriskās ēkas. Bulvāri radīja gan kompozicionāli nepieciešamo intervālu, gan funkcionālu saistību starp lekšrīgu un bijušajām priekšpilsētām.

Kvartālu apbūvē dominē daudzstāvu dzīvojamie īres nami — raksturīgs kapitālisma laikmeta produkts. 19. gs. otrajā pusē dzīvokļu celtniecība kļuva par ienesīgu tautsaimniecības nozari: īres nams bija ne vien mājoklis, bet arī peļņas avots tā īpašniekam — namsaimniekam. Šajā laikā kapitālā masveida celtniecība kļuva iespējama arī Rīgā. Tieši tāpēc visvairāk cēla daudzstāvu īres namus, un tie arī mūsdienās veido Rīgas centra arhitektoniski telpisko seju.

Visumā līdzīgs stāvoklis bija arī daudzās Eiropas valstīs, kur pilsētas no viduslaiku cietokšņiem pārvērtās par kapitālistiskām lielpilsētām. Te var minēt Vīni, Budapeštu, Prāgu, Drēzdeni, Minheni, Dortmundi, Hamburgu, Amsterdamu, Cīrihi, Turīnu un daudzas jo daudzas citas.

Kā jau teikts, arhitektūrā šajā laikā valdīja eklektisms. Celtnu arhitektoniski mākslinieciskajā apdarē izmantoja visu iepriekšējo laikmetu arhitektūras stilu formas gan jauktā, gan «tīrā» veidā.

Vairāk vai mazāk precīzu kāda noteikta vēsturiskā stila arhitektūras kompozicionālo paņēmieni un detaļu kopēšanu vai atdarināšanu «tīrā» veidā sauc arī par stilizāciju. Tā visbiežāk izmantota sabiedrisko ēku arhitektūrā. Piemēram, bijušais Biržas nams (tagad Latvijas Republikāniskais zinātniski tehniskās informācijas un propagandas institūts 17. jūnija laukumā 6) no ārpusē pilnīgi atgādina 15. gs. pili Venēcijā, Vidzemes bruņniecības nams (tagad Latvijas PSR Augstākās Padomes ēka Komjaunatnes ielā 11) — tā paša renesanses laikmeta palaco Florencē, bet Lielā ģilde

Eklektisms

Īres nams Merķeļa ielā 7.
1860. g. J. Baumanis.

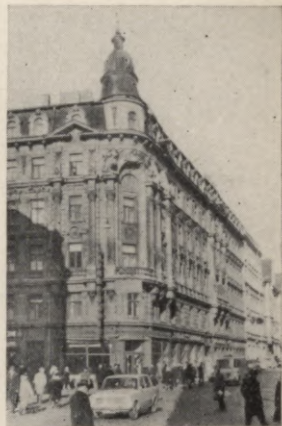
(tagad Valsts Filharmonija Amatu ielā 6) ieturēta angļu gotikas formās.

Eklektismam vairāk raksturīga tomēr no vairākiem vēsturiskiem stiliem patapinātu formu vienlaicīga izmantošana atsevišķas celtnes arhitektoniskajā noformējumā. Šis paņēmiens dominē galvenokārt dzīvojamo ēku arhitektūrā un līdz ar to ir daudz vairāk izplatīts nekā «tīrā» stilizācija. Eklektisma celtnu fasāžu kompozīcijai tipisks vienmērīgs logailu ritms neatkarīgi no iekštelpu lieluma un izkārtojuma. Fasāžu plak-

nes visā to laukumā vienmērīgi klāj arhitektonisks dekors — atsevišķi orderu arhitektūras elementi, dažādu klasisku profilu dzegu joslas, akmens rusta imitācija un sandriki. Reizēm izmantoti arī no klasicisma vai baroka arhitektūras patapināti ornamentālie motīvi, kartušas, maskaroni utt. Šie kompozīcijas paņēmieni raksturo gan dzīvojamo, gan arī atsevišķu sabiedrisko ēku arhitektūru, it īpaši līdz 19. gs. 90. gadiem. Par to uzskatāmi liecina Rīgas bulvāru ansamblis — Padomju, Raiņa un Komunāru bulvāru, kā arī Merķeļa, A. Kalniņa un Kirova ielu apbūve. Lielākoties ēkas te celtas pēc pirmā profesionāli izglītotā latviešu arhitekta J. Baumaņa (1834—1891) projektiem. Atsevišķu celtnu fasādes savstarpēji harmonē un bieži vien kompozicionāli līdzinās cita citai. Slēgtajā, perimetrālajā apbūvē tas rada viendabīgu, noskaņotu pilsettelpu. Kopējā ansablī iekļaujas arī atsevišķas «īrā» vēsturiskā stilā veidotās ēkas. Piemēram, Bizantijas arhitektūras formās ieturētā ēka Padomju bulvārī 2, romāņu stilā celtā Politehnikuma ēka Raiņa bulvārī 19 (tagad P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte) vai arī «gotiskie» nami Komunāru bulvārī 5, Raiņa bulvārī 13 un 33, Kirova ielā 21, Merķeļa ielā 8 u. c.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā jūtami deformējās eklektismā izplatītie mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni. Izzuda vienmērīgais, mierīgais ritms, ēku apjomi kļuva daudz sarežģītāki. Ieviesās dažāda lieluma un formas ailas, balkoni, erkeri, bagātāks, brīžiem pat pārsātināts, kļuva arhitektoniskais un ornamentālais dekors. Sāka veidot groteskas jumtu izbūves, dažādu kupolus un torņus, it īpaši, ceļot ēkas kvartālu stūros.

Tādas, piemēram, ir dzīvojamās ēkas K. Barona ielā 11, Blauņa ielā 36, Dzirnau ielā 58, J. Kupalas ielā 1, Lāčplēša ielā 27, Ļeņina ielā 52, savā laikā lielākā dzīvojamā ēka Rīgā — nams

Īres nams K. Barona ielā 11.
1901. g. K. Pēkšēns.

Suvorova ielā 9 (tā adrese arī Kirova ielā 22 un A. Kalniņa ielā 2 un 4), bijušās krievu elektrības sabiedrības «Union» (tagad rūpnīcas VEF) ražošanas korpusi Ļeņina ielā 214 u. c.

Eklektisms kā arhitektūras stils bija noteikta sabiedriskās apziņas izpausmes forma. Līdz ar to tajā vērojamas arī daudzas kapitālismam vispār raksturīgas pretrunas. Viena no galvenajām, kaut arī vēsturiski likumsakarīga, ir pretruna starp celtņu laikmetīgo funkcionāli telpisko risinājumu un retrospektīvismu to arhitektoniskajā noformējumā.

Jēdziens eklektisms atvasināts no grieķu vārda *eklektikos* un nozīmē izvēlēties. Eklektisms kā mākslinieciska metode (nevis kā konkrēta stila apzīmējums 19. gs. otrajā pusē) plašāk izplatījās jau kopš 15. gs. Tad renesanses meistari savu pēc satura un formas jauno celtņu noformējumā sāka izmantot senāko laikmetu, it sevišķi senās Romas mākslinieciski dekoratīvos un arhitektoniskos paņēmienus. Tas pats attiecas uz sekojošo baroka un it īpaši uz klasicisma laikmetu, kad vienlaicīgi izmantoto, no iepriekšējiem arhitektūras stiliem aizgūto paņēmieni klāsts jūtami paplašinājās. Būtisks stilu veidojošs faktors visos šajos stilos bija arhitektoniskais dekors, kura galvenā funkcija — ar mākslinieciski kompozicionāliem līdzekļiem atspoguļot celtnes telpiski konstruktīvo uzbūvi (tektonika).

Salīdzinot ar renesansi, baroku vai klasicismu — galvenajiem tā sauktās jauno laiku arhitektūras vēsturiskajiem stiliem —, eklektismam vēsturisko aizguvumu palete ir vēl plašāka, kā stilam tam trūkst viengabalainības. Galvenais arhitektūras darbu pasūtītājs — buržuāzija, bet tā centās sevi apliecināt, pievēršoties arhitektūras tradīcijām, kuras viduslaikos vai absolūtisma periodā bija izkopusi valdošā feodāļu šķira.

Eklektisma mākslinieciskās sistēmas attīstībā liela nozīme bija buržuāziskās kultūras kultivētajām akadēmiski konvencionālajām estētiskajām normām.

Iepriekšējo laikmetu stilu atdarināšanu veicināja arī vispārējais zinātnes, it īpaši vēstures uzplaukums. Vēstures izpēte paplašinājās un padziļinājās, daudzi fakti tika precizēti, turklāt šo informāciju padarīja pieejamu arheoloģiskie atklājumi, masu komunikācijas līdzekļi un iespiedtehnikas attīstība. Vēsturiskā retrospekcija atbilda pēctecības principam mākslā un arhitektūrā — viss jaunais taču rodas uz iepriekšējā bāzes, izmantojot esošos risinājumus un paņēmienus. Arhitekti centās jaunu, sava laika būvmākslu radīt, balstoties uz arhitektūras vēsturi, uz iepriekšējo laikmetu pieredzi, turklāt galveno vērību pievēršot estētiskajam aspektam. Šādu stāvokli veicināja arī tas, ka 19. gs. celtniecībā visumā valdīja iepriekšējo laikmetu ēku konstrukcijas un celtniecības paņēmieni. Industriālās metodes masveida celtniecībā pilnībā tika ieviestas tikai 20. gs. vidū.

Un tomēr tieši eklektisma laikmetā kapitālistiskā mašinizētā ražošana sāka aptvert arī celtniecību, bet it īpaši būvmateriālu rūpniecību. Sāka izmantot velmētus metāla profilus, cinkoto jumta skārdu, velmētu lielzmēra logu stiklu, stikla blokus, lielzmēra sienu blokus no mākslīgā akmens (keramikas vai betona), vieglas starpsienu un virsmu ieseguma konstrukcijas no javas un stieņu tīkla jeb tā saucamā Rābica sieta. Sāka celt daudzstāvu ēkas ar tērauda karkasiem, plaši izmantot dzelzsbetona konstrukcijas, čaulveida un iekārtās liellaiduma pārseguma konstrukcijas utt. Attīstījās būvmateriālu mācība, būvstatika, būvkonstrukciju aprēķini, būvhigiēna un citas ar celtniecību saistītas zinātnes nozares. Ūdensvada un kanalizācijas sistēmas, elektroinstalācijas un gāzes vadu ierīkošanas, vēdināšanas un pat gaisa kondicionēšanas sistēmu attīstības, kā arī tāda tagad ierasta ēku iekārtas elementa kā lifta plaša lietojuma dēļ veidojās modernās celtniecības, kā arī mājokļu kultūras pamati. Dzī-

vojamo ēku plānojumā ieviesās tagad plaši izplatītais sekciju princips. Tāda, piemēram, ir pēc arhitekta K. Felsko projekta uzceltā ēka Blaumaņa ielā 26 un K. Barona ielā 25 (1896). Sevišķi raksturīgs ir šīs ēkas trīssekciju pagalmkorpuss, kurā katrai kāpņu telpai katrā stāvā pievienojas divi racionāli izplānoti trīsistabu un četrīstabu dzīvokļi. Ēkā Vidus ielā 3 (1901, inženieris F. Zeiberlihs) tika izmantots tāds toreiz pilnīgi jauns labiekārtojuma elements kā atkritumu vads.

Tas viss vēl asāku vērta pretrunu starp laikmetīgumu ēku telpiski konstruktīvajā un tehniskajā izveidojumā un retrospektīvismu to mākslinieciski estētiskajā noformējumā. Tāpēc eklektismu nomainīja jūgendstils, kas sludināja pilnīgu atteikšanos no vēsturisko formu kopēšanas un izvirzīja uzdevumu radīt jaunu, laika garam atbilstošu arhitektūru.

Jāautā, kāpēc gadsimtu mijā eklektismu pilnīgi nomainīja mūsdienu arhitektūras formas, kurās celtnu estētisko vērtību galvenokārt nosaka nevis ornamentālais dekors, bet gan arhitektoniski telpiskās kompozīcijas un konstruktīvā izveidojuma, kā arī atsevišķu detaļu vizuālā mijiedarbība un to saistība organiskā vienībā. Šādas arhitektūras pirmsākumi taču sastopami jau 19. gs. vidū. Var minēt kaut vai Kristāla pili Londonā — milzīgu celtni, kuru pēc Dž. Pekstona projekta no prefabricētiem tērauda un stikla elementiem samontēja 1851. gada Vispasaules izstādes vajadzībām. Tāda ir arī rūpniecības celtnu arhitektūra. 19. gs. celtajās fabrikas ēkās arhitektonisks vai ornamentālais dekors sastopams ārkārtīgi reti, tajās funkcionāla mērķtiecība apvienojas ar konstruktīvu un telpisku lietīšķību. Taču kopumā arhitektūra uzreiz šādi nespēja attīstīties: vēsturiskā pēctecība nepieļauj tik krasus lēcienus. Dekoratīvi piesātināta vide jau gadsimtiem ilgi bija estētisks ideāls. 19. gs. otrajā pusē no iepriekšējiem laikmetiem patapinātais dekors kļuva ne

vien namu fasādes, bet arī mēbeles un gandrīz jebkuru ikdienā lietojamu priekšmetu. Celtnē bez ornamentāla dekora automātiski tika izslēgta no arhitektūras daiļrades sfēras. Tāpēc pilnīgi dabiski, ka jauns stils mākslā un arhitektūrā visvieglāk bija uztverams tieši no dekoratīvā viedokļa. Likumsakarīgs bija savā laikā izplatītais uzskats, ka no stilu arhitektūras žanriem iespējams atbrīvoties, mainot celtnu arhitektoniski dekoratīvo noformējumu.

Tomēr dekoratīvo formu pārveidošana vien nepēja radīt un arī neradīja jaunu stilu. Jūgendstilā aizārišķīgās formu novitātes slēpās kvalitatīvi jauna tipa saikne starp celtnes utilitāro nozīmi un tās māksliniecisko veidojumu.

Eklektismā vēsturisko stilu formas, it īpaši orderu elementi veidoja patstāvīgu, universālu māksliniecisko izteiksmes līdzekļu sistēmu. Ar tās palīdzību radīja vienmērīgi ritmiskas, savstarpēji harmoniskas kompozīcijas. Vienus un tos pašus izteiksmes līdzekļus lietoja neatkarīgi no tā, kādas funkcionālas nozīmes ēku būvēja — viesnīcu, banku, savrupmāju vai īres namu.

Būvniecības darinājumu mākslas darbā jūgendstils centās pārvērst pilnīgi citādiem līdzekļiem. Patstāvīgo stilu veidojošo formu sistēmu tas nomainīja ar praktiski nepieciešamo utilitāro elementu izteiksmīgu arhitektoniski māksliniecisku izveidojumu. Paņēmienu te varēja būt bezgalīgi daudz, tāpēc jūgendstila arhitektūrai nav īpašu stingri noteiktu formālo pazīmju. Tā ir ne tikai jūgendstila, bet arī visas mūsdienu arhitektūras svarīga īpatnība.

Eklektismā telpu funkcionālais izkārtojums parasti tika it kā iespiests iepriekšpieņemtajā plāna konfigurācijā.

Jūgendstils šo plānojuma pakļautību ārējai formai nomaina ar pilnīgi pretēju principu. Celtnes arhitek-

Vēlreiz par
jūgendstila būtību

toniskais veidols lielākā vai mazākā mērā tiek atvasināts no iekšējā plānojuma struktūras.

Ornamentālais dekors jūgendstilā nepavisam nav obligāts. Tomēr cenšanās pārvarēt eklektisma pret-runu starp objektu un tā dekoratīvās apdares aplikatīvo raksturu nevarēja būt atrauta no vēsturiski mantotās skaistuma izpratnes. Ornamentāls rotājums joprojām bija skaistuma sinonīms. Tāpēc jūgendstils labprāt izmanto arī ornamentu, tiesa, radikāli mainot tā lomu arhitektūras darinājumā. Ornamentu lieto apmēram tāpat, kā apģērbam pieskaņotas rotaslietas, pamatojot tā nepieciešamību vienīgi ar estētiskas dabas apsvērumiem. Līdz ar to sava nozīme bija arī modei un individuālajai gaumei.

Jebkuram dekoram, lai cik abstrakts tas būtu, nepieciešama tēma, kuru attīstīt līdz vispārinātam tēlam jeb simbolam, citiem vārdiem sakot, nepieciešams prototips stilizēšanai. Jūgendstila dekoratīvajiem motīviem par prototipu noderēja viss, kas nebija saistīts ar vēsturisko arhitektūras stilu formām. Stilizēšana bija brīva, radoša, ar pirmtēlu tā saglabāja visai nosacītu, asociatīvu saikni. Runājot ievērojamās jūgendstila pētnieces J. Kiričenko vārdiem, «... rūpes par burtisku līdzību ar prototipu atkāpjas otrajā plānā. Galvenais — izteikt tā garu, tā būtību. ... Šāda dzīvam organismam līdzīga arhitektūra, kas atspoguļo tās radītāja personību, kļūva iespējama, atdzīvinot stilizējamo tēmu, kondensēti pasniedzot to objekta mākslinieciskajā struktūrā un aktivizējot lirisko sākotni.»¹

Jūgendstila pirmsākumi

Jaunā novirziena pirmsākumi meklējami pagājušā gadsimta otrajā pusē gan angļu mākslinieka un sabiedriskā darbinieka V. Morisa aizsāktajā kustībā «Māksla un arods», gan vairāku citu tālaika gleznotāju un grafiķu darbos. Moriss cīnījās pret buržuāziskās kultūras radīto bezgaumību apkārtējā vidē,

cenšoties likvidēt robežu starp «tīro» un «lietišķo» mākslu un ienest patiesas mākslinieciskas vērtības vienkāršo jaužu ikdienas dzīvē. Morisa daiļradē (vit-rāžās, tapetēs, tekstilizstrādājumu rakstos, keramikā, mēbelēs u. c.) vēl zināmā mērā bija jūtams retrospek-tīvisms, it īpaši gotikas formu idealizācijā, tāpēc to īsti nevar pieskaitīt pie jūgendstila. Taču viņa idejas noderēja par jūgendstila ideoloģiski teorētisko bāzi. Savukārt franču mākslinieku, tā saukto neoimpresio-nistu — A. Tulūza-Lotreka, V. van Goga, P. Gogēna u. c. audeklos, kā arī Anglijā populārās «prerafaelītu» skolas pārstāvju darbos pārsteidza līdz šim nere-dzēts līniju svaigums, ritms, forma, krāsu laukumu attiecības, tēlu vispārinājums. Angļu mākslinieks Dž. Vistlers dekoratīvajos gleznojumos jau 19. gs. 70. gados un 90. gados arī grafīķis O. Bīrdslijs zī-mējumos izkopa saspriegtū, lokanu, viļņveida līniju, bet organiskās pasaules tēlus deformēja līdz vispāri-nātiem simboliem. Viņu darbi krasi atšķīrās no visa līdz tam dekoratīvajā mākslā aprobētā, pierastā un apnikušā. Tāpēc tieši šos mākslinieciski dekoratīvos paņēmienus drīz vien uztvēra kā jauna mākslas stila izpausmi, tie ātri aptvēra gandrīz visus vizuālās māks-las veidus un plaši izplatījās.

Straujo jūgendstila izplatību Eiropā, kā arī abos Amerikas kontinentos veicināja buržuāziskās kultū-ras kosmopolitiskais raksturs un apmēram vienādie sociālie un ekonomiskie apstākļi visās vairāk vai ma-zāk attīstītajās kapitālistiskajās valstīs. Attīstījās arī personiskie kontakti starp atsevišķu zemju mākslinie-kiem. Tika izdoti daudzi mākslas žurnāli, kas plaši po-pularizēja jauno stilu — gan ar kritiski teorētiskiem rakstiem, gan ar publicētajām reprodukcijām, gan ar savu grafisko un māksliniecisko izveidi. Tādi, piemē-ram, bija «La Revue Blanche» (Parīzē, sāka izdot 1891), «The Studio» (Londonā, 1893), «Pan» (Berlīnē,

1805), «Jugend» un «Simplicissimus» (abi Minhenē, 1896), «Deutsche Kunst und Dekoration» (Darmštatē, 1897), «Ver Sacrum» (Vīnē, 1898), «Мир искусства» (Pēterburgā, 1899) u. c. Šāda rakstura izdevums bija arī «Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen», kuru no 1907. gada līdz 1913. gadam izdeva Rīgas arhitektu biedrība.

Gandrīz visi jūgendstila pārstāvji jauno stilu dedzīgi propagandēja publicistiski kaismīgās runās un rakstos. Tie bija ļoti plaša profila mākslinieki, kas nodarbojās ar glezniecību un grafiku, mēbeļu projektēšanu un tapešu un audumu rakstiem, keramiku un lietišķi dekoratīvo mākslu, iekštelpu iekārtas veidošanu un arhitektūru. Var minēt beļģiešus V. Ortu un H. van de Veldi, vāciešus H. Obristu, A. Endelu, R. Rīmeršmitu, P. Bērensu, austriešus J. Olbrihu, J. Hofmani u. c. Šie mākslinieki savā daiļradē centās pārveidot jaunā, estētiskā kvalitātē visu apkārtējo priekšmetisko vidi, kurā cilvēks būtu viengabalains mākslinieciskās pasaules sastāvdaļa. Taču jūgendstils, kā jebkura kapitālisma laikmeta sabiedriskā parādība, nevarēja būt un arī nebija viengabalains, tajā saglabājas daudzas nepārvarētas pretrunas.

Dažādi jūgendstila nosaukumi

Raksturīgi, ka katrā valstī jūgendstilu dēvē savādāk. Anglijā iesakņojies franču nosaukums *art nouveau* (jaunā māksla), jo jau pagājušā gadsimta beigās valdīja uzskats, ka šis virziens mākslā ienācis no Francijas. Savukārt Francijā līdztekus visplašāk lietotajam *art nouveau* pazīstams arī angliskais nosaukums *modern style*. Kādreiz šo stilu sauca pat par *style anglais* (angļu stilu). Austrijā izplatītais *Sezessionstil* jeb vienkārši *Sezession* cēlies no 19. gs. beigās dibinātās mākslinieku apvienības nosaukuma, kas savukārt atvasināts no latīņu vārda *secessio* — nošķiršanās, atdalīšanās. Norobežojoties no 19. gs. valdošās

retrospektīvi akadēmiskās buržuāziskās mākslas, šādas apvienības nodibinājās 1892. gadā Minhenē, 1897. gadā Vīnē un 1899. gadā Berlīnē. No šī vārda cēlies arī poļu *secesja* un čehu *secese*. Itālijā pazīstamais *stile Liberty* cēlies no kādas Londonas tekstilizstrādājumu firmas nosaukuma, kuras ražojumiem bija raksturīgi jaunajā stilā ieturēti ornamentī; turklāt tas asociējās ar itāļu vārdu *liberta* — brīvība. Vācu *Jugendstil* nāk no pazīstamā Minhenes žurnāla «Jugend» («Jaunība») nosaukuma. Šis vārds iesakņojies arī latviešu valodā. Jūgendstila jaunā, laikmetīgā, novatoriskā ievirze atspoguļojas arī Spānijā lietotajā apzīmējumā *modernismo* un krievu *стиль модерн* vai vienkārši *модерн*. Te minēta tikai neliela daļa no jūgendstila nosaukumiem.

Viens no pasaulē pirmajiem arhitektūras darinājumiem, kurā jūgendstils parādās izkoptā veidā, ir 1892.—1893. gadā pēc arhitekta **Viktora Orfas** projekta celtā inženiera Tasela savrupmāja Briselē Rue de Turin (tagad. Rue Paul-Émile Janson) ielā. Pilsēt-būvnieciski tā neatšķiras no parastajiem īres namiem, jo atrodas ciešā perimetrālā apbūvē un pret ielu pavēršas tikai ar samērā šauru fasādi. Taču tā stipri atšķiras no visa tajā laikā tradicionālā: tai nav orderu elementu, dominē viegli izliekts, gandrīz pilnīgi stiklots erkens. Aiz simetriskās fasādes slēpjas asimetrisks iekštelpu plānojums, kurā iezīmējas 20. gs. «brīvā» plānojuma pamatprincipi: atsevišķas telpas, pat tādas, kas atrodas dažādos līmeņos, nav savstarpēji norobežotas ar durvju ailām, bet brīvi pāriet cita citā. Interjeru dekoratīvajā noformējumā dominē vijīga viļņveida līnija, kas vietām fantastiski samudžinās, vietām slaidi izlokās un pagaist. Tā veido iekštelpās eksponētā metāla karkasa atsevišķus elementus un grafiska zīmējuma veidā pāriet uz sienu un griestu plāknēm, kā arī uz parketa ornamentu. Šī līnija jeb,

Ievērojamākie
jūgendstila
meistari pasaulē

Tasela savrupmāja Briselē.
Interjers. 1893. g. V. Orta.

kā celtnes autors to nosaucis, «pātagas cirtiens», pēc viņa domām, simbolizē saspriegto, nervozo un reizē svinīgo laikmeta garu un atklāj metāla konstrukciju mākslinieciskā izteiksmīguma iespējas. Orta savās celtnēs — galvenokārt bagātnieku savrupmājās, kā arī Tautas nama ēkā Briselē (1896—1899) plaši izmantoja metālu, stiklu, betonu.

Liela nozīme jūgendstila attīstībā bija universālā flāmu mākslinieka **Henrija van de Veldes** daudzpusīgajai praktiskajai un teorētiskajai darbībai, kura sākamā noritēja Beļģijā. 1900. gadā van de Velde pārcēlās uz Vāciju. Tur no 1901. gada līdz 1906. gadam trijos sējumos tika publicēti viņa teorētiskie darbi, kuros viņš puda savus uzskatus par laikmetīgo mākslu un arhitektūru.² Van de Velde cīnījās pret mākslu iedalījumu daiļajās un lietišķajās, cīnījās par mākslu visiem, par viengabalainību un harmoniju telpiskajā vidē, pret nepamatotiem, no iepriekšējiem laikmetiem patapinātiem un aiz inerces lietotiem dekoratīvajiem paņēmieniem. Līdzīgi Morisam, viņš propagandēja mākslinieciskās daiļrades saistību ar gotiku, taču nevis ar tās formām, bet ar principiem. No tiem par galvenajiem viņš uzskatīja materiālu izvēles un celtnu konstruktīvi telpiskās struktūras loģiku, kā arī līdzsvarotību starp ornamentu un objektu, kura izrotāšanai tas domāts. Jāpiezīmē, ka mūsu ērā gotika tik tiešām bija vienīgais pilnīgi oriģinālais arhitektūras stils, kurā organiski apvienojās celtnu telpiskais, konstruktīvais un arhitektoniski mākslinieciskais veidojums. Gotikā pašām būvkonstrukcijām un eksponētām, zem apmetuma neslēptām būvmateriālam (lielākoties ķieģelim) bija primāra nozīme estētiskā izteiksmīguma un dekoratīvitātes nodrošināšanā. Tas attiecas tiklab uz kulta, kā arī uz pildrežģa konstrukcijā veidotām laicīgām būvēm.

Pēc van de Veldes domām, jaunā, laikmetīgā stila

pamatiezīmēm bija jābūt loģikai un no tās izrietošai racionalitātei, funkcionalitātei, līdzekļu pilnīgai piemērotībai mērķim. Viņš nenoliedza ornamentu, bet prasīja, lai tas organiski atbilstu tai pamatformai, uz kuras ir izveidots, lai tas spētu attīstīties tālāk, būtu vitāls un auglīgs. Tomēr ornamentiku viņš atzina tikai interjera dekorā, audumu, paklāju, tapešu rakstos, greznuma priekšmetos utt., nepieļaujot to arhitektūras darinājumos, mēbelēs, metālizstrādājumos. Par galveno mākslinieciskās izteiksmes līdzekli van de Velde absolutizēja līniju. Viņš uzskatīja, ka pastāv īpaši līniju harmonijas likumi. Tāpat kā Orfas, arī van de Veldes darbos viens no kompozīcijas pamatelementiem ir dinamiski liekta, viļņveida, vijīga, plūstoša līnija. Tā jūtama viņa projektētajās mēbelēs, interjeros, audumu un tapešu rakstos, durvju un logu apkalumos, okeānu tvaikoņu virsbūves formās, galda piederumu un rotaslietu izveidojumā, grāmatu grafikā un pat sieviešu apģērbu piegriezumā. Viņa celto ēku eksterjeri ir bez ornamentāla dekora, to apjomu raksturu nosaka līnija.

Abstrakta, liekta līnija, kas nereti atgādina eksotisku augu formas, ir galvenais dekora elements franču arhitekta **Ektora Gimāra** darbos. Tajos konstruktīvie elementi it kā saplūst ar dekoru, vērojama liela materiālu, formu un krāsu dažādība. Slavenas ir viņa veidotās izsmalcināti greznās Parīzes metro ieejas, kas gadsimtu mijā darinātas no iepriekš rūpnieciski izgatavotiem, tumšzaļiem krāsota čuguna elementiem.

Jugendstila attīstības centri

Vācijā izcils jūgendstila centrs bija Minhene, kur 1892. gadā tika nodibināta iepriekšminētā biedrība «Sezession». Jaunas strāvas te vispirms attīstījās lietišķi dekoratīvajā mākslā. Tāpēc arī arhitektūrā jūgendstils vispirms ieviesās dekoratīvajā plāksnē, jaunmodīgos vijīgu līniju vai stilizētu augu ornamentus iepinot

eklektiski barokālās ēku fasādēs. (Baroka un rokoko formu stilizācija 19. gs. beigās Vācijā bija gandrīz vai vispār nacionāla parādība.) Sastopami arī pilnīgi abstrakta dekoratīvisma caurausti jūgendstila darbi (piemēram, A. Endela 1897.—1898. gadā Minhenē veidotā fotoateljē «Elvīra» fasāde). Īpaša nozīme bija Berlīnes universālveikala «Wertheim» ēkai, kuru cēla no 1897. līdz 1904. gadam pēc arhitekta Alfrēda Mesela projekta. Šīs dzelzsbetona celtnes fasādēs visā sienu augstumā dominē vertikālu balstu ritms. Laukumus starp balstiem gandrīz pilnīgi aizņēma logi un tādējādi ārtelpā atklājas ēkas iekšējais funkcionālais saturs. «Wertheim» arhitektoniskais izveidojums, kura vertikālās līnijas vizuāli sasauca ar gotiku, ietekmēja daudzu līdzīgu objektu celtniecību. Arī īres namu ārējā arhitektūrā, it īpaši Berlīnē, sāka parādīties izteikts vertikālisms. To uzsvēra formāli konstruktīvi pilastrī vai lizēnas, kas gāja cauri vairākiem stāviem, kā arī erkeri, kuri plaši ieviesās 20. gs. sākumā. Erkeri ne vien bagātināja ēku apjomu plastiku, bet arī uzlaboja iekštelpu izgaismojumu, izsaukojumu un vēdināmību, kam ir īpaši liela nozīme ciešā perimetrālā kvartālu apbūvē.

Savdabīgā lietišķi racionālā virzienā jūgendstils attīstījās **Skotijā**. Glazgovas arhitekta Čārlza Makintoša vadītās mākslinieku grupas darbi — dekoratīvie gleznojumi, mēbeles, iekštelpu iekārtojums, celtnes — izceļas ar taisnu, ģeometrisku līniju un formu ritmu, neparastām proporcijām, gaišām krāsām un izmeklēti izsmalcinātu, bet delikātu un atturīgu ornamentālo dekoru. Šī grupa savā radošajā daiļradē iedvesmu smēlās gan prerafaelītu darbos, gan japāņu dekoratīvajā grafikā, gan senajā ķeltu tautas mākslā, visu to radoši sakausējot oriģinālā viengabalainībā.

Zināmā mērā ar Skotijas jūgendstilu sasauca tā attīstība **Austrijā**. Te vispirms jāmin ievērojamais Vī-

nes arhitekts Oto Vāgners, kas jau 1895. gadā darbā «Moderne Architektur» stingri uzstājās pret jebkādu atdarināšanu mākslā. Viņš raksta: «Laikmetīgai mākslai jādāvina mums laikmetīgas, pašu radītas formas, kas izsaka to, ko mēs spējam, mūsu dzīves veidu.» Vāgnera darbi, piemēram, Vīnes pilsētas dzelzceļš un tā stacijas (1894—1897), izceļas ar nevainojamu funkcionālo risinājumu un rūpīgi veidotām detaļām. Atsevišķās celtnēs viņš plaši operēja ar tolaik jaunajiem būvmateriāliem — metālu, dzelzsbetonu u. c., vienlaicīgi izceldams tradicionālo materiālu dabisko īpašību, piemēram, slīpētas marmora virsmas tekstūras, estētisko vērtību. Ornamentāli dekoratīvajā noformējumā tika izmantoti arī dažādi augu un dzīvnieku pasaules motīvi.

Vāgnera skolnieku — J. Olbriha, J. Hofmaņa un čehu arhitekta J. Koterā darbos iezīmējas pāreja no lokanām uz taisnām līnijām, no vijīgo ornamentālo un augu motīvu dekora uz vienkāršu ģeometrisku figūru un apjomu kompozīcijām. 20. gs. sākumā Vīnes secesijas stila izplatītākās formas bija taisnstūris, kvadrāts, aplis, šaha galdiņa raksts, kubs, lode, kā arī ritmisks šo motīvu grupējums vai atkārtojums. Tas parādījās gan ēku apjomu kārtojumā, gan atturīgā ornamentālā dekorā, ko veidoja, variējot dažādu toņu un faktūru materiālus, piemēram, izmantojot keramikas plāksnīšu ielikumus apmetumā. Visiemīļotākais motīvs, it īpaši J. Hofmaņa daiļradē, bija kvadrāts. No tā cēlies arī viens no Vīnes secesiona nosaukumiem — *Quadratstil*. Tieši šī Vīnes jūgendstila forma plaši ietekmēja visas Eiropas arhitektūras attīstību. Vairāki Vīnes arhitektu darbi realizēti ārpus Austrijas, piemēram, Olbriha — Darmštatē (Vācijā), bet Hofmaņa — Briselē (Beļģijā). Viņu darbus pēc žurnālā «Мир искусства» publicētajiem materiāliem labi pazina arī Krievijā. Turklāt Olbrihs, kā arī Makintošs

piedalījās 20. gs. sākumā Maskavā un Pēterburgā organizētajās jaunā stila arhitektūras un daiļamatniecības izstādēs.

Krievijā jūgendstils (модерн) parādījās tieši gad-simtu mijā. Vispirms — bagātnieku savrupmāju arhitektūrā, taču drīz vien aptvēra visus ēku tipus, arī masveidā celtos īres namus. Vairāki arhitekti, piemēram, pazīstamais Pēterburgas arhitekts F. Lidvals, specializējās vienīgi īres namu celtniecībā. Tas veicināja jūtamas pozitīvas pārmaiņas un pilnveidojumus, ko šis ēku tips piedzīvoja tieši jūgendstila periodā. Viens no ievērojamākajiem šī stila meistariem Krievijā bija Maskavas arhitekts F. Šehtels. Viņš ir tādu plaši pazīstamu celtnu kā Rjabušinska savrupmājas (1900), rekonstruētā Dailes teātra (1902), Jaroslavas stacijas (1902) u. c. ēku autors.

Jūgendstila formālā izpausme bija ļoti daudzveidīga. Te tas bija dekoratīvi pārsātināts, te askētisks, te ar dinamiski ekspresīvu līniju vai organiskās pasaules motīvu ornamentiem bagātināts, te ar ģeometriski vienkāršas un skaidras formas dekoru. Ar savu tēlainību tas pauda gan gurdenumu, gan skumjas un melanholiju, gan arī slavināja enerģiju, raženību, vitalitāti. Taču jūgendstila stilistisko viengabalainību rada nevis formālās pazīmes, bet gan metodoloģiskā ievirze, proti, novatorisks formu traktējums. Tika meklēts viss, kas jauns un neparasts. Daži neparasto saskatīja retajā un eksotiskajā, citi turpretī pašmāju un ikdienišķajā. Stilizēšanai par motīviem noderēja gan tropu augi un dzīvnieki, gan parastas lauku nezāles un mājputni. Ierosmi radošai darbībai vieni smēlās senās Ēģiptes un Egejas kultūrā, indonēziešu vai japāņu mākslā, otri turpretī tautas daiļradē. Tādējādi neparastais varēja būt arī tradicionāls. Tas ir visai raksturīgi jūgendstila attīstības dialektikai.

Kaut arī jūgendstils izplatījās ārkārtīgi strauji, jau

Formu daudzveidība

kopš paša sākuma tam, tāpat kā jebkurai jaunai parādībai, radās pretinieki. To uzskatīja par «perversitāti», dēvēja par dekadenci mākslā u. tml. Netrūka arī dažādu nievājošu šī stila apzīmējumu — *Schnörkelstil* (ķeburu stils), *style tenia* jeb *Bandwurmstil* (lenteņa stils), *moderne Strumpfbandlinien* (modernā zeģturu līnija), *gereizter Regenwurm* (saniknotā slieka) u. c. Daudzi apgalvoja, ka jūgendstils ir svešs savas tautas garam, tika izteikti demagoģiski pārmetumi, ka tas pauž sociālisma, anarhisma, ateisma idejas u. tml.

Jūgendstilā uzskatāmības dēļ nereti kā galveno uztvēra celtņu dekoratīvo noformējumu, nesaskatot aiz tā principiāli jaunu pieeju celtņu telpiskās struktūras, būvapjomu un atsevišķu elementu izveidei. Bieži vien sastopamās dekoratīvās pārmērības izraisīja skeptisku noskaņojumu ne vien tā paša, bet arī vēlāka laika arhitektu vidū, atvirzot otrajā plānā jūgendstila faktisko būtību. Izplatīts bija virspusējais uzskats, ka jūgendstils vienīgi nomainījis eklektisma arhitektonisko dekoru ar sava laika modes prasībām atbilstošu ornamentiku.

Šajā sakarā interesanti pasekot daļai no tā mazumiņa, kas par jūgendstilu publicēts tepat pie mums Rīgā. 1915. gadā izdotajā K. Hartmaņa monogrāfijā, kurā aplūkoti arhitektūras stili, teikts: «Mākslas novirziens, kas 20. gs. sākumā tika dēvēts par moderno stilu, tomēr nespēja vispusīgi un ilgstoši apmierināt sabiedrības mākslinieciskās prasības... Jau pēc pieciem gadiem tā paša piekritēju vidū sākās reakcija, kura galvenokārt izskaidrojama ar to, ka tika ignorēti mākslinieciskās daiļrades pamatlikumi — simetrija, ritms, proporcijas un to vienība, uz kā dibinās jebkura mākslinieciskā noformējuma (izcēlums mans — J. K.) un it īpaši ornamentikas būtība. Pamazām veidojās kritiska attieksme pret nemākulīgas atdarināšanas dēļ kropli dzimušo savādo līniju spēli, pret uzbāzīgo,

rupjo ornamentu naturalizāciju. Ar vārdu *Jugendstil*, ko drīz vien pieņēma šī jaunā mākslas virziena sākuma fāzes apzīmēšanai, jau 20. gs. pirmās desmitgades beigās saistījās priekšstats par kaut ko nenobriedušu, pārdzīvotu, tādu, ko vajag atmest.»³

Līdzīgs uzskats vēl aizvien valdīja arī 20. gs. 30. gados. Lūk, kā savā rakstā «Arhitektoniskās stila formas Rīgas pilsētas ainavā» izteicies arhitekts H. Pīrangs: «Ap 1900. g. nāca opozicionārais «Jugendstils», kas noteikti atsacījās no katras imitācijas, «radīdams» jaunu formu. Tas nevaldīja ilgi un nav arī atstājis Rīgā daudz pēdu. Tikai nožēlojamā Alberta (tagad F. Gaiļa — J. K.) iela ir visa tam kritusi par upuri.»⁴ Pāris gadu vēlāk arhitekts J. Rutmanis, rakstot par latviešu jauno arhitektu paaudzi 20. gs. sākumā, norāda: «Šī paaudze atturējās aizrauties no Rietumos tajā laikā liesmojošā secesionistiskā modernisma, ko Rīgas Alberta ielā tik kupli iedēstīja civilais inženieris Eizenšteins, bet tā... nodevās nacionāla rakstura izteiksmju meklējumiem pēc L. Sonka, A. Lindgrēna, E. Sārinena Somijā konstruētā t. s. ziemeļnieku stila parauga.»⁵ Jāpiebilst, ka tālāk autors šo novirzienu, ko tagad sauc par nacionālo romantismu, pilnīgi pamatoti dēvē par «secesioniskam modernismam (t. i., Jugendstilam — J. K.) radniecīgu strāvu.»⁶ Tiesa, gadsimta sākumā pastāvēja uzskats, ka nav iespējams pietiekami objektīvi spriest par pārdībām, kas attiecas uz samērā nesenu pagātni.

Sodien, vērtējot Jugendstilu no pietiekamas laika distances, iepējams skaidri saskatīt būtisko, ko šis stils devis arhitektūras kontinuitīvajā attīstībā. Arī Rīgā tas neaprobežojās ar ekstrēmu dekoratīvismu vien. Jugendstils te radīs nesalīdzināmi plašāku izpausmi nekā F. Gaiļa ielas apbūvē vien. Bez pārspīlējuma var teikt, ka laikā no 1902. gada līdz 1914. gadam praktiski visi Rīgas arhitekti savā daiļradē izmantoja jū-

gendstila paņēmienus un, protams, arī dekoratīvās formas. Šajā laikā Rīgā nav uzcelts gandrīz neviens nams, kurā tādā vai citādā veidā neparādītos kaut daļa no tā jaunā, ko arhitektūrā radīja un izkopa jūgendstils. Tas lielā mērā attiecas arī uz tām celtnēm, kuras apzinīgi veidotas pēc pilnīgi citās arhitektoniski mākslinieciskās koncepcijas. Piemēram, ēkas, kurās, kā uzskatīja profesors P. Kundziņš, celtnieki atraišījās no pārejošām strāvām un, pamatojoties uz klasiskajām tradīcijām, centās pēc skaidrākas arhitektoniskās izteiksmes. Tagad šo arhitektūras virzienu mēs saucam par neoklasicismu. Šī pievēršanās retrospektīvismam bija vērojama ap 1910. gadu, un tā bija sava veida reakcija pret jūgendstila neatrisinātajām problēmām, galvenokārt tīri dekoratīvā aspektā. Neoklasicismā ēku ārējais arhitektoniskais veidols atkal zināmā mērā balstījās uz klasisko orderu sistēmu.

Neraugoties uz šķietamo stilistisko daudzveidību, 20. gs. sākumu līdz pat pirmajam pasaules karam Rīgas arhitektūrā ar pilnām tiesībām var saukt par jūgendstila laikmetu.

Rīga skaitļu valodā jūgendstila laikmetā

Tas Rīgā bija nepieredzēti strauja ekonomiskā uzplaukuma un intensīvas celtniecības laiks. Pēc 1897. gada tautas skaitīšanas datiem, Rīgā bija 282 230 iedzīvotāju, bet 1913. gadā — jau vairāk nekā 517 260. Rīga bija piektā lielākā Krievijas impērijas pilsēta (pēc Maskavas, Pēterburgas, Kijevas un Varšavas), bet tās osta pēc preču apgrozījuma jau 1901. gadā izvirzījās pirmajā vietā. 1900. gadā Rīgas rūpnīcas un fabrikas deva 5,7% no Krievijas rūpniecības produkcijas, kamēr visas Latvijas iedzīvotāju skaits sasniedza tikai 1,5% no impērijas iedzīvotāju kopskaita. Vispārējais uzplaukums veicināja arī rosīgu būvniecību. 1898. gadā Rīgā uzcēla ap 450 ēku. 20. gs. sākumā ekonomiskās krīzes dēļ celtniecība jūfami sašaurinājās. Tā no jauna paplašinājās ekono-

miskā uzplaukuma laikā — pēc 1910. gada un pirmā pasaules kara priekšvakarā. Mainījās dzīvojamo ēku celtniecības struktūra. Ja 1898. gadā pārsvarā cēla mazstāvu koka ēkas (338 un tikai 113 mūra), tad 1910.—1913. gadā no apmēram ik gadus uzceltajām 300—500 mājām 150—220 bija daudzstāvu mūra nami. Koka ēkas joprojām cēla strādnieku nomalēs.

Nepārtraukti auga galvenokārt pilsētas centrā ceļamo mūra namu vidējais augstums. Piemēram, 1913. gadā uzbūvēja 210 ēkas, kurām bija no trim līdz sešiem stāviem. Mazāks stāvu skaits bija tikai 11 mūra un ap 170 koka ēkām (pēc būvnoteikumiem koka ēkas vispār nedrīkstēja celt augstākas par diviem, bet dzīvojamās mūra ēkas — augstākas par sešiem stāviem). Pirmā sešstāvu dzīvojamā ēka Rīgā uzbūvēta 1896. gadā (Lāčplēša ielā 17, inženieris E. Trompovskis), nākamā — 1897.—1898. gadā (L. Paegles ielā 10, inženieris E. Trompovskis), pēc tam — 1899. gadā (nams Suvorova ielā 9, Kirova ielā 22 un A. Kalniņa ielā 2 un 4, arhitekts K. Pēkšēns). 1900.—1902. gadā uzcēla sešstāvu namus K. Barona ielā 11 (arhitekts K. Pēkšēns), A. Upīša ielā 13 un Sarkanarmijas ielā 22 (abi pēc inženiera E. Trompovska projekta). Sākot ar 1909. gadu, ik gadus cēla vairākus desmitus šāda augstuma ēku (piemēram, 1913. g. — 69).

Daudzstāvu kapitālo ēku celtniecība visintensīvāk noritēja pilsētas centrā, teritorijā, ko ietver dzelzceļa loks. 1904. gadā Rīgas būvnoteikumi te vispār aizliedza būvēt koka ēkas. Protams, vairums 19. gs. beigās un atsevišķas 20. gs. sākumā uzceltās mājas daļuviet rada bulvāru ansambļa apbūvei (kura pilnībā bija izveidojusies jau līdz 1890. g.) līdzīgu ekлек-tisma noskaņu, taču kopumā bijušajās priekšpilsētās, kur mūsdienās atrodas Rīgas centrs, apkārtējās vides raksturu nosaka jūgendstils.

**Būvniecība Rīgā
20. gs. sākumā**

Jugendstila pirmie desmit gadi Rīgas arhitektūrā

Jugendstils Rīgas arhitektūrā sāka attīstīties gadsimtu mijā, galvenokārt vācu arhitektūras ietekmē. Tā pirmās izpausmes bija ļoti daudzveidīgas. Vienlaicīgi vērojami gan tīri dekoratīvi eksperimenti, gan arī mēģinājumi rast ēku funkcionālajam saturam atbilstošu izteiksmīgu arhitektonisko veidolu.

19. gs. arhitektūru nereti dēvē par īres namu arhitektūru. 20. gs. sākumā daudzveidīgāka kļuva uzcelto ēku tipoloģija, iezīmējās pāreja uz masveida dzīvokļu būvniecības kompleksu risināšanu. Taču īres nami joprojām palika aktīvākais apbūves komponents pilsētu centros.

Rīgas arhitektu darbs galvenokārt saistījās ar daudzstāvu īres namu celtniecību. Tas arī nosaka Rīgas Jugendstila attīstības īpatnības atšķirībā no Maskavas vai Pēterburgas, kur arhitektu darbības lauks bija daudz plašāks. Tur gadsimta sākumā cēla vairākas jaunas dzelzceļa stacijas un milzīgus firdzniecības namus, lielburžuji būvēja greznas savrupmājas. Šo objektu celtniecībā, protams, bija ļoti plašas iespējas izvēlēties arhitektoniskos izteiksmes līdzekļus. Rīgas centrā šādām celtnēm vai nu trūka piemērotu, pietiekami lielu gruntsgabalu, vai arī sabiedrības vajadzības pēc tām visumā bija apmierinātas jau apmēram līdz 1905. gadam, kad faktiski tika pabeigts 19. gs. vidū aizsāktais grandiozais pilsētbūvnieciskais pasākums — pilsētas sabiedriskā centra rekonstrukcija. Bulvāru ansamblis ap Vecpilsētu jau bija pilnībā izveidojies.

19. gs. otrās puses īres nams bija tā laika buržuāzijas sabiedrisko ideālu spogulis. Viss tajā paredzēts ārīšķīgai greznībai. Pat lielajos — sešu un vairāk istabu dzīvokļos netika nodrošinātas vajadzīgās sadzīves ērtības un higiēnas prasības. Aiz parādes rakstura fasādes gar ielu anfilādes veidā virknējās saloni, viesistaba, kabinets, ēdamistaba, lelas fasādes aug-

stums pēc būvnoteikumiem nedrīkstēja pārsniegt ielas platumu. Tāpēc arī iepriekš minētās reprezentācijas telpas bija pietiekami gaišas un arī relatīvi saulainas. Namos, kas atrodas blīvi apbūvēto kvartālu ziemeļu malās, saule nevienā telpā vispār tikpat kā neiespīd. Tiesa, Rīgas centra teritorijas lielākajā daļā kvartālu orientācija dienvidrietumu-ziemeļaustrumu virzienā vismaz vasarā visu namu labākajām telpām ļauj saņemt zināmu saulstaru devu.

Gruntsgabalu dziļumā būvnoteikumi pieļāva ļoti blīvu apbūvi. Bija nepieciešams tikai viens, vismaz 28×35 pēdas liels (apmēram $8,54 \times 10,68$ m) pagalms. Starp ēkām uz viena un tā paša gruntsgabala bija nepieciešama atstarpe, ne lielāka par 14 pēdām (4,27 m). Līdz ar to uz gruntsgabala iekšpusi orientētās telpas — guļamistabas, labierīcības un virtuve, nerunājot jau nemaz par mājkalpotājiem paredzētajām telpām, bija stipri noēnotas. Tās virknējās gar gariem, pustumšiem vai pavisam tumšiem gaitenītiem, bija nepietiekami lielas un slikti vēdināmas.

1900. gada oktobrī Rīgas tehniskajā biedrībā Politehniskā institūta profesors arhitekts V. Strīks nolasīja referātu par dzīvokļiem īres namos. Viņš atzīmēja, ka namīpašnieki daudz izdevīgāk cer izīrēt tieši šādus, normālam saprātam apgrieztā veidā atbilstošus dzīvokļus.

Eklektismam raksturīgais ēku projektēšanas paņēmiens pēc iepriekšpieņemtas shēmas prasīja frontālu kompozīciju, simetriju, kā arī fasāžu iedalījumu galvenajā un aizmugures jeb pagalma fasādē. Jūgendstils vispirms centās panākt ērtu, mērķtiecīgu, funkcionāli pamatotu un racionālu telpu grupējumu. Līdz ar to izzuda simetrija un atšķirība starp parādes un «aizmugures» zonām, visām fasādēm vajadzēja būt pēc iespējas mākslinieciski izteiksmīgām. Praksē tas viss bija iespējams vienīgi brīvstāvošu savrupmāju celtnie-

cībā. Rīgā, protams, cēla arī tādas, taču toreiz samērā nomaļās vietās — Daugavas kreisajā krastā (piemēram, Baložu un Slokas ielas rajonā) vai Mežaparkā, kuru kā «villu koloniju» sāka apgūt ap 1902. gadu.

Mežaparks ir atsevišķa pētījuma tēma. Jāatzīmē vienīgi tas, ka tur celto ēku autori lielākoties bija vietējie vācu arhitekti un šo savrupmāju arhitektūra kopumā diezgan jūtami atšķīrās no centra arhitektūras vispārējām īpatnībām.

20. gs. Rīgas centra apbūves paņēmieni visumā saglabājās tādi paši kā 19. gs. 1904. gadā tika izdoti jauni Rīgas būvnoteikumi.⁷ Tie nedaudz reducēja pieļauto apbūves blīvumu un noteica vairākus jaunievedumus, kas uzlaboja dzīvojamo ēku sanitāri higiēnisko kvalitāti. Taču būvnoteikumi kopumā atbilda privāto saimnieku interesēm — peļņas nolūkā maksimāli izmantot katru kvadrātpēdu zemes. Pilsētas centrā zemes dārdzība 1910. gadā salīdzinājumā ar 1860. gadu bija pieaugusi vidēji sešas reizes. Bulvāru rajonā tā sasniedza 200—300 rbj. par kvadrātasi (1 kvadrātass ir 4,57 m²). Dažu kilometru attālumā no centra, piemēram, Biķernieku ielas rajonā, kvadrātass zemes maksāja ne vairāk kā 10 rbj. Šie rajoni būvnoteikumos bija dēvēti par priekšpilsētas zonu. Ne velti tikai tajā pilsētas tēvi varēja aizliegt slēgto būvveidu.

Centrā ēkām, atbilstoši būvnoteikumiem, vajadzēja blakus gruntsgabaliem piekļauties ar pretugunsmūriem.

Slēgtajā kvartālu apbūvē blakus esošo ēku pretugunsmūri viens otru aizsedz. Līdz ar to tie nav un arī nevar būt ēku ārējās arhitektūras sastāvdaļa, tās nav eksponējamas virsmas. Kā tādas tās arhitekti arī iecerēja, veidojot ēku telpisko struktūru, kuras īpatnības ar arhitektu rīcībā esošajiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem koncentrētā veidā varēja atspo-

guļot galvenokārt tikai vienā — ielas — fasādē. Tikai dažkārt gruntsgabalu izmēri ļāva veidot brīvāku apjomu kārtojumu. Parasti atsevišķu ēku fasādes rada noslēgtu «ielas sienu», kura pilnīgi nosaka pilsēttelpas raksturu un izraisa atbilstošu emocionāli estētisku noskaņu apkārtējā vidē. No pilsētbūvnieciskā viedokļa tieši ielu fasādes ir pats vērtīgākais arhitektūras mantojums, kas saglabājies no apskatāmā laika posma un vispilnīgāk atklāj toreizējo arhitektoniski telpiskās domāšanas līmeni un mākslinieciskos uzskatus. Vēl tagad šīs fasādes sniedz nenoliedzamu estētisku baudījumu.

Slēgtajā kvartālu apbūvē cilvēks vizuāli uztver atsevišķu ēku fasādes un ielas ainavu kopumā kvalitatīvi atšķirīgi. Jūgendstilam raksturīgie erkeri, zelmiņi, tornīši u. c. arhitektoniskās detaļas pilsētbūvnieciskā aspektā kļūst it kā neatkarīgas no katras atsevišķas celtnes apjoma un veido īpašu formu kopumu, kas atkal kļūst viengabalains, optiski saplūst un apkārtējā pilsēttelpā savstarpēji harmonē. Tāpēc jūgendstila apbūvei piemīt ansambļa raksturs, kaut arī atsevišķiem apbūves komponentiem nav tādas stila formu viengabalainības kā iepriekšējā periodā, t. i., eklektismā.

Būtiska nozīme bija arī Rīgas būvnoteikumu stingri reglamentētajiem apbūves paņēmieniem. Būvnoteikumi ietekmēja apbūves telpisko raksturu un mērogu. Piemēram, 1904. gada noteikumu 27. § norādīts, ka atkāpes ēku novietojumā attiecībā pret ielu «sarkanajām» līnijām pieļaujamas tikai tad, ja tas neizjauc ielas arhitektonisko un glezniecisko kopiespaidu.

No eklektisma mantotie kvartālu ciešās apbūves paņēmieni zināmā mērā kavēja jaunu, no ēku funkcionālās nozīmes atvasinātu plānojuma principu plašu ieviešanos. Un tomēr jūgendstils strauji mainīja pilsētas seju.

Rīgas 700 gadu jubilejas
izstādei veltītā vinjete.
1901. g.

Ievērojamais sabiedriskais un kultūras darbinieks J. Asars jau 1904. gadā rakstīja, ka katrs, kas pa Rīgas ielām staigā vaļējām acīm, nevar nepamanīt lielās pārmaiņas, kādas beidzamajos gados notikušas tās ārējā izskatā. Gan cilvēku apģērbi, gan jaunuzcelto namu fasādes, gan tirgotavu skatlogos izliktās preces — mēbeles, tapetes, stikla priekšmeti un trauki, grāmatu vāki, pastkartītes, plakāti un citas lietas izskatās pavisam citādi nekā pirms pāris gadiem. «Šī garša,» atzīmē J. Asars, «kura Rīgā tikusi pie vārda īpaši ar 1901. gada jubilejas izstādi, ir tiešām kas jauns.»⁸

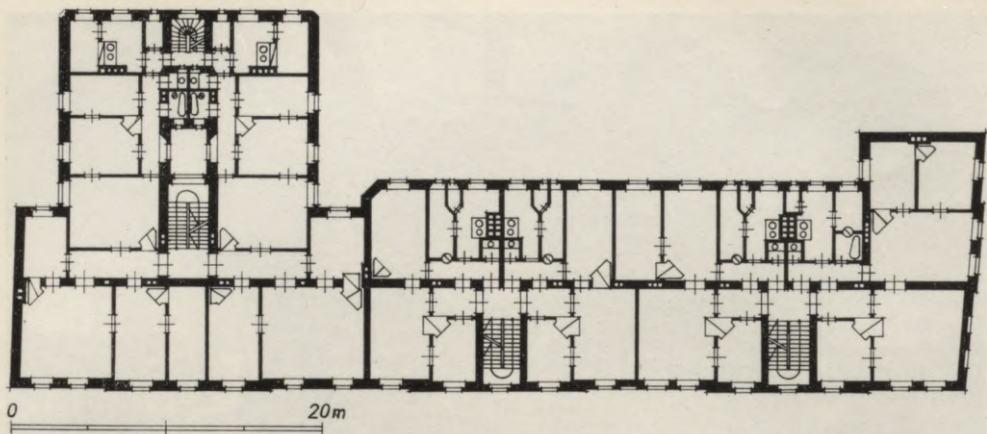
Rīgas 700 gadu jubilejas svinībām par godu sarīkotā rūpniecības, amatniecības un mākslas izstāde tik tiešām bija spēcīgs impulss jūgendstila attīstībai. Izstāde bija iekārtota 40 dažāda lieluma paviljonos, kas aizņēma visu esplanādi (tagad. Komunāru laukumu). Vairumam paviljonu bija brīva, asimetriska arhitektoniski telpiskā kompozīcija. Tā labi atbilda ēku raksturam un ļāva ērti izvietot visdažādākos eksponātus. Svarīga nozīme paviljonu noformējumā bija arī orna-

mentam. Tik daudz oriģinālas jūgendstila ornamentikas vienkopus rīdzinieki redzēja pirmo reizi.

Jūgendstils daudziem arhitektiem deva ierosmi radošiem meklējumiem, palīdzēja atbrīvoties no retrospektīvisma žņaugiem. Taču šī stila novitāti daudzi uztvēra vienīgi ornamentāli dekoratīvā plāksnē, mazāk uzmanības pievēršot ēku plānojuma uzlabošanai. Vienlaikus tika būvētas ēkas arī eklektisma garā, to arhitektonisko dekoru atsevišķās vietās papildinot ar

Amatnieku ģildes meistarūveidotā ēdamistaba. Ekspozīcija Rīgas 700 gadu jubilejas izstādē. 1901. g.

Tres nams J. Kupālas ielā 11.
Plāns. 1899.—1900. g.
R. Cirkvics.

**Eklektisms
vai jūgendstils!
R. Cirkvics**

jūgendstila dekoratīvajām formām un paņēmieniem. Dažkārt fasādes klāja vienīgi jūgendstilam raksturīgā ornamentika, taču vispārējie kompozīcijas principi neatšķīrās no eklektisma: simetriskā fasādē ar vienmērīgu logailu ritmu ornamentālais dekors aizpildīja visus brīvos laukumus. Abos gadījumos var runāt par eklektisku jūgendstilu. Tas faktiski bija eklektisma noriets, būtībā regresīvs, savā attīstībā ierobežots virziens, kas pilnīgi beidzās ap 1904.—1905. gadu. Zīmīgi, ka daudzi eklektisma meistari, kam 19. gs. otrajā pusē bija plaša prakse, 20. gs. sākumā uzcēla dažas ēkas eklektiskā jūgendstila garā, bet pēc tam viņu radošā darbība apstāta vai arī pavisam izbeidzās. To var teikt par R. Cirkvicu, K. Felsko, kā arī E. Trompovski.

Rūdolfā Cirkvica projektētais nams J. Kupālas ielā 11 ir viens no pirmajiem Rīgā, kura eklektiskajā noformējumā redzami atsevišķi jūgendstila elementi. Ēka sastāv no trim sekcijām. Nedaudz agrāk (1899) izprojektētā kreisās puses sekcija plānā veido

T burtu. Tajā simetriski izvietoti divi daudzstābu dzīvokļi. Ielas pusē, netālu no galvenās kāpņu telpas, atrodas gaišākās un labākās istabas, bet ielai perpendikulārajā pagalma spārnā gar pustumšiem gaiteniem — guļamistabas, labierīcības, virtuves, kalpotāju telpas un otras — tā sauktās melnās kāpnes. Šāds plānojums Rīgā bija ļoti izplatīts 19. gs. 70. un 80. gados, tādas bija arī vairums J. Baumaņa celto māju bulvāru rajonā. Ēkas daļa, ko veido divas sekcijas un kas atrodas tuvāk Vidus ielas stūrim, pro-

Īres nams J. Kupalas ielā 11.

Ires nams J. Kupalas ielā 11.
Fasādes skice.

Ires nams J. Kupalas ielā 11.
Fasādes fragments.

jektēta 1900. gadā un pēc plānojuma principa ir līdzīga mūsdienīgu sekciju tipa dzīvojamām ēkām. Kreisās puses T veida sekcijas fasāde ap ieeju arhitektoniski izcelta: durvju apļveida apmalojumā slīdošā pozā atrodas puskailas sievietes skulptūras, augstāk izveidots grotesks balkoniņš, virs kura vienu no trešā stāva logailām aptver dīvainas formas ziediem, lapām, maskaroniem un volūtām rotāts dekors. Visi šie elementi un detaļas veidoti pēc jūgendstilam raksturīgā dekoratīvā plankuma principa, tie uz gludā fona ir šķietami brīvi izplūduši un kontrastē ar iluzori tektonisko fasādi. Atbilstoši eklektisma kompozīcijas paņēmieniem tā ir uzirdināta ar horizontālām vadziņām vai rustikas imitāciju un bagātīgi rotāta ar barokāliem ornamentiem. Pilnīgi analogi veidots arī labās puses stūra sekcijas ieejas noformējums. Kreisajā spārnā (T veida sekcijā) ielas pusē atrodas tikai dzīvojamās istabas, bet labajā spārnā — arī kāpņu telpa, kurā laidu starplaukumiņu līmenis nepavisam neatbilst logailu līmenim. Ieeju ēkas vidējā sekcijā vispār grūti pamanīt, tā it kā pazūd vienmērīgajā eklektiskā arhitektoniskā dekora ritmā. Tādējādi šī nenoliedzami impozantā fasāde tomēr ir estētiska pašvērtība un nesaistās ar ēkas iekšējo telpisko struktūru. Raksturīgi, ka fasādē ir pat vairākas neīstas logailas, kas nepieciešamas vienīgi tādēļ, lai saglabātu vienmērīgo fasādes dalījuma ritmu.

Pēc R. Cirkvica projektiem celts vairums ēku kvartālā starp J. Kupalas, Kirova, Ausekļa un Vidus ielām. Lielākoties tās ieturētas eklektisma garā, kaut arī dažās, piemēram, J. Kupalas ielā 5, manāmas novirzes no tradicionālajiem eklektisma kompozīcijas principiem, kas izpaužas samērā sarežģītā logailu ritmā un brīvi traktētā ornamentālajā dekorā, kurā atsevišķi motīvi patapināti no senās Ēģiptes mākslas.

Vienas no pēdējām Cirkvica celtajām ēkām ir

J. Kupalas ielā 2 un Rūpniecības ielā 1, kuru «bulvāru tipa» T veida plāni savā starpā veido spoguļattēlu. Formu valodas ziņā izkoptāka un viengabalaināka ir fasāde namam J. Kupalas ielā 2. Tās vidusdaļa nedaudz atvirzīta no ielas «sarkanās» līnijas. Vienmērīgais logailu ritms un dekors, kas klāj visu fasādes virsmu, ir gan raksturīgi eklektismam, taču te nav nevienas tradicionālās orderu arhitektūras detaļas, ja neskaita rustikas imitāciju apakšstāvā. Viss atbilst jūgendstila ornamentikai un tā tipiskākajām dekoratīvajām formām: taisnu līniju, kvadrātu un apļu kombinācijas, florālu motīvu elementi un frīzu joslas, neparastu proporciju un formas (piemēram, atslēgas cauruma veida) logailas vai to apdare ar arhitektoniskiem profiliem, trīs vai piecas it kā iekārtas dažāda garuma lizēnas, dažādas liektas, saspriegtas līnijas un formas, deformētu antīko volūtu stilizācija, ķēmīgas maskas, kas pauž melanholiu vai ciešanas. Maskām ir gari, plīvojoši, viļņaini vai neparasti kruzulaini mati. Lielākoties katru plastiski dekoratīvo formu papildina atsevišķas ģeometriskas figūras vai ķermeņi. Viss atrodas savstarpējā saistībā vai negaidītās kombinācijās, viena forma plūstoši pāriet citā. Piemēram, maskas kupļajai frizūrai uzgūlusies arhitektoniska detaļa — horizontāls balustrs, mati pāraug koka lapotnē, bet visu šo stilizēto motīvu balsta starp divām logailām iespiests naturālistiski veidots koka stumbrs.

Arhitekta Kārļa Felsko mēģinājumus pielāgoties jūgendstila dekoratīvajām formām labi raksturo ēka Blaumaņa ielā 28. Tās ārējā apdarē daudzos deformētos un stilizētos gotiskās arhitektūras elementus papildina dažādu fantastisku nezvēru, plēsīgu putnu, himēru un lāču figūras, maskas un ažiūri metāla režģi, kuros dominē vijīgi liektas līnijas. Ēka ar savu bagāto virsmas plastiku veiksmīgi akcentē Blaumaņa un Pērses ielas satekpunktu.

Tres nams J. Kupalas ielā 2. Fasādes fragments. 1903. g. R. Cirkvics.

K. Felsko

Īres nams Blaumaņa ielā 28.
1903. g. K. Felsko.

Rīgā ir daudz līdzīgu celtnu, kuru eklektiski veidotajās fasādēs iepīti atsevišķi jūgendstila dekoratīvie motīvi vai arī lietots vienīgi jūgendstila dekors, kas, tāpat kā 19. gs. eklektisma celtnēs, vienmērīgi izkārtots pa visu fasādi.

Tādas ir ēkas K. Barona ielā 106 un 108, Blaumaņa ielā 11/13, F. Engelsa ielā 65, F. Gaija ielā 9, Kalēju ielā 23 un 52 (viena šīs ēkas fasāde iziet arī uz Rīdzenes ielu), Kirova ielā 77, Komjauņatnes ielā 6/8, Ļeņina ielā 64, 105 un 118, Noliktaivas ielā 3, Sarkanarmijas ielā 43 un 75^b, Valguma ielā 31^a un Veidenbauma ielā 4^a un 26. Tās visas uzceltas līdz 1907. gadam.

Vairāku šādā manierē celtnu ēku — K. Barona ielā 13/15 (jeb Dzirnava ielā 95), Blaumaņa ielā 8, Jēkabpils ielā 6, Ļeņina ielā 182, Revolūcijas ielā 52^b, Sarkanarmijas ielā 6, Suvorova ielā 106 un Tallinas ielā 88 — autors ir arhitekts J. Alksnis.

Jānim Alksnim (1869—1939), līdzīgi H. Devendrusam, F. Šefelam u. c., nebija profesionālas arhitekta izglītības, taču viņu ar pilnām tiesībām var saukt par arhitektu. Celtnu projektus izstrādāt un parakstīt drīkstēja tikai diplomēti arhitekti un būvinženieri. Savukārt paraksts uz projekta nozīmēja, ka šim arhitektam obligāti jāuzrauga celtnes būvdarbi. Juridiskās tiesības strādāt par arhitektu varēja iegūt, nokārtojot īpašus pārbaudījumus. J. Alksnis šādas tiesības ieguva 19. gs. beigās, kad viņš strādāja dzelzceļa būvdarbos Aizbaikālā. Pirms tam viņš kādu laiku bija studējis Vācijā. 1900. gadā Alksnis pārcēlās uz Rīgu. Līdz 1914. gadam pilsētas centrā vien pēc viņa projektiem uzcelts vairāk nekā 120 kapitālu daudzstāvu namu, kas lielākoties izeļas ar interesantu arhitektonisku veidojumu un augstvērtīgu, racionāli funkcionālu plānojumu. Viņš uzvarējis vai arī guvis godalgotas vietas vairākos arhitektūras projektu konkursos. Viņa būvētie nami ir liels ieguldījums mūsdienu Rīgas centra arhitektoniskajā savdabībā.

Gandrīz visu J. Alksņa projektēto celtnu fasādēm raksturīga noskaņotība un atturība dekorā. Orna-

Tres nams Ļeņina ielā 105.
1904. g. A. Vite.

J. Alksnis

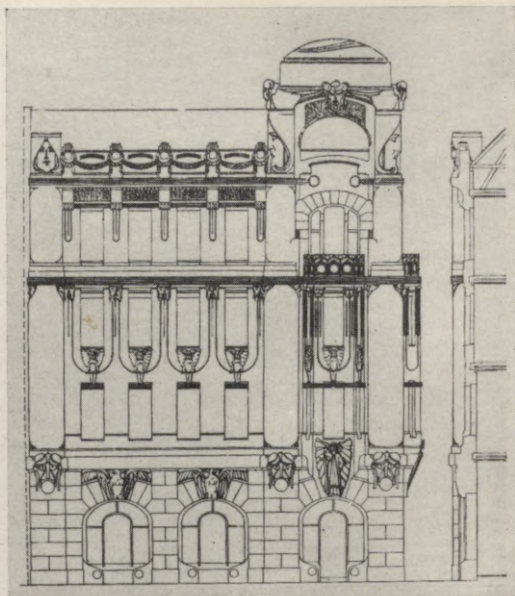
Īres nams Ļeņina ielā 105.
Fasādes fragments.

menti visbiežāk koncentrēti sienu laukumos starp logailām, kas atrodas cita virs citas. Plaši izmantotas lieģišķi dekoratīvajā mākslā, piemēram, mēbeļu rokturu vai atslēgas caurumu apkalumos, izplatītās ornamentālās formas. Dažkārt sastopami arī stilizēti augu motīvi. Piemēram, vērtīgāk aplūkojot pirmajā acu uzmetienā ļoti parasto fasādi Ļeņina ielā 182, redzam, ka gandrīz visā tās augstumā paceļas stilizēti koki. To lapotne, kas pa gabalu izskatās kā rupjas faktūras apmetuma taisnstūri, atrodas turpat vai zem dzegas, bet saknes — otrā stāva līmenī. Stumbrus simbolizē smalku kanelūru jeb rievteku joslas.

Tres nams Kirova ielā 33.
Fasādes fragments. 1901. g.
M. Eizenšteins.

Īres nama fasādes skice. Ap
1901. g. G. Vīnšmanis un
H. Kocels.

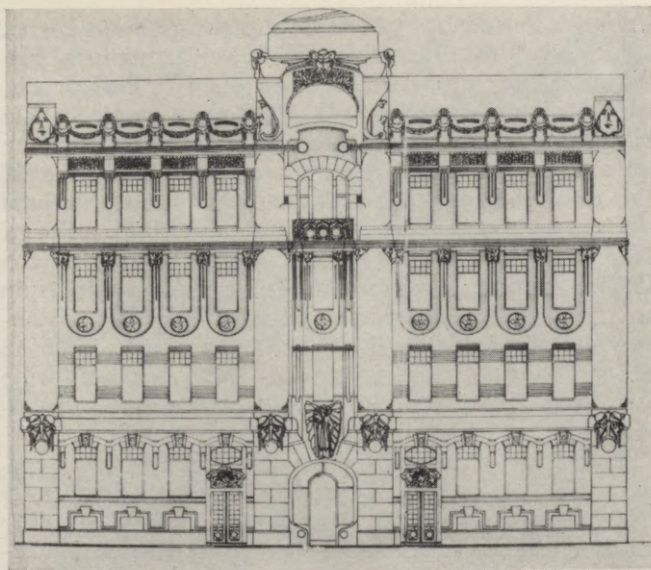
Līdz ar jūgendstila dekoratīvo formu izplatīšanos radās ēkas, kuru fasādes apkārtējā apbūvē jau pa gabalu izcēlās ar savu ekspresīvo, bagāto, pat pārmērīgo ornamentālo rotājumu.

Tādas, piemēram, ir J. Alkšņa projektētās ēkas Lāčplēša ielā 18, Revolūcijas ielā 40/42, 43 un 44, E. Smilģa ielā 10, nezināma autora celtais nams L. Laicena ielā 45 u. c.

**Dekoratīvās
pārmērības. M. Eizenšteins**

Dekoratīvo pārmērību ziņā tomēr neviena Rīgas celtne nepārspēj M. Eizenšteina būvētos namus.

Mihails Eizenšteins pēc profesijas bija būvinženieris jeb, kā toreiz teica, civilinženieris un strādāja Vidzemes guberņas valdē par satiksmes ceļu būves nodaļas priekšnieku. Rīgā pēc viņa projektiem uzcelts nedaudz vairāk par desmit daudzstāvu Īres namiem,

Fasādes projekts trīs namam Kirova ielā 10^b.
1903. g. M. Eizenšteins.

kuru arhitektūrā galvenais ir ielas fasādes, kas pārlietu bagātīgi rotātas ar jūgendstila dekoratīvajiem elementiem un ornamentiem.

Vairāku M. Eizenšteina celtnu fasādēs — F. Gaiļa ielā 13, Kirova ielā 33 un Strēlnieku ielā 4^a — jūgendstila ornamentika raibā juceklī mijas ar dažādu vēsturisko stilu nosacītām formām. Fasāde Kirova ielā 33 bezmaz vai atgādina pēdējo 1000 gadu laikā lietoto arhitektoniskās apdares detaļu kolekciju. Jūgendstila dekoratīvie elementi tajā visdīvainākajā veidā kombinēti ar atsevišķiem romāņu arhitektūras, renesanses, baroka vai klasicisma motīviem.

Ar M. Eizenšteina vārdu saistās viena no vispretrunīgākajām parādībām Rīgas arhitektūrā 20. gs. sākumā. Stāsta, ka, izstrādājot projektu, viņš vispirms

uzzīmējis fasādi, bet pēc tam tai piekombinējis plānu. Šādu metodi M. Eizenšteins tik tiešām izmantoja, piemēram, projektējot namu Kirova ielā 10^b. Pietiek salīdzināt Leipcigas arhitektu G. Vīnšmaņa un H. Kocela izstrādāto abstraktās fasādes shēmu⁹ ar Eizenšteina projektu, kas realizēts samērā precīzi, lai kļūtu skaidri viņa daiļrades paņēmieni. Acīmredzami atdarinājumi ir arī tie elementi, kurus Eizenšteins veidojis atšķirīgi no prototipa. Piemēram, logu augšdaļu kvadrātisko sīkrūšu dalījumu plaši izmantoja austriešu arhitekts un mākslinieks J. Hofmanis, bet ēkas tonālais risinājums — zils (glazētie ķieģeļi, kas projektā ieskicēti sarkani) ar pelēku (apmetums) — ir līdzīgs J. Olbriha Darmštātē uzceltās pasaulslavenās «zilās mājas» krāsu gammai.

Sabiedriskais darbinieks un mākslas kritiķis Ā. Berholcs, kas 20. gs. sākumā publicēja rakstu sēriju par Rīgas jaunbūvēm,¹⁰ rakstīja, ka ēka Kirova ielā 10^b daudzējādā ziņā rada daļēji neattaisnotas formu izstādes iespaidu. Stilistiski līdzīgs ir arī kaimiņu nams Kirova ielā 10^a. Tam 1903. gadā Eizenšteins izveidoja vienīgi fasādi, saglabājot iepriekšējā gadā arhitekta K. Pēksēna izstrādāto plānojumu.

Pārsteidz vieglums, ar kādu M. Eizenšteins īsā laikā radikāli mainīja savu radošo rokrakstu: vēl 1900. gadā pēc viņa projekta celta tipiski eklektiskā ēka Margrietas ielā 16, bet 1901. gadā līdzīga pagalmā Dzirnavu ielā 18. Šajā pašā pagalmā atrodas vēl viena viņa celtā ēka (1904), kuras fasādē redzami jau tipiskā jūgendstila manierē veidoti logi atslēgas cauruma formā, ģeometrisku līniju dekors un gleznains logailu kārtojums.

Vairums Eizenšteina celto namu atrodas F. Gaiļa ielā. Bijušais A. Pola nams (Nr. 8) celts 1903., A. Ļebedinska nami (Nr. 6 un 4) — 1904., bet V. Boguslovska nami (Nr. 2 un 2^a) — 1906. gadā. 1905. gadā

Īres nami Kirova ielā 10^a
un 10^b. 1903. g.
M. Eizenšteins.

celta vēl viena viņa projektētā ēka Ļeņina ielā 99. Sa-
līdzinājumā ar jebkuru no šīm ēkām pat dekoratīvi
visbagātākās citu autoru celtnes Rīgā liekas visai at-

F. Gaiļa ielas apbūve.
20. gs. sākuma fotoattēls.

turīgas. Eizenšteina celtni fasādēs izšķērdīgi grezno visdažādākie ģeometrisku līniju, taisnstūru, apļu un riņķu salikumi, stilizētu ziedu motīvi, festoni un vītņnes, baismīgās grimasēs saviebtas ķēmīgas maskas, lauvas, spārnoti nezvēri, dīvainas sfinksas, atkailinātas, gurdenas sievietu figūras, neparastu proporciju un formu ailas. F. Gaiļa ielā 2^a izveidots pat lieks dekoratīvs stāvs, caur kura tukšajām logailām redzamas debesis. Fasāžu noformējumā liela nozīme ir arī balkoniem, erkeriem, glazētu apdares ķieģeļu laukumiem dažādos toņos, keramikas plātnīšu ielikumiem, retāk — apmetuma virsmas faktūras variācijām.

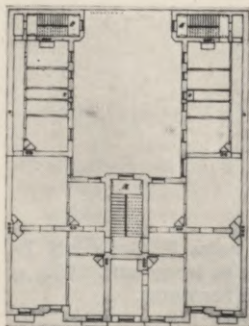

Īres nams F. Gaiļa ielā 2^a.
Fasādes fragments. 1906. g.
M. Eizenšteins.

Īres nams F. Gaiļa ielā 4.
Fasādes fragments. 1904. g.
M. Eizenšteins.

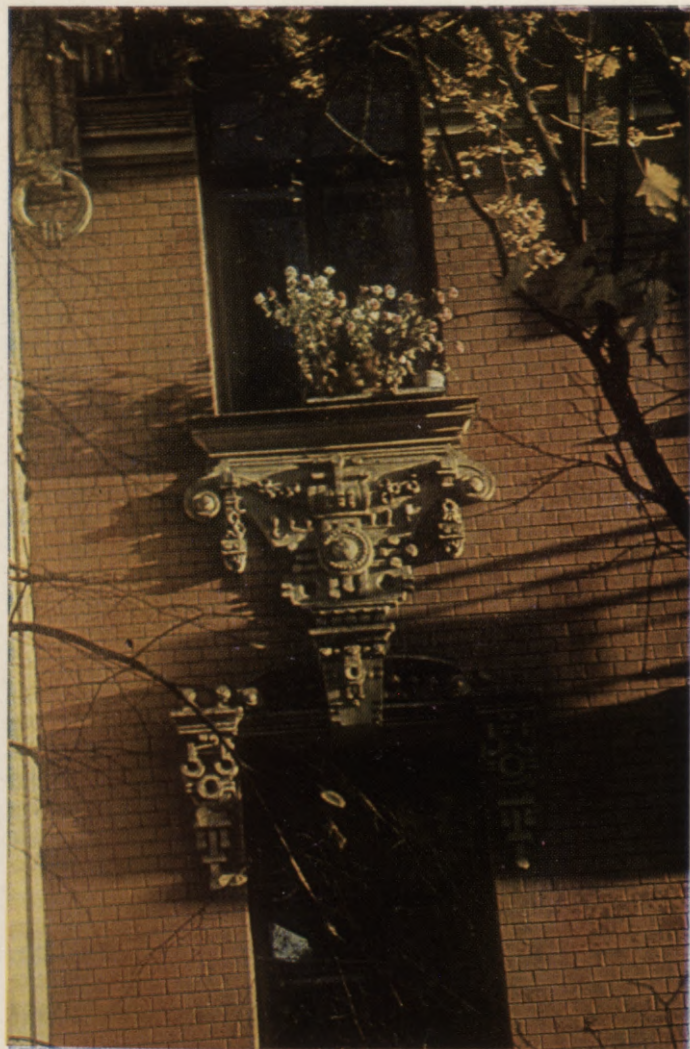
Īres nams F. Gaiļa ielā 4.
Plāns.

Atšķirībā no harmoniskās bulvāru apbūves, kur ēku arhitektoniskajā noformējumā izmantoti vienveidīgi elementi un paņēmieni, F. Gaiļa ielas fasāžu frontē katra celtne veidota stipri individuāli, lai greznībā, bagātībā un oriģinalitātē pārspētu kaimiņu ēkas. Tomēr tām visām ir kopīga īpatnība — pretenciozā, pārspīlētā formu valoda. Tāpēc Eizenšteina celtnes F. Gaiļa ielā optiski saplūst viengabalainā «ielas sienā», kurā atsevišķām sastāvdaļām zūd individualitāte. Grūti uztvert pat robežas starp ēkām, kas līdz ar prieksdārziņiem veiksmīgi kontrastē ar relatīvi mierīgo ielas pretējo pusi. Kopumā F. Gaiļa iela veido ekspresīvu, bet telpiskajā mērogā intīmu, savdabīgi noskaņotu pilsēt būvniecisku ansambli.

M. Eizenšteins nenoliedzami veikli operēja ar dažādām dekoratīvām formām, paņēmieniem un materiāliem. Taču būtībā viņš izmantoja to pašu projektēšanas metodi, kas valdīja 19. gs. otrās puses arhitektūrā: ēkas plāns tika ievietots iepriekšpieņemtā tās apjoma kompozīcijas shēmā. Vienīgi eklektismam raksturīgo bagāto arhitektonisko dekoru nomainīja jūgendstila ornamentika.

Visas M. Eizenšteina ēkas F. Gaiļa ielā ir celtas krievu П burta veidā. Analogs īres namu plānojums bija izplatīts Vācijā. Tā konfigurācija iegūta, tradicionālā «bulvāru tipa» plānu pa simetrijas asi it kā pār griežot un katru daļu apvēršot spoguļattēlā. Tāpat kā «bulvāru namos», te ielas pusē atrodas labākās, gaišākās reprezentācijas un dzīvojamās telpas, bet sānos, pagalma spārnos gar pretuguns mūriem paralēlajiem tumšajiem gaitenītiem — guļamistabas, kalpotāju telpas, labierīcības, virtuve. Pagalma spārnu galos katram dzīvoklim ir savas «melnās» kāpnis. Centrā atrodas ugunsdrošības noteikumos obligāti pieprasītā caurbrauktuve uz pagalmu. Līdz ar to simetriskajās fasādēs uz centrālās ass nebija iespējams vei-

Īres nams F. Gaiļa ielā 6.
Fasādes fragments. 1904. g.
M. Eizenšteins.

Ieejas halle Tres namā
F. Gaiļa ielā 6.

dot galveno ieeju. Tā šajās ēkās it kā dubultojušies: abpus caurbrauktuvei atrodas divas vienādas durvis, no kurām augšup ved kāpnes un virs caurbrauktuves savienojas, veidojot kopēju kāpņu telpu. Daļa telpas virs caurbrauktuves otrā stāva līmenī kļūst nelietderīga. Tajā griestu augstums lielākiem cilvēkiem nemaz neļauj izstiepties visā augumā. Taču tas it nemaz nav mulsinājis M. Eizenšteinu — šī liekā telpa dekorēta ne mazāk bagātīgi kā ielas fasādes. Teātra dekorācijām līdzīgā parādes rakstura greznība nepatīkami kontrastē ar pagalmu fasādēm, kuru kailie ķieģeļu mūri ar neproporcionāli izvietotām logailām labi saskatāmi no Dzirnau ielas puses pāri mazstāvu koka namiņiem, kas šajā kvartālā celti 19. gs. 70. gados.

M. Eizenšteina celtajās ēkās ielas fasādes ir maksimāli piesātinātas ar ornamentāliem rotājumiem. Arhitektu daiļrade šādā virzienā tālāk vairs nevarēja attīstīties.

Kopš 1907. gada jaunas pārmērīgi dekorētas celtnes Rīgā vairs netika būvētas.

Vairums arhitektu nodarbojās ne tik daudz ar dekoratīvo formu izkopšanu, kā ar racionāla, mērķtiecīga, funkcionāli ērta ēku plānojuma meklējumiem, arhitektoniskās izteiksmes līdzekļus izvēloties galvenokārt atkarībā no celtnu telpiskās struktūras un būvmateriālu īpatnībām. Projektēšanas metodi, kurā šiem faktoriem ir primāra nozīme, varētu saukt par racionālistisku. Tieši racionālisma iezīmes jūgendstilam ir visai raksturīgas. Tās arī nosaka šī stila vēsturisko vietu: jūgendstils ir mūsdienu arhitektūras attīstības sākumposms.

Racionālistisks — tas ir saprātīgs, mērķtiecīgs, pamatots. Tomēr, runājot par 20. gs. sākuma arhitektūru, šo jēdzienu nereti saista vienīgi ar atteikšanos no ornamentālā dekora celtnu eksterjerā, t. i., ar fak-

toru, kas tīri vizuāli asociējas ar vienu no raksturīgākajām formālajām iezīmēm vēlākajā 20. gs. 20. un 30. gadu «racionālistiskajā» arhitektūrā.

Jūgendstilā racionālisms var izpausties arī ornamentikā, pareizāk sakot — tās traktējumā. Kā jau teikts, pret ornamentiku kā tādu nenostājās arī ievērojamais jūgendstila teorētiķis H. van de Velde. Viņš vienīgi noraidīja ornamentiku, kam nav organiskas saistības ar pamatformu, kuras rotāšanai tā domāta. Un pie reizes piebilda, ka ornamenta pilnīga likvidēšana ir īslaicīga parādība un nevar turpināties ilgāk kā vienu sezonu.¹¹

20. gs. sākumā racionālisma tendences gan arhitektūrā, gan mākslā vispār atspoguļojās arī sabiedriski estētiskajā domā. Šajā ziņā zīmīgs ir J. Asara izteikums 1904. gadā rakstā «Mākslas amatniecība»: «Par pamatu modernai dekoratīvai mākslai ir jābūt modernai būvniecībai . . . būve nav jākonstruē no ārienes uz iekšieni, kā agrāk darīja, kad rūpējās tikai par impozantu fasādi, lai iekštelpu kārtība iznāktu kāda iznāk-dama, bet ir jākonstruē no iekšienes uz ārieni, jāierīko iekšelpas pilnīgi lietderīgas un daiļas un to kārtībai tad jāpiemēro nama ārējais veids. Iekšelpām un nevis fasādei ir jābūt par izejas punktu . . .»¹²

Vairāki racionālistiski jūgendstila novirzieni Rīgā aizsākās jau nedaudz agrāk nekā dekoratīvi formālistiskas dabas meklējumi. Tomēr nav iespējams novilkt stingru robežu starp dažādiem jūgendstila formālās izpausmes veidiem.

Jūgendstilā nesaraunami saistās it kā savstarpēji nesavienojamas īpašības — ticība nākotnei un skumjas par aizgājušo, dzīvesprieks un pesimisms, tipizācija un mākslas darba vienreizīguma uzsvērums. Tādējādi formu daudzveidība izriet no stila daudzveidības. Turklāt jūgendstilā forma nav stilu veidojošais faktors.

Dažkārt visumā vēsturisko stilu formās ieturētās cel-

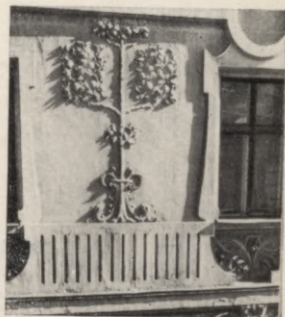
Racionālistiskās tendences

tnes projektētas racionālāk un ir daudz laikmetīgākas, nekā daža laba pretenciozi dekorēta, ārēji moderna ēka. Tas ir likumsakarīgi: jūgendstila centieni pēc jauna, laikmetīga stila nebija atdalāmi no romantiskas vēlēšanās pārveidot visu apkārtējo vidi, piesātinot to ar skaistumu. Taču to īstenojot nemaz nebija tik viegli — skaistuma stereotips joprojām lielā mērā asociējās ar iepriekšējo stilu formām. Tieši tās radoši attīstot, rodot jaunu mākslinieciskās izteiksmes veidu, notika jūgendstila racionālistiskā attīstība. Protams, te domāta ne jau pakāpeniska vēsturisko formu aizstāšana ar citām, laikmetīgām, bet gan jauns šo formu traktējums, pakļaujot tās celtnes telpiskās struktūras īpatnībām, un nevis otrādi. Līdz ar to vēsturiskās formas netika vairs precīzi atdarinātas, bet gan brīvi stilizētas. Novatoriski veidojumi arhitektūras darinājumiem tās piešķirta romantisku noskaņu.

A. Ašenkampfs

Rīgā viena no pirmajām celtnēm, kuras arhitektūrā jūgendstils parādās «klasiskā» veidā, ir ēka Audēju ielā 7/9. Tā celta 1899. gadā pēc arhitekta Alfrēda Ašenkampfa projekta. Var just, ka arhitekts vadījies no racionāla principa — rast laikmetīgu, dzīvojamam namam atbilstošu ārējo arhitektonisko veidolu. Tas viņam arī izdevies. Aiz plašajiem pirmā stāva iestiklojumiem atrodas veikali. Augšstāvos mainīgais logailu ritms atbilst iekšējo izkārtojuma un lieluma. Fasādes noformējumā nav nekādu, pat romantizētu, vēsturisko stilu formu. Jūgendstilam raksturīgo ģeometrisko figūru, dažāda veida līniju un stilizētu augu motīvu ornamentika it kā brīvi uzklāta gludajai sienas plaknei vai arī tajā iegremdēta. Tā domāta vienīgi skaistumam. Šis paņēmieni principiāli atšķiras no eklektisma, kurā arhitektoniskais dekors ir vizuāli tektonisks.

Tomēr arī šīs ēkas veidojumā jūtama zināma no-deva tradīcijām: pret šauro Vecpilsētas ieliņu vēr-

Īres nams Audēju ielā 7/9.
1899. g. A. Ašenkampfs.

stās fasādes kompozīcijā uzsverta simetrijas ass. Taču simetrija neatbilst ne šīs ēkas kopējam asimetriskajam plānojumam, ne arī pilsētbūvnieciskajai situācijai.

Racionālisma tendences mijiedarbībā ar romanti-zētu vēsturisko formu stilizēšanu gadsimtu mijā vērojamas daudzu ievērojamu tā laika Rīgas arhitektu daiļradē.

Te vispirms jāmin Vilhelms Bokslafs.

V. Bokslafs

1898. gadā pēc viņa projekta uzbūvēta neliela ēka Leņina ielā 6 (Skārņu ielas stūrī). Zināmā mērā šo celtni raksturo gotikas formu stilizācija, taču ārējā veidolā skaidri jaušama iekšējā telpiskā struktūra. Dīvos apakšējos stāvos atradās veikali — tos bagātīgi izgaismoja plaši skatlogi. Trešā stāva un mansarda dzīvokļiem ir daudz mazākas logailas. Aktīva nozīme ielas ainavā ir jumtam, kura kori kādreiz vainagoja ažūrs metāla režģis. Ēkas stūra novietojumu akcentē zelminis, ko rotā dažas dzīvnieku un cilvēku figūras. Starp otrā stāva logailām ir neliels dekoratīvs stilizētu augu ornamentals. Tie arī ir visi rotājumi, ja neskaita «gotisko» trešā stāva logailu apdari un dzegu, zem kuras pārmaiņus izkārtoti īpatnēji ielikti un izliekti kronšteini. Funkcionāli pamatotais apjomu kārtojums un detaļas, kā arī lieliski uztvertais, Vecrīgas pilsēttelpas raksturam atbilstošais mērogs krasi atšķiras no tradicionālajiem eklektisma paņēmieniem. Ēka izteismīgumu nav zaudējusi arī šodien, kad zem tās daļēji pavirzīta ietve. Šāds radikāls funkcionāli telpisks pārveidojums izdarīts, pilnīgi saglabājot fa-sāžu sākotnējo izskatu.

Zināmā mērā līdzīga ir arī V. Bokslafa projektētā bijusī Lielās ģildes dzīvojamā ēka Amatu ielā 4 (1903). 1937.—1939. gadā tās iekštelpas pārbūvēja Tirdzniecības un rūpniecības kameras vajadzībām. Ēkas dinamiskās būvmassas, bagātā apjomu plastika,

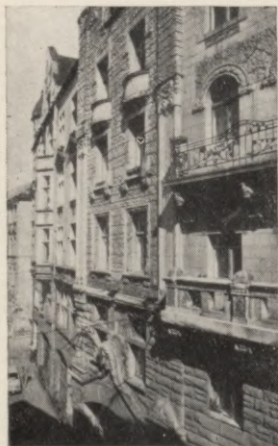
Tres nams Ļeņina ielā 6.
1898. g. V. Bokslafs.

logailu ritms un ailu proporcijas veidotas atbilstoši iekštelpu izkārtojumam un funkcionālajai nozīmei. Uz Amatu ielu un tagadējās Filharmonijas priekšlaukumu vērstās fasādes bagātīgi klāj stilizēts «gotisks» ornamentāls dekors, kas izceļas pats par sevi, kā patstāvīga mākslinieciska vērtība. Šī dekora uzdevums ir radīt viengabalainu telpisku noskaņu ansamblī ar bijušās Lielās ģildes (tagad Latvijas PSR Valsts Filharmonijas koncertzāles Amatu ielā 6) un Mazās ģildes (tagad Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes kultūras nama Amatu ielā 3/5) gotiskajiem apjomiem. «Gotisko» ornamentālo dekору viscaur papildina stilizētu ziedu čemuru virknes. Līdzīgi stilizēti ziedi gotikā bija izplatīts ornamentāls motīvs, it īpaši kolonnu kapitēļos. Tomēr pēc rakstura šie ziedi ir tuvi arī jūgendstila iemīļotajām ornamentālajām formām. Tas īpaši attiecas uz galveno ieejas durvju metāla režģi. Pret Zirgu ielu vērsto ēkas trešo fasādi V. Bokslafs veidojis eklektisma manierē, kas pēc formu valodas tuva klasicisma laikmetā (18. gs. beigās) celtajiem blakus namiem.

Pietāte pret esošo pilsētbūvniecisko vidi tādā vai citādā veidā jūtama arī citos V. Bokslafa darbos Vecrīgā — ēkā Jaunielā 25/29, Laipu ielā 1, L. Pils ielā 11 u. c.

Interesants V. Bokslafa darbs ir ēka Jaunielā 25/29. Līdz ar atsevišķiem romantizētiem renesanses un gotikas motīviem fasāžu plaknēs gleznaini kārtojas dažādas maskas, stilizēti augi un ziedi — ornamentī, kas jau kļuvuši par jūgendstila simboliem. Gleznaino kopiespaidu pastiprina fasādes daļas, kuru apmetumā pārliecinoši imitēts akmens kvadru mūris. Ēkas fasāde sadalīta vairākās atšķirtīgi apdarinātās daļās, un tādējādi tās mērogs vairāk tuvinās Vecrīgas šaurās ieliņas telpiskajai videi. Protams, ēkas lielā augstuma dēļ tas pilnībā nav iespējams. Vecrīgas pilsēttelpā iespīestā

Tres nams Jaunielā 25/29.

Īres nams Jaunielā 25/29.
Fasādes fragments.
1903. g. V. Bokslafs.

milzīgā celtne uzskatāmi demonstrē spekulatīvo zemes izmantošanu kapitālismā.

Neapšaubāmi izcilākais V. Bokslafa darbs ir bijušās Biržas komercskolas ēka (tagad T. Zaļkalna Latvijas PSR Valsts Mākslas akadēmija Komunāru bulvārī 13). Celtne veidota bagātās gotiskās formās. Parasti to min kā tipisku stilizācijas vai plašākā nozīmē eklektisma piemēru. Tomēr šo ēku nevar nemiņēt, runājot par jūgendstilu. Nevis tāpēc, ka atsevišķās detaļās — kāpņu margās, vitrāžās un ieejas durvju kokgriezumos — parādās arī jūgendstila ornamentālā simbolika, bet gan racionālās, funkcionāli pamatotās, asimetriskās plānojuma struktūras dēļ.

Eklektisma celtnēm raksturīgo simetrisko plāna kompozīciju ar anfilādes veidā vai gar gaiteniem vienmērīgā ritmā kārtotām telpām šeit nomainījis cits plānojuma princips, ko nosacīti varētu saukt par centrīecies principu. Tas attīstījās līdz ar jūgendstilu. Visas telpas (pat tās, kas atrodas gar gaiteniem) it kā tiecas pret vienu galveno telpu — plāna kompozīcijas dominanti. Turklāt tai nebūt nav jāatrodas celtnes ģeometriskajā centrā. Biržas komercskolas plāna kompozīcijas centrs ir galvenā kāpņu telpa, kurai ik stāvā piekļaujas plašas rekreācijas telpas.

Nevainojami atrisināta telpu funkcionālā saistība un iekārtojums. Katras telpas orientācija pret debess pusēm ir optimāla. Rūpīgi pārdomāta katra detaļa. Pat tādi utilitāri elementi kā vēdināšanas sistēmas gaisa ņemšanas ietaises ieguvušas mākslinieciski izteiksmīgu formu. Tās veidotas kā slaidi tornīši, kas paceļas augstu virs jumta kores. Šie tornīši organiski iekļaujas celtnes siluetā un bagātina tās gleznaino kopiespaidu.

Biržas komercskola nav vienīgā vēsturisko stilu formās ieturētā celtne ar novatorisku apjomu kārtojumu, kas, atbilstoši jūgendstila principiem, atvasināts no

Bijusī Biržas komercskola
Komunāru bulvārī 13.
1902.—1905. g.
V. Bokslafs.

funkcionāli pamatotas plānojuma un telpiskās struktūras. Piemēram, Jaunā Ģertrūdes baznīca Ļeņina un Cēsu ielas satelpunktā (1903—1907, arhitekts V. Striks) veidota romāņu stila formās. Asimetriskā, dievnamam neparastā apjomu kompozīcija labi iekļaujas pilsēt-būvnieciskajā situācijā un atbilst iekšējam plānojumam, kas nodrošina teicamu kanceles redzamību no jebkuras vietas (kancele kā parasti atrodas iesāņus no dievnama centrālās ass).

Celtnes funkcionālajam uzdevumam labi atbilst arī asimetriskā, gotiskās formās veidotā bijušās firmas «Louis Lundmann & Co» vīna pagraba un tirgotavas fasāde Revolūcijas ielā 21 (1904, arhitekts A. Vite).

Milzīga nozīme Rīgas 20. gs. sākuma arhitektūras attīstībā bija ēkai Ļeņina ielā 55 (K. Marksa ielas stūrī), kuru 1900. gadā cēla Rīgas namu būves akciju sabiedrība. Būvdarbus pēc Berlīnes arhitekta A. Gīzkes projekta vadīja pazīstamais mākslas vēsturnieks

V. Neimanis

Vitrāža kāpņu telpā
bijušajā Biržas komercskolā.
1902.—1905. g. V. Bokslafs.

un arhitekts Vilhelms Neimanis (1849—1919). 20. gs. sākumā Rīgā šo ēku pazina ar nosaukumu «Būngnerhof». Tā iezīmēja noteiktu progresu dzīvojamo ēku plānojuma un dzīvokļu iekārtojuma attīstībā. Katrā stāvā atradās vairāki lieli (6—8 istabu) dzī-

Savrupmāja Baložu
ielā 10.
1900. g. A. Gīzeke,
R. Donbergs.

Īres nams Ļeņina ielā 55. 1900. g. A. Ģīzeke, V. Neimanis.

vokļi. Visas telpas, arī priekšnams, «meitas» istaba un labierīcības bija dabiski izgaismotas un labi vēdināmas. Tas panākts, samazinot ēkas trakta dziļumu, atskoties no 19. gs. izplatītajām šaurajām «gaismas akām» un to vietā veidojot samērā plašu, labiekārtotu pagalmu. «Büngerhof» Rīgā bija viena no pirmajām ēkām ar centrālapkuri, siltūdens apgādi, elektrisko apgaismojumu un liftu. Logailas fasādēs grupētas tā, lai ne vien nodrošinātu pietiekamu izgaismojumu, bet arī racionālu mēbeļu izvietojumu iekštelpās: nevienā istabā logi neatrodas kaktā, kā tas nereti vērojams eklektisma celtnēs ar vienmērīgu logailu ritmu visā fasādes garumā neatkarīgi no iekštelpu lieluma un izkārtojuma.

Relatīvi nelielie logi ar jūgendstilā izplatīto formālo paņēmieni — to augšpusē dalījumu sīkrūtīs, balkoni, erkeri un dekoratīvie zelmiņi virs tiem veido izteiksmīgu celtnes apjoma arhitektūru un siluetu. Zelmiņos izmantoti romantizēti renesanses motīvi. Tāpēc Ā. Berkholcs šo celtni nosaucis par «vecvācu renesanses stilā veidotu».¹³ Taču ēkas arhitektonisko kvalitāti laikam gan pareizāk raksturo tas, ko pāris gadus vēlāk raksta pats Berkholcs: «Ir izglītoti laji, kam nepieciešams celtnes ornamentālajā apdarē saskatīt tā vai cita vēsturiskā stila formas, lai varētu nosaukt ēku par konkrētām stilam atbilstošu. Ja ornamenta nav, tad viņi paliek bez padoma, jo nezina, ka stilu nosaka daudzi faktori, kam jādarbojas vienlaicīgi. Viņi pat nenojauš, ka, lai rastos «stila» darinājums, nebūt nav jābūt izmantotam renesanses, rokoko utt. mantojumam. Stilu veido vienkāršība, mērķtiecīgums un, kas ir gandrīz vai vissvarīgāk, pareiza materiālu izmantošana.»¹⁴

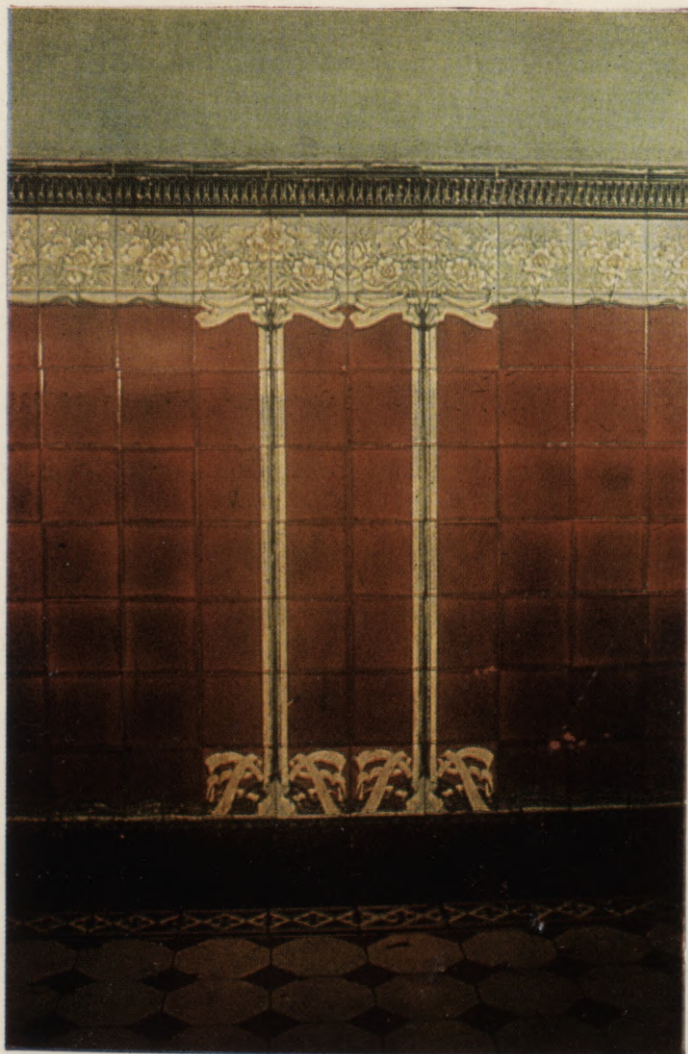
Tieši šīs īpašības apskatāmajai ēkai ir raksturīgas: gludi apmetās sienas neko neimitē, gleznaino, bet mērķtiecīgo logailu un apjomu kompozīciju orga-

niski papildina atturīgi ornamentāli cilņi. Protams, celtnei zināma romantisma nokrāsu piešķir stilizēts renesanses ornaments zelmiņos.

Pēc «Büngerhof» būvdarbu vadītāja V. Neimaņa projekta (viņš ir arī Latvijas PSR Mākslas muzeja ēkas Gorkija ielā 10^a autors) 1902. gadā uzcēla dzīvojamo māju Revolūcijas ielā 16. Tās arhitektūrā manāmi atsevišķi romantiski motīvi — gotiskas kolonniņas dažu logailu vidū un otrā stāva lodžijas arkādē, taču kopumā ēka ir tipisks racionālistiska jūgendstila paraugs. Asimetriskā fasāde ar izteiksmīgajiem erkeriem, balkoniem un lodžiju, kā arī atsevišķu ēkas apjomu un dekoratīvo elementu plūstoša pāreja citam citā — viss stipri atšķīrās no tālaika dzīvojamo ēku stereotipa. Starp citu, vairāki šīs ēkas apjomu arhitektoniskās kompozīcijas paņēmieni atkārtoti dzīvojamā namā Suvorova ielā 74 (1910, arhitekts R. Donbergs).

Ēka Ļeņina ielā 55 («Büngerhof») nenoliedzami veicināja mājokļu kultūras attīstību. Gadsimta sākumā aizvien lielāka uzmanība tika pievērsta ēku labiekārtojumam. Tā nozīmi sāka apzināties arī plašāki iedzīvotāju slāņi. Savukārt namīpašniekiem augsts labiekārtojuma līmenis ļāva paaugstināt īres maksu, nodrošinot maksimālu peļņu.

Atsevišķi «Büngerhof» arhitektoniskās kompozīcijas paņēmieni ietekmēja daudzu Rīgas arhitektu daiļradi. Vairākām H. Hilbiga, J. Alkšņa, K. Pēkšēna, A. Šmēlinga, H. Šēla, F. Šefela u. c. arhitektu celtajām ēkām ir izteiksmīgi zelmiņi, kurus rotā vēsturisko stilu, galvenokārt renesanses vai gotikas, dekoratīvie motīvi. Taču neviena no šīm ēkām vai to sastāvdaļām nav mehāniski kopēta no prototipa, kaut arī līdzība ar namu Ļeņina ielā 55 dažām ir diezgan jūtama. Katrs autors izstrādāja individuālu rokrakstu, pakāpeniski atbrīvojoties no romantiskās vēsturisko patapinājumu piedevas.

Keramikas flīžu panelis
ieejas hallē Tīres namā
Leņina ielā 76.
1909. g. J. Alksnis

H. Hilbigis

1901. gadā pēc arhitekta Hermana Hilbiga projekta uzcēla dzīvojamo ēku Kirova ielā 6. Tās visumā eklektisma principiem atbilstošo fasādi bagātina divi stipri izvirzīti erkeri un augsts, stilizētās renesanses formās veidots zelminis. Ārdurvju un kāpņu telpas apdarē parādās arī raksturīgā jūgendstila ornamentika. Ieejas mezgla arhitektoniski telpiskā izveidojuma principu vēlāk atkārtoja M. Eizenšteins F. Gaiļa ielā uzceltajās ēkās. Līdzīgus fasādes noformējuma paņēmienus H. Hilbigis izmantojis arī, būvējot savu personisko namu F. Gaiļa ielā 7.

H. Hilbigis bija arī būvdarbu vadītājs un cēla dzīvojamās ēkas Kirova ielā 23. Gan pagalma, gan ielas ēkai fasādes veidotas pēc A. Gīzekes skicēm. Pagalma korpusa fasāde stipri atgādina ēku Ļeņina ielā 55, taču te nav nekādu romantizētu, retrospektīva rakstura dekoratīvo elementu.

Plastiski un dekoratīvi bagātāka Kirova ielā 23 ir ielas mājas fasāde. Tās spārni atvirzīti no ielas «sarkanās» līnijas, paredzot vietu nelieliem prieksdārziņiem. Centrālo rizalītu vainago zelminis, ko apliec vijīgi plūstoša dzega. Plaši izmantotas dažādas apmetuma faktūras un ornamentāli ciļņi. Ornamenti tuvs H. van de Veldes lietišķi dekoratīvajiem mākslas darbiem. Zelminī dekoratīvās kompozīcijas centrā atrodas uzraksts «*Labor omnia vincit*», kas nozīmē «Darbs rada visu». Jūgendstila laikmetā uz namu sienām nereti veidoja līdzīga rakstura sentences latīņu valodā, gadskaitļus vai tpašnieka iniciāļus. Tāds pats uzraksts kā Kirova ielā 23 ir zelminī arī ēkai Suvorova ielā 44. Kirova ielā 6 fasādē veidots uzraksts «*Laborem in victoria nemo sentit*» («Uzvarā nejut darba smagumu»), P. Stučkas ielā 63/65 — «*Ex labore otium*» («Pēc darba atpūta»), Avotu ielā 7 — «*Vita brevis, ars longa*» («Dzīve īsa, māksla mūžīga»).

Kirova ielā 23 bagāts jūgendstila ornamentālais de-

Tres nams Kirova ielā 23.
1903. g. A. Gīzeke,
H. Hilbigis.

Tres nams Kirova ielā 23.
Fasādes fragments.

kors un simboli — maskas, augļu ķekari, koki un ziedi — izmantoti ieejas halles un kāpņu telpas apdarē. Dekoratīvo efektu pastiprina augstvērtīgie apdares materiāli (marmora pakāpieni, cēlapmetums) un ritmiska motīvu atkārtotāšanās. Emocionālo noskaņu kāpina krāsainas vitrāžas kāpņu telpas logos un dzīvokļu ieejas durvju ozolkokā grieztie apmalojumi. Tie veidoti nedaudz liektās līnijās un rotāti stilizētiem ziediem.

Ēkas Ļeņina ielā 55 romantizēto formu ietekme jūtama vairākās J. Alksņa celtajās dzīvojamās ēkās.

Tas attiecas uz ēkām Artilērijas ielā 2/4, K. Barona ielā 63 un 93, Daugavgrīvas ielā 74/76, Ļeņina ielā 76, 110, 136 un 164, Sarkanarmijas ielā 8 (jeb Veidenbauma ielā 36) un 82, kā arī A. Upīša ielā 14.

Gandrīz visās šajās ēkās katrā stāvā ir vairāki ērti, labiekārtoti četrstabu un sešstabu dzīvokļi. Ēkas atrodas ielu sfēros un izceļas ar izteiksmīgu siluetu un arī ar apjomu kārtotumu. Dekoratīvajos zelmiņos

J. Alksnis

Tres nams K. Barona ielā 81.
Fasādes fragments. 1903. g.
J. Alksnis.

Tres nams Sarkanarmijas
ielā 58/60. 1907. g.
J. Alksnis.

līdzās jūgendstila ornamentikai ir arī atsevišķas stilizētas gotikas, renesanses vai baroka detaļas. Dažās ēkās (piemēram, Ļeņina ielā 136) šie romantizētie patapinājumi vairs nav lietoti. Ornamentālais dekors liekloties koncentrēts starp logailām starpstāvu pārsegumu līmenī. Turklāt interesanti, ka vairāku ēku noformējumā izmantots viens un tas pats ornamentālais motīvs — sievietes maska, ko ietver aplis kombinācijā ar ģeometriskām līnijām.

Šāds dekors izmantots ēku fasādēs Artilērijas ielā 2/4, Ļeņina ielā 110, Sarkanarmijas ielā 82, K. Barona ielā 81, Blaumaņa ielā 8 un F. Engelsa ielā 77.

Originālu formālās kompozīcijas paņēmieni J. Alksnis izmantojis ēkās F. Engelsa ielā 2 un Sarkanarmijas ielā 58/60 un 93, kur tradicionālo zelmiņu vietā veidoti ielas fasāžu galos atvirzīti puszelmiņi, kas it kā nošķelti vienā plaknē ar galu pret ugunsdzēsības ierīcēm.

J. Alksnis lielu uzmanību pievērta ēku ieejas mezglu un kāpņu telpu arhitektoniski telpiskajai izveidei un apdarei. Gandrīz visās viņa būvētajās ēkās kāpņu priekštelpās sienas apšūtas ar aptuveni 1,5 m augstu krāsainu keramikas flīžu paneli. Šādi paneļi uzlaboja ne tikai telpas estētisko, bet arī higiēnisko kvalitāti, jo atviegloja uzkopšanu. Visai interesanta ir ieejas un kāpņu telpas apdare ēkā Ļeņina ielā 76. Tās spilgti sarkanā flīžu paneli vainago krāsainu ziedu frīze. Visā paneļa augstumā ritmiski atkārtojas vertikāli zaļganbalti koku stumbri, kas sniedzas augšup no stilizētu vijīgu sakņu mudžekļa cokolā. Šā paneļa izveidei izlietots vairāk nekā desmit dažāda veida flīžu!

Būvmateriālu rūpniecība 20. gs. sākumā keramikas izstrādājumus piedāvāja plašā izvēlē. Rīgā pazīstamākā būvkeramikas ražotāja bija firma «Celms un Bēms».

Ēkas Ļeņina ielā 55 formas radušas atbalsojumu arī

vairākās ievērojamā latviešu arhitekta Konstantīna Pēkšēna (1859—1928) darbos.

Tādas ir ēkas Avotu ielā 1 un 44, F. Gaiļa ielā 12, Kirova ielā 13, Noliktavas ielā 5, L. Paegles ielā 8 un Suvorova ielā 6. No stilistiski līdzīgiem J. Alksņa darbiem tās atšķiras ar lielāku ornamentālā dekora laukumu, raksta un izvietojuma daudzveidību, bagātāku apjomu plastiku, logailu formu un ritma dažādību (atbilstoši iekštelpu plānojumam), kā arī ar izsmalcinātām stūra torņu formām.

K. Pēkšēns pēc J. Baumaņa bija otrais profesionāli izglītotais latviešu arhitekts. Viņš studēja Rīgas Poli-

tes nams Ļeņina ielā 76 un tā fasādes fragments. 1909. g. J. Alksnis.

K. Pēkšēns

Tres nams Avotu ielā 1.
1904. g. K. Pēkšēns.

Tres nams Kirova ielā 13.
1904. g. K. Pēkšēns.

tehnikumā, kur Arhitektūras fakultāti izveidoja 1869. gadā. Drīz vien Politehnikums Krievijas impērijas rietumu provincēs kļuva par izcilu arhitektūras izglītības centru.

K. Pēkšēna ieguldījums Rīgas arhitektūras attīstībā ir ļoti nozīmīgs. Pēc Politehnikuma beigšanas 1885. gadā viņš sāka strādāt, sākumā J. Baumaņa darbnīcā, bet no 1886. gada — patstāvīgi. Viņa radošā darbība sākumā, protams, noritēja eklektisma garā. 20. gs. sākumā Pēkšēna darbnīcā noteiktu laiku strādāja gandrīz visi jaunie latviešu arhitekti — E. Laube, A. Vanags, E. Pole, A. Malvess u. c. Tā bija trešā latviešu arhitektu paaudze, kas savu patstāvīgo radošo darbību sāka ap 1905. gadu un plaši izvērsa pirmā pasaules kara priekšvakarā. Pēc paša Pēkšēna izstrādātiem vai parakstītiem projektiem Rīgā vien uzcelts ap 250(!) kapītaļu daudzstāvu namu, kā arī lielāks skaits koka ēku.

Ap gadsimtu miju K. Pēkšēns izstrādāja projektus un uzcēla vairākas tradicionāli eklektiskas ēkas, piemēram, K. Barona ielā 11, Lāčplēša ielā 27, Suvorova ielā 9, Kirova ielā 22, A. Kalniņa ielā 2 un 4, kā arī ēkas Dzirnau ielā 91, Ļeņina ielā 112, Pilotu ielā 4 (šī ēka, kas aizņem veselu kvartālu starp Pilotu, Tīrgus un Puķu ielām, ir interesants «gotiskā» eklektisma paraugs), Sarkanarmijas ielā 39, A. Upīša ielā 25 u. c. 19. gs. beigu eklektisms redzams arī viņa celtajā ēkā Tallinas ielā 32, kaut arī te nav nekādu vēsturisko stilu detaļu un logailas nav izvietotas tradicionālajā vienmērīgajā ritmā. Protams, šo celtnu izveidē liela nozīme ir bijusi arī pasūtītāju — namtīpašnieku tradicionālajiem estētiskajiem uzskatiem, gaumei un prasībām.

K. Pēkšēns Rīgā bija viens no jūgendstila pionieriem. Viņa darbos sastopami arī daži formālistiski, dekoratīvas dabas eksperimenti, taču kopumā viņa radošajai darbībai raksturīga racionālistiska ievirze.

Viena no pirmajām K. Pēkšēna celtnēm, kur iezīmējas racionālu arhitektūras izteiksmes līdzekļu meklējumi, ir dzīvojamā ēka P. Stučkas ielā 7 (1899). Fa-

sādes veidotas tradicionālā vienmērīgi ritmiskā kompozīcijā, taču kopiespaidā tās diezgan jūtami atšķiras no 19. gs. otrās puses un it īpaši no gadsimta beigu eklektisma garā ieturētām celtnēm. Māksliniecisko izteiksmīgumu ēkai piešķir tās apjoms ar plastiski bagāto mansarda stāvu. Apdarē tikpat kā nav eklektismam raksturīgo, no vēsturiskajiem stiliem patapināto arhitektonisko detaļu. Galvenokārt izmantots ornamentālais dekors, kas koncentrēts starp logailām starpstāvu pārseguma līmenī. Šis paņēmiens, kas vēlāk Rīgas arhitektūrā plaši ieviesās, te parādās pirmoreiz.

Arhitektoniski ļoti līdzīgas ir arī K. Pēkšēna celtās ēkas K. Barona ielā 7/9 un P. Stučkas ielā 33/35 (Lāčplēša ielas stūrī), kur līdzās abstraktu, ģeometrisku līniju un dabas motīvu ornamentikai izmantotas arī atsevišķas stilizētas 10.—14. gs. mauru un gotiskās arhitektūras formas.

Viena no raksturīgākajām K. Pēkšēna daiļrades iezīmēm ir mākslinieciskā daudzpusība. Piemēram, ēkas fasāde Dzirnavu ielā 3^a ir rotaļīgi viegla, bet A. Upīša ielā 32 — smagnēji lietišķa. Savukārt Pētersalas ielā 5 visumā atturīgajā fasādes kompozīcijā iesaistītas atsevišķas dinamiski ekspresīvas detaļas. Pat grūti pateikt, ka visām šīm ēkām ir viens un tas pats autors.

1901. gadā K. Pēkšēns sadarbībā ar arhitektūras studentu E. Laubi izprojektēja un uzcēla nelielu dzīvojamu ēku Tallinas ielā 23. Tās noformējumā vērojama jūgendstila dekoratīvo paņēmienu, formu un motīvu daudzveidība, taču autoriem izdevies panākt kompozicionālu viengabalainību un noskaņotību. Ēkas ieeja atgādina fantastiska nezvēra muti, kas tieši virs gājēju galvām atņirdzis savus milzīgos ilknus. Šiem ilkņiem te ir arī konstruktīva nozīme — tie balsta erkeru, kas augšā noslēdzas ar balkonu. Balkona

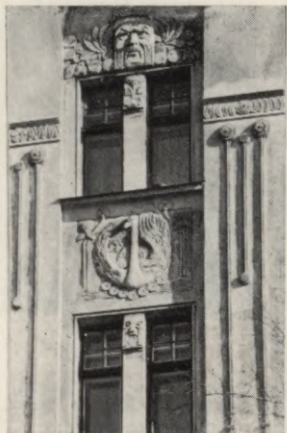

Īres nams Tallinas ielā 23.
1901. g. K. Pēkšēns,
E. Laube.

Tres nams Smilšu ielā 2.
Fasādes fragments.
1902. g.
K. Pēkšēns.

sānu parapetos miermīlīgi gozējas teiksmaini reptīji. Dzegu galos atrodas reālistiskas divu vīru skulpturālas galvas — tie nopietni raugās lejup uz ielu. Erkera bareljefā pumpuru un izplaukušu ziedu vidū pastaigājas putni, kurus augšā zelminī gaida lapotnē iekārts putnu būris. Florāls motīvs ieskanas arī balkona metāla margu rakstā, bet ieejas durvju metāla režģi veido abstraktu, liektu, saspriegtu līniju ritms. Visas dekoratīvās formas un dažādie materiāli — dabiskais melnais šiferis jumta segumā, sarkanie apdares ķieģeļi un gaišie apmetuma laukumi savstarpēji kontrastē un tajā pašā laikā plastiski saplūst, bagātinot impozanto, bet harmonisko kopiespaidu. Sākotnēji ēkas apmestās daļas bija gaiši zaļā, bet metāla elementi — tumši zaļā krāsā. Zaļā krāsa tolaik skaitījās ļoti moderna. Skulpturālās detaļas veidoja firmas «Lotze & Stoll» daiļmākslinieki. 20. gs. sākumā Rīgā darbojās vairākas šādas lietīšķi dekoratīvās mākslas darbnīcas.

Īres nams Strēlnieku ielā 6.
Fasādes fragments. 1902. g.
K. Pēkšēns.

Līdzīgā manierē K. Pēkšēns veidojis visai imponantās ēkas Smilšu ielā 2 un Strēlnieku ielā 6, kas celtas 1902. gadā. Arī te izmantots sulīgs un plašs jūgendstila dekoratīvo motīvu un tēlu klāsts — dažādi koki un augi ar fantastiski savītiem stublājiem, lapām vai saknēm, ziedi, gulbji, pāvi, maskas ar plīvojošiem matiem, raženas cilvēku vai dzīvnieku figūras u. tml. Interesanti, ka Smilšu ielā 2 katras logailas it kā pilnīgi vienādajam dekoratīvajam apmalojumam ir savādāks ornamentālais raksts. Šīs ēkas ir dekoratīvi visbagātākās no visiem K. Pēkšēna darbiem, kaut gan visumā dekoram ir pakārtota loma — optiski vispirms uztveram ēku harmoniskos, viengabalainos apjomus, tad — tonālo risinājumu un materiālu, bet daudzas interesantas ornamentikas fineses pamanām, tikai vērtīgāk aplūkojot fasādi. Te vienotā veselā saplūst tradicionālais un novatoriskais, simetrija un asimetrija, ikdienišķais un eksotiskais.

Ēku Tallinas ielā 23, tāpat kā Smilšu ielā 2 vai Strēlnieku ielā 6, varētu pieskaitīt pie pārmērīgi dekorētām celtnēm. Tomēr šīs ēkas būtiski atšķiras no M. Eizenšteina darbiem. K. Pēkšēns izmantojis ne tikai jaunus, neparastus dekoratīvus motīvus, bet arī jaunus kompozīcijas paņēmienus. Eklektisma līdzsvaru un simetriju te aizvieto dinamisms un asimetrija, vienmērīgo ritmu — gleznieciskā akcenta princips, arhitektonisko detaļu tektoniku — abstrakts dekoratīvisms.

Jūgendstils dekoratīvās formas visumā izmanto daudz mazāk nekā eklektisms. Dažkārt formu neparastums, kaprīzums vai pretenciozitāte nav neatņemama jūgendstila īpatnība, bet «augšanas slimība», kuru talantīgākie arhitekti ātri pārvarēja.

Jau 1902. gadā pēc K. Pēkšēna projekta celta dzīvojamā ēka Ļeņina ielā 128. Ornamentika te visai skopa — daži dekoratīvi cilņi, kas optiski saplūst ar

logailām. Māksliniecisko izteismīgumu rada arhitektoniskie elementi — erkera, balkoni, zeltiņi, stūra tornis. Tie koncentrēti vienuviet un akcentē ēkas novietojumu Leņina un Tallinas ielas stūrī. Pilsētbūvnieciskā situācija attaisno arī atsevišķus fasādes noformējumā izmantotos romāņu stila elementus: ēka gan siluetā, gan detaļās harmonē ar apkārtējās pilsētas dominanti — Jauno Ģertrūdes baznīcu. Stilizētās romāņu arhitektūras formās ieturēto baznīcu gan uzcēla vēlāk, taču tās projekts jau bija izstrādāts.

Sevišķi interesants ir K. Pēkšēna personiskais nams F. Gaiļa ielā 12, kura projektēšanā piedalījies arī

Īres nams F. Gaiļa ielā 12.
Fasādes fragments. 1903. g.
K. Pēkšēns, E. Laube.

E. Laube. Šis nams saistīts ar daudzu ievērojamu latviešu kultūras darbinieku vārdiem. Līdz 1907. gadam te dzīvoja pats Pēkšēns, bet no 1904. līdz 1915. gadam — gleznotājs J. Rozentāls. Rozentāla dzīvoklī kādu laiku mitinājās arī rakstnieks R. Blaumanis. Ēkas visumā racionālistisko arhitektūru caurauž romantiska stilizācija. Atsevišķas ēkas sastāvdaļas — pildrežģa motīvs augšstāvā un «vecvācu renesanses» zelmiņi — sasaucas ar vēsturisko stilu formām. Ornamentālajā dekorā izmantoti stilizēti pašmāju floras un faunas elementi — skujas, čiekuri, vāverītes. Visas dekoratīvās formas līdz ar daudzajiem rizalītiem, erkeriem, balkoniem, lodžijām un masīvajiem ieeju portāliem te it kā pāriet cita citā, «izpeld» no gleznainā celtnes apjoma un atkal «izzūd» sienu virsmā. Ornamentam un fonam ir vienlīdz svarīga nozīme, te nevar norobežot dekoratīvās un utilitāri konstruktīvās formas. Šī ēka tuvojas ideālam, uz kuru tiecas jūgendstils, — padarīt skaistu un mākslinieciski izteismīgu ikvienu praktiski nepieciešamu, ikdienišķu lietu, protams, arī arhitektūras objektu kopumā un tā atsevišķās sastāvdaļas it īpaši. Turklāt skaistums tiek akcentēts nevis ornamentā, bet pašā lietā. Ornaments ir tikai viens no līdzekļiem šī mērķa sasniegšanai.

Mākslinieciskā izteismīguma ziņā ēka F. Gaija ielā 12 gan ir daudz zaudējusi 70. gados, kad tās jumta un stūra torņu sarkano dakstiņu segumu nomainīja ar cinkoto skārdu. Remontdarbos cieta arī iespaidīgā vītņveida kāpņu telpa, kuras filigrānie ornamentālie griestu gleznojumi pārkrāsojot tika vulgāri vienkāršoti. Tikpat kā nav saglabājušās kāpņu telpas logu vitrāžas.

Jūgendstila pasaule mūs apņēma J. Rozentāla memoriālajā dzīvoklī, it īpaši bēniņos izbūvētajā mākslinieka darbnīcā. Raksturīgie jūgendstila tēli un simboli mūs uzrunā ne vien no te eksponētajiem meis-

Īres nams F. Gaija ielā 12.

J. Rozentāla darbnīca
F. Gaija ielā 12.

tara audekliem, vitrāžu skicēm un plakātiem, bet arī no nedaudzajiem iekārtas priekšmetiem — japāņu stila aizslietņa un tualetes galdiņa ar balti zilu tualetes trauku komplektu. Tas viss reljefi izdalās telpas askētiskajā arhitektūrā ar gludajām sienām, virsgaismas izbūvi un pārsegumu balstošajiem gludajiem koka stabiem. Stabu augšdaļu rotā nevis klasiskie kapiteļi, bet gan neliels vienkāršs griezumus ar stilizētu volūtu. Īsts jūgendstila dekoratīvās mākslas šedevrs ir pie darbnīcas kāpnēm piestiprinātais gongs, ar kuru mākslinieka dzīvesbiedre aicināja meistarū azaidā.

Vairākas ievērtības cienīgas jūgendstila ēkas 20. gs. sākumā uzbūvētas pēc Aleksandra Šmēlinga projektiem. Viena no tām ir īres nams Ļeņina ielā 68. Pēc arhitektoniskās izveides tā saskaņota ar ēku Ļeņina ielā 55 («Büingnerhof»), kas atrodas uz Ļeņina un K. Marksa ielas pretējā stūrā.

A. Šmēlings

Ļeņina un K. Marksa ielas
stūra apbūve 20. gs. sākumā.

Priekšstatu par pilsētu kā vienotu telpisku veselumu jūgendstils, protams, mantoja no iepriekšējā — eklektisma — laikmeta, taču šīs vienotības nodrošināšanai izmantoja pavisam citus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un paņēmienus. Eklektismā ansambli zināmā mērā automātiski, pati par sevi radīja arhitektoniski dekoratīvo formu sistēma un kanonizētie kompozīcijas principi, bet jūgendstilam noteiktu, vienotu formu nebija. Arī A. Šmēlinga celtās ēkas arhitektoniskā noformējuma elementi atšķiras no nama Ļeņina ielā 55, kaut arī abu ēku autori stilizēšanai izmantojuši vienu un to pašu tēmu (zeldmiņos atveidoti renesanses laikmeta vācu birģeļu dzīvojamo ēku arhitektūras motīvi). Un tomēr abas celtnes savstarpēji harmonē. Tās veido lokālu apbūves ansambli, kurā iekļaujas arī tuvākās blakus ēkas, kas celtas vēlāk.

Jūgendstilā viens no ansambļa veidošanās priekšnoteikumiem ir atsevišķām celtnēm kopīgs mērogs, apkārtējās telpiskās vides samērojamība. Liela nozīme

ir arī ēku siluetu savstarpējām attiecībām un apjomu plastikai. Daždažādās arhitektoniskās un dekoratīvās formas un to kompozīcijas paņēmieni šķietami ir savstarpēji pretrunīgi, kaut gan tajā pašā laikā cits citu izceļ, pastiprina māksliniecisko izteiksmīgumu, saliedē gan atsevišķas celtnes daļas, gan vairākas ēkas nedalāmā vienībā. Tādējādi jūgendstila specifiskā ceļšnās pēc skaistuma apkārtējā vidē aptver ne tikai atsevišķu telpu vai celtni, bet arī pilsētelpu plašākā mērogā.

Ēka Ļeņina ielā 68 izceļas ne tikai ar augstu vispārējo māksliniecisko kvalitāti, bet arī ar labiekārtojiem dzīvokļiem un izkoptām detaļām. Vesels mākslas darbs ir lifta šahtas apžogojums un kāpņu margas. Tās sastāv no metālā kaltiem, saspriegti liektu, vijīgu līniju un stilizētu ziedu ornamentiem un ir izgatavotas A. Bīblera metāla būvdetaļu fabrikā, kas bija specializējusies dažādu skārda izstrādājumu un ornamentālu metālkalumu ražošanā.

Pēc A. Šmēlinga projektiem celtas arī ēkas Lāčplēša ielā 16 un 23. To noformējumā arhitekts atteicies no romantiski stilizētiem motīviem. Abu ēku asimetriskajām fasādēm atbilst asimetriska plāna kompozīcija.

20. gs. sākumā Rīgā plaši pazīstams bija arhitekta akadēmiķa Heinriha Šēla un viņa līdzstrādnieka arhitekta tehniķa Fridriha Šefela arhitektūras birojs. 1901. gadā viņu abu vadībā tika uzcelts īres nams Gorkija ielā 23, kam fasādes veidotas pēc A. Gīzekes skicēm. Šīs ēkas arhitektoniskais veidols ir stipri līdzīgs pirmajai A. Gīzekes Rīgā projektētajai ēkai — namam Ļeņina ielā 55. Vienīgi te bagātāks ir jūgendstila ornamentālais dekors — it īpaši ieejas durvju, vestibila un kāpņu telpas noformējumā (metālkalumi, gleznojumi, skulpturāli cilņi, kokgriezumi, vitrāžas).

H. Šēls un F. Šefels

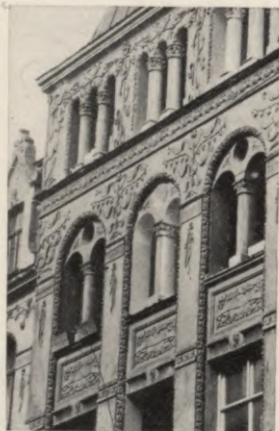
Kāpņu telpa Īres namā
Gorkija ielā 23. 1901. g.
H. Šēls, F. Šefels.

leejas halle Ties namā
Smilšu ielā 8. Detāļa.
1902. g. H. Šēls, F. Šefels.

Īres nams P. Stučkas ielā 86.
Fasādes fragments. 1900. g.
H. Šēls, F. Šefels.
Īres nams F. Gaiļa ielā 1.
Fasādes fragments.

Jūgendstila iezīmes H. Šēla un F. Šefela daiļradē atrodamas jau 1900. gadā, kad pēc viņu oriģinālprojekta tika uzcelta dzīvojamā ēka P. Stučkas ielā 86. Atsevišķas detaļas fasāžu noformējumā gan asociējas ar gotiku, tomēr vairāk izmantots ornamentālais dekors, kam nav nekādas līdzības ar vēsturiskajiem stiliem. Ornamentāli plankumi un joslas izceļ ēkas apjomu kompozīciju. Tieši telpiskā izveidojuma dēļ ēka visvairāk atšķiras no iepriekšējā laikmeta Īres namiem.

Celtne atrodas nelielā, gar ielu izstieptā un neizdevīgi pret ziemeļrietumiem orientētā gruntsgabālā, kura dienvidrietumu galu arhitekti atstājuši neapbūvētu. Līdz ar to daļa telpu ir saulainas, bet ielas ainavā aktīva nozīme ir nevis vienai, bet gan divām fasādēm (tāpat kā kvartālu stūra ēkām). Ēkas telpisko apjomīgumu vēl vairāk izceļ masīvs, stipri virs ietves izvirzīts erkars. Tam ir ne tikai mākslinieciska, bet galvenokārt utilitāra nozīme: palielinās iekštelpu lietderīgā platība un zināmā mērā uzlabojas to izgaismotība, izsauļotība un vēdināmība.

Tāpat kā ēkā P. Stučkas ielā 86, laikmetīgas, racionālas arhitektūras formu meklējumi jūtami arī nelielajā abu arhitektu projektētajā celtņē Šķūņu ielā 12/14. Šīs ēkas fasādes veidojumā arhitekti pilnīgi atteikušies no eklektisma kompozīcijas principiem un detaļām. Apjomu plastikā liela nozīme ir plašajiem apakšstāva iestiklojumiem. Otrā stāva logailas pārsedz relatīvi liela laiduma arkas. Šādas ailas bija daudzām 19. gs. otrajā pusē celtām dzelzceļa stacijām, kur plašās, ar metāla arkām pārsegtās iekšējās paveras fasādē ar analogas formas iestiklojumu. Šādas ailas jūgendstila celtnēs nereti kļuva par formālu izteiksmes līdzekli.

Kaut arī H. Šēla un F. Šefela darbos iezīmējas racionālistiskas tendences, 20. gs. sākumā viņi uzcēla

daudzus īres namus, kas pievērš uzmanību ar greznām, visumā pēc eklektisma kompozīcijas principiem veidotām, bet ar dažādiem jūgendstila dekoratīviem motīviem bagātīgi rotātām fasādēm.

Sādā eklektiski modernistiskā manierē celtas ēkas F. Gaiļa ielā 5 (tās projektu parakstījis F. Šefels viens pats), K. Marksa ielā 10/12 (šo ēku bija paredzēts paplašināt līdz Leņina ielai, kur tagad atrodas sadzīves pakalpojumu nams «Rīgas modes»), Smilšu ielā 8 (te ar sevišķi izsmalcinātu dekoratīvo noformējumu izceļas ieejas vestibils), Teātra ielā 9 (šai celtnei ir izteiksmīgs vainagojums — pazīstamā Rīgas tēlnieka A. Folca darinātie atlanti tur plecos stikla zemeslodi), Tīroņu ielā 4 (fasādes skici veidojis Lībekas arhitekts V. Hāns) u. c. Iespējams, ka H. Šēls un F. Šefels ir projektējuši arī līdzīgā garā veidoto namu F. Gaiļa ielā 1 (būvprojekts nav saglabājies).

F. Šefela patstāvīgā būvprakse

Ar 1904. gadu F. Šefels sāka patstāvīgu būvpraksi. Viņa celto ēku fasādes ornamentētas ļoti atturīgi vai nav ornamentētas nemaz. Toties bagātīgi izmantoti visādi apdares materiāli vai dažādas faktūras apmetums.

F. Šefela celtnu fasādēs svarīgs kompozīcijas elements ir logailas. Logi parasti iegremdēti dziļi sienas plāknē. Tas ļauj izjust, cik bieza ir ārsiena. Ailu malas apdarinātas plastiski bagātās formās. Visbiežāk to šķērsriezums nedaudz izliekts. Dažkārt tas veido arī sarežģītāku arhitektonisku profilu vai ir dekorēts ar vienkāršām ģeometriskām figūrām vai ķermeniem. Līdz ar to logailas, saglabājot utilitārās formas loģiku, ir ornamentāli dekoratīvas. (Eklektismā logailām zināmā mērā bija kompozīcijas moduļa loma — vienmērīgais ailu ritms noteica arhitektoniskā dekora izkārtojumu fasādē.)

Gandrīz visām F. Šefela celtnēm ir asimetriskas fasādes. To kompozīcija lielākā vai mazākā mērā atvasināta no iekštelpu izvietojuma un funkcijas. Piemēram, ja kāpņu telpa orientēta pret ielu, tad atbilstoši kāpņu starplaukumiņu nobīdei par puslīmeni

Īres nams Ļeņina ielā 93 un
tā projekta fasāde. 1908. g.
F. Šefels.

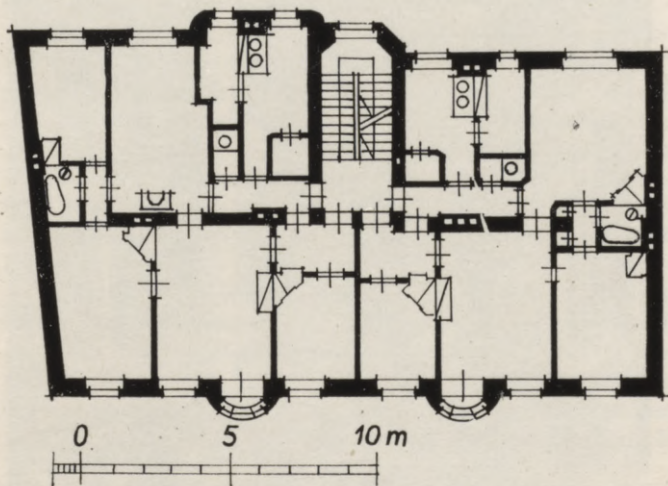

attiecībā pret starpstāvu pārsegumiem nobīdīti arī kāpņu logi. Šāds kāpņu telpu novietojums Rīgā sastopams ārkārtīgi reti, parasti tās ir orientētas pret pagalmu.

No 1900. līdz 1910. gadam pēc F. Šefela projektiem celtas dzīvojamās ēkas Blaumaņa ielā 12^a, F. Engelsa ielā 8, Ļeņina ielā 93, Meistaru ielā 10 (tagad te atrodas Latvijas PSR Mežsaimniecības problēmu zinātniskās pētniecības institūts; tautā to mēdz saukt

par «kaķu māju», jo kādreiz tās stūra torņus rotāja interesantas kaķu figūras), A. Upīša ielā 19 un Veidenbauma ielā 3, kā arī bijušās Rīgas sieviešu biedrības skola un kopmītne Lāčplēša ielā 60.

F. Šefela celtnēm ir ne vien racionāli veidotas, aturtīgas fasādes, bet arī racionāls, funkcionāli ērts plānojums. Tāds, piemēram, ir dzīvojamai ēkai Ļeņina ielā 93. Katrā tās stāvā (izņemot pirmo) atrodas

Īres nams Ļeņina ielā 93.
Plāns.

divi četrus vai piecus istabu dzīvokļus ar visām palīgtelpām. No priekštelpas jeb gaitiņas durvis ved virtuvē, sanitārajā mezglā, dzīvojamā istabā un darba kabinetā, bet dzīvokļa dziļumā guļamtelpas bloķētas ar vannas istabu. Rīgā tas ir viens no pirmajiem šāda veida dzīvokļu plānojumiem.

Arhitektoniski mākslinieciskā izteiksmīguma ziņā viena no izcilākajām F. Šefela celtnēm ir bijusī dzīvo-

Īres nams Veidenbauma
ielā 3. 1907. g.
F. Šefels.

jamā ēka Veidenbauma ielā 3. Tās asimetriskajai fasādei ar diviem masīviem erkeriem atbilda arī iekštelpu plānojums: katrā stāvā atradās divi pēc platības atšķirīgi, taču pēc plānojuma kvalitātes līdzvērtīgi daudzistabu dzīvokļi. Erkerus vainago tradicionālie zelmiņi, bet bez retrospektīva rakstura arhitektoniskām deta-

lām. Zelmiņu kontūras veido brīvi liekta, plastiski plūstoša dzega. Fasādi rotā apmetumā iedziļināti ornamentāli cilņi ar interesantu, saspriegti liektu līniju un ģeometrisku figūru zīmējumu, kas it kā «izpeld» no sienas un atkal izgaist tās gludajā virsmā. Ornaments akcentē utilitāros telpiski konstruktīvos elementus un arhitektoniskās detaļas — erkerus, logailas, ieejas portālu, lodžijas, vienlaikus harmoniski saplūzdams ar tām. Ornamentālā dekora un arhitektūras mijiedarbība te sasniedz mākslu sintēzes līmeni.

Rūpīgi pārdomāta katra detaļa, pat logu rāmju izveidojums. Visās dzīvojamās telpās tiem augšdaļā ir jūgendstilā izplatītais sīkrūšu dalījums. Kāpņu telpas logiem rāmju iedalījums ir pilnīgi citāds, taču ne mazāk raksturīgs — ar liektiem elementiem. Šos logus aizpilda krāsainas vitrāžas. Kombinācijā ar dekoratīvu metālkalumu vitrāžas grezno arī velvēto caurbrauktuvi. Arhitektoniski apdarināta ir arī pagalma korpusa fasāde.

Veidenbauma ielā 3 fasādes kompozīcijā jūtams formu stateniskums. To rada gan erkeru arhitektoniskā apdare, gan logailu forma. Katrā stāvā vairākus logus divās vai trijās augstās un šaurās daļās sadala masīvi, plastiski noapaļoti mūra imposti. Fasādē tie lielākoties kārtojas vertikāli cits virs cita, kas kopumā vēl vairāk akcentē stateniskumu.

Stateniskums, protams, ir formāls kompozīcijas paņēmieni. Tas sasaucas ar iemīļotajiem jūgendstila kompozīcijas paņēmieniem gandrīz vai visos vizuālajos mākslas veidos. Izplatīti bija šauri un augsti albumu, grāmatu vai periodisko izdevumu formāti, kā arī slaidas vāzes un citi lietišķi dekoratīvās mākslas priekšmeti. Vertikālu līniju ritms un «izstīdžējusas» formas tolaik bieži bija sastopamas glezniecībā un grafikā. Arhitektūrā stateniskumam jeb vertikālīsimam ir savs racionālais kodols: forma sasaucas ar

Formu stateniskums

funkcijas diktētajām celtnu telpiskās struktūras īpatnībām. Sevišķi tas attiecas uz daudzstāvu dzīvojamām ēkām, kurās cits virs cita kārtoti vienādie tipālie stāvi.

Kopš 1907. gada vertikālisms Rīgas arhitektūrā bija aizvien biežāk sastopams. Ēku fasādēs tika veidotas vertikālas, vairākiem stāviem caurejošas ornamentālas joslas, vadziņas vai lizēnas, dzīvojamo ēku neiztrūkstoša sastāvdaļa bija erkeri. Vertikālisms fasāžu iedalījumā nodrošināja glezniecisku efektu un saspiertu, dinamisku kompozīciju. Tas viss krasi kontrastēja ar eklektisma laikmeta celtnu fasāžu vienmērīgo ritmu, kurā dominēja horizontāls dalījums. Turklāt vertikālās formas zināmā mērā asociējās ar gotiku, bet jūgendstiils viduslaiku arhitektūrā (tieši gotikā) saskatīja formu loģikas un racionālisma iemiesojumu.

Vertikālās formas jūgendstilā tomēr nekļuva par kanonu, jo to kompozīcija ir visai daudzveidīga. Faktiski 20. gs. sākumā celto ēku fasāžu vidū nav iespējams atrast divas pilnīgi līdzīgas, kaut arī ir izmantoti dažkārt pat ļoti tuvi kompozīcijas paņēmieni.

Lūk, interesantākās 1907.—1909. gada celtnes, kuru fasāžu kompozīcijā dominē vertikālu formu un elementu kārtojums: jau minētās ēkas Blaumaņa ielā 12^a, Meistaru ielā 10 un A. Upīša ielā 19 (visas projektējis F. Šefels), kā arī bijusī A. Leitnera velosīpēdu fabrika Ļeņina ielā 139 (tagad tipogrāfijas «Cīņa» 3. cehs, arhitekts V. Bokslafs), tirdzniecības un dzīvojamās ēkas Ļeņina ielā 14 (te plašais apakšstāvu iestiklojums radies vēlāk — 1922. g.) un Mārstaļu ielā 16 (arhitekts P. Mandelštams), F. Engelsa ielā 19 (arhitekts J. Alksnis), J. Kupalas ielā 4 un Rūpniecības ielā 3 (arhitekts K. Pēkšēns) u. c. Jāpiebilst, ka rajons, kurā atrodas K. Pēkšēna celtās ēkas, ir viens no visizturētākajiem Rīgā pilsēt būvnieciskās disciplīnas ziņā. Uz to jau 1881. gadā tika attiecināti īpaši pilsētas valdes apstiprināti būvnoteikumi.¹⁵ Tie

Tres nams Ļeņina ielā 14.
Fasādes fragments. 1907. g.
P. Mandelštams.

bez Rīgas vispārējo būvnoteikumu prasībām paredzēja, ka J. Kupalas un Ausekļa ielās pieļaujams vienīgi slēgtais būvveids, ka ēku augstumam jāsasniež 55—60 pēdas (16,76—18,29 m) un tās nedrīkst būt augstākas par četriem stāviem. Atsevišķas ēku detaļas drīkstēja pārsniegt šo augstumu tikai tad, ja tās bija arhitektoniski apdarinātas.

Viena no izteiksmīgākajām un arī raksturīgākajām šāda veida celtnēm ir īres nams F. Engelsa ielā 19, kas piederēja projekta autoram J. Alksnim. Tajā atradās arī paša meistara dzīvoklis. Ēkas erkeru logu mūra imposti kā puskolonnas paceļas četru stāvu augstumā, sadalot arī dekoratīvos cilņus, kas atrodas starpstāvu pārseguma līmenī. Ornamentikā vispārizplatītie jūgendstila motīvi mijas ar latviešu etnogrāfiskajiem rakstiem.

Savam laikam raksturīgs ir arī ēkas plānojums. Plāna konfigurācija atgādina burtu H. Ielas pusē atrodas lielākie — sešstābu dzīvokļi ar visām ērtībām, arī ar «melnajām» kāpnēm. Ar garenasi pret ielu perpendikulāri novietotajā ēkas daļā (atbilst H šķērssvītriņai) starpstāvu pārsegumu līmenis par pusstāvu nobīdīts attiecībā pret pārējo ēku. Šis paņēmieni ļauj racionāli izmantot vienu no divlaidu kāpņu telpām, katrā kāpņu laukumīnā izvietojot ieejas dzīvokļos.

Rīgas arhitektūra apskatāmajā laika posmā pamazām pilnīgi atbrīvojās no vēsturisko formu patapinājumiem. Aizvien vairāk izplatījās loģiskas, racionālas, laikmetīgas formas un arhitektoniskās kompozīcijas paņēmieni.

Bez jau minētajām V. Bokslafa, K. Pēkšēna, J. Alkšņa, F. Šefela u. c. autoru projektētajām ēkām šajā laikā celti arī nami Akas ielā 11, Cēsu ielā 23, Daugavpils ielā 74, Dzirnau ielā 117, F. Engelsa ielā 13, Gorkija ielā 20 un 53, Lāčpleša ielā 61, Ļeņina ielā 141, K. Marksa ielā 4, 19/21 un 60, Mārstaļu ielā 28, Miera

Att. uz 1. vāka

Att. 131. lpp.

**Jūgendstila
mākslinieciskās
kompozīcijas
paņēmieni
daudzveidība**

Īres nams Lāčplēša ielā 61.
Fasādes fragments. 1909. g.
R. Donbergs.

ielā 94, L. Pils ielā 13/15 (jeb Miesnieku ielā 7), Revolūcijas ielā 38, Strēlnieku ielā 17, Suvorova ielā 54, Sverdlova ielā 11, Veidenbauma ielā 31 u. c. Visām šīm ēkām ir racionāls, funkcionālajai nozīmei vairāk vai mazāk atbilstošs arhitektoniskais veidols.

Vienlaicīgi tika celtas gan tādas ēkas, kuru fasāžu apdarē izmantotas stilizētas, retrospektīvas dabas formas, gan tādas, kuru ornamentālais noformējums ir patstāvīgs, no arhitektoniskā izveidojuma neatkarīga mākslinieciska kompozīcija, gan arī tādas, kur galvenā uzmanība pievērsta apjomu kārtojumam un apdares materiāliem.

Jūgendstila formu daudzveidībā bez mums jau pazīstamā vertikālisma var izdalīt vairākus raksturīgus arhitektoniskās daiļrades paņēmienus, kompozīcijas principus un mākslinieciskās ievirzes, piemēram, monumentāli dekoratīvo mākslas darbu izmantošanu celtnu noformējumā. Vairāku ēku fasādes rotātas ar sižetiskām skulptūru grupām vai skulpturāliem cilņiem, biežāk par darba, retāk — par mitoloģiskām tēmām.

Ļoti interesanti un izteiksmīgi šādas sintēzes piemēri ir pēc R. Donberga projektiem celtās ēkas K. Marksa ielā 60 (1908) un Lāčplēša ielā 61 (1909). Abas ēkas atrodas vienā gruntsgabālā un veido kompleksu, kura kompozicionālā ziņā līdzīgās fasādes vērstas pret blakus esošām paralēlām ielām. Nedaudz izkoptākas formas un bagātāka skulpturālā apdare ir fasādei Lāčplēša ielā 61.

Daudzveidīgo racionālistisko jūgendstila strāvu vidū īpaši izcēlās vairāku latviešu arhitektu 1905.—1910. gadā būvētās ēkas, kurās laikmetīgu formu meklējumi ir cieši saistīti ar mēģinājumiem radīt patstāvīgu, savdabīgu, nacionālu arhitektūru. Parasti šāda rakstura ēkas izdala īpašā stilistiskā novirzienā, ko dēvē par nacionālo romantismu. Ar skaidro, precīzo konceptuālo ievirzi tas jūtami izcēlās uz jūgendstila vispārējā attīstības fona.

Trīs nams Lāčplēša ielā 61.

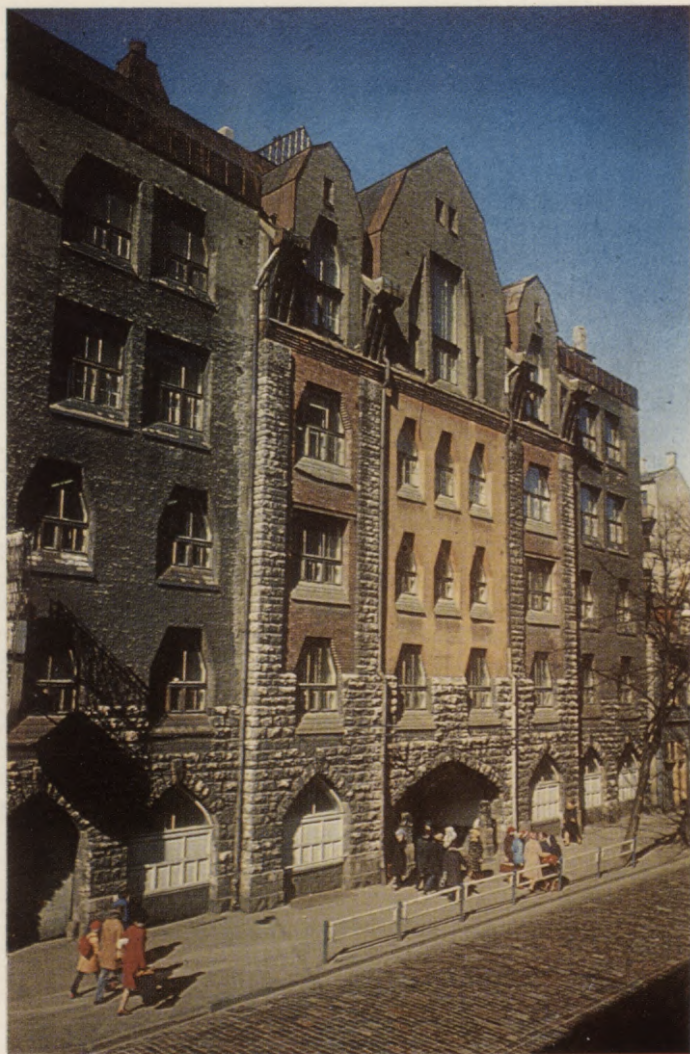
Nacionālais romantisms

20. gs. sākums Rīgā iezīmējās ne vien ar vispārēju tauntsaimniecisku uzplaukumu, bet arī ar jūtamām pārmaiņām iedzīvotāju sociālajā un nacionālajā struktūrā. Pieauga latviešu īpatsvars. Ja 1867. gadā Rīgā no 103 000 iedzīvotāju bija tikai 23,6%, tad 1913. gadā no 520 000 — jau ap 40% latviešu. Stabils pozīcijas ekonomikā bija iekarojusi latviešu buržuāzija. Izmantojot dažādu kredītiestāžu aizdevumus, tā plaši izvērta būvdarbus un monopolizēja pilsētas, it īpaši dzīvojamo namu, celtniecību. Kā liecina statistika, 1908.—1914. gadā no visiem Rīgas namīpašniekiem 44,7% bija latviešu, 31,5% vāciešu un 10,4% krievu.

Ap 1905. gadu daudzi jauni latviešu arhitekti, no kuriem vairums profesionālo izglītību bija ieguvuši Rīgas Politehniskajā institūtā, sāka aktīvu radošo darbību. Tie bija O. Bārs, pēc kura projektiem Rīgas centrā uzcelti kādi 85 kapitāli daudzstāvu mūra nami, J. Gailis — 11, E. Laube — 83, A. Malvess — 18, M. Nukša — 18, E. Pole — 37 ēku un A. Vanags — 71 liela mūra nama autors. Kopā ar J. Baumaņa, K. Pēkšēna un J. Alkšņa darbiem tas ir vairāk nekā 40% no 19. gs. otrās puses un 20. gs. sākuma kapitālās apbūves Rīgas centrā.

Latviešu buržuāzijas (pie tās piederēja arī visi mīnētie arhitekti) darbība ekonomikas, politikas un kultūras jomā radīja auglīgu vidi nacionālā romantisma attīstībai arhitektūrā. Kā liecina pats šī virziena nosaukums, tā mērķis bija radīt pēc formas un satura latvisku arhitektūru.

Nacionālā romantisma radošā ievirze — tieksme pēc kā jauna, oriģināla un laikmetīga, kā arī daudzas formālas pazīmes rāda, ka tas faktiski bija viens no jūgendstila izpausmes veidiem. Tam raksturīga pilnīga atteikšanās no 19. gs. otrās puses arhitektūras tradīcijām, jaunu arhitektoniski telpiskā izveidojuma, būvmateriālu un apdares paņēmieni plaša izmanto-

Bijusī A. Kēniņa skola
P. Stučkas ielā 15/17.
1905. g. K. Pēkšēns,
E. Laube.

šana, vispārēja liriski emocionāla sākotne, kā arī daudzi tipiski jūgendstila māksliniecišķās kompozīcijas principi (dinamisms, asimetrija, «gleznieciskais plankums» u. c.).

Nacionālā romantisma attīstībai Rīgā spēcīgu impulsu deva un lielā mērā noderēja par paraugu tā laika somu arhitektūra, kas jau kopš 19. gs. beigām gāja visai oriģinālu attīstības ceļu. Somu arhitektūra Rīgā bija labi pazīstama gan pēc speciāliem izdevumiem, gan pēc populārām publikācijām vietējā presē, gan arī arhitektiem nodibinot personiskus kontaktus.

Trāpīgi Somijas galvaspilsētas 20. gs. sākuma arhitektūru raksturojis jaunais Rīgas arhitekts B. Bīlenšteins: «Spīrgti aizsāktas būvniecības rezultātā Helsinkos radusies virkne staltu, īpatnēju dzīvojamo ēku un citu celtnu, kas ar savu pārliecinošo būvmateriālu lietojumu un stila mērķtiecību rada spilgtu, gleznainu iespaidu. Mūsdienu celtnēm raksturīgi raupja apmetuma laukumi, rupji tēsts granīts, enerģisks logailu kārtojums un dimensijās nelielas ieejas durvis. Sevišķi interesanti ir stūru risinājumi, kā arī jumti un torņu izbūves. Dzīvojamās un veikalu telpas, kāpņu telpas un caurbrauktuves izceļas ar praktisku plānojumu, ceļu vienkāršību un viscaur oriģinālu dekoru.»¹⁶

Ar somu romantiskās skolas pionieri L. Sonka, E. Sārinena, H. Gezeliusa un A. Lindgrēna daiļradi latviešu lasītājus iepazīstināja gleznotājs J. Rozentāls. Viņš īpaši uzsvēra, ka šiem arhitektiem ir tendence celtnēs lietot īstu materiālu, nevis imitāciju.

Somijā plaši sastopami visdažādākie dabiskie akmeņi — vairākas granīta šķirnes, svina pelēks krītakmens, smilšakmens, kā arī marmors, netrūkst izejvielu ķieģeļu ražošanai. Arhitektūrā plaši izmanto arī apmetumu, «tikai ar to starpību, ka to vairs nelieto par surogātu cienīgākiem materiāliem —

ar viņu vairs necenšas imitēt granītu vai marmoru māju fasādēs —, bet ar to rauga sasniegt tādus efektus, kas atrodas šī materiāla dabā un raksturā. Viņu lietojot, tagad rauga izbēgt visus asos profilējumus līnijās un uzlīpinājumus un cenšas caur gludu vai rupju piesviedumu variācijām panākt gleznieciskus iespaidus. Bet kā uz vienu no galvenajām lietām tiek griezta sevišķa vērība — uz telpu iekārtošanu, pie kam cenšas pēc patīkama, ērta istabu iedalījuma un gaišām telpām.»¹⁷

Somi paši savas arhitektūras veidošanās īpatnības vērtēja kā likumsakarīgu posmu tās vēsturiskajā attīstībā, kad tika akumulēts piemērotākais un labākais no visas Eiropas arhitektūras. Priekšvārdā fotoalbumu sērijai par Somijas tā laika arhitektūru teikts: «Pats par sevi saprotams, ka nevar runāt ne par kādu somu nacionālo stilu, jo tam, tāpat kā specifiski nacionālam stilam vispār, nav gandrīz nekādu priekšnoteikumu.»¹⁸

Arī J. Rozentāls atzīmēja, ka somu nacionālajā romantismā nebija nekāda ar tautiskām formām maskēta ārīga nacionālisma, ka galvenais bija «dzīvības pilna fantāzija, kas nav apmierināma vienīgi ar nepieciešamo praktisko un solīdo, bet kas rada pati savu burvju pasauli.»¹⁹ Rozentāls uzsver, ka «Somijas jaunie arhitekti cenšas pēc spēcīga, dzīva ansambļa iespaida un mazāk pēc simetrijas... Torņi, erkeri un lodžijas tiek lietoti, lai fasādi un laukumus darītu dzīvākus. Turpretim mūri top turēti gludi, bez profilējumiem un ornamentiem. Pēdējie top visai taupīgi lietoti vai arī sakrāti tādā vietā, kur tie dabū svaru un nozīmi... ir par likumu ņemts censties pēc viņu patstāvīgas mākslinieciskas nozīmes un oriģinālības.»²⁰

J. Rozentāls bija viens no pirmajiem, kas somu arhitektūras galveno vērtību saskatīja tās vispārinātajā tēlainībā un laikmetīgumā: «... uz vispārību un

Tres nams Suvorova ielā 26.
1905. g. K. Pēkšēns,
E. Laube.

tikai uz lielu kopiespaidu aprēķināta ekspresivitāte, man rādās, ir tā vienīgi pareizā mūsu laikos.»²¹ Viņš pilnīgi pamatoti uzskatīja, ka pilsētu blīvajā apbūvē grūti uztvert fasāžu detaļu fineses un ka «ļaudis dabū baudīt tikai ēkas galveno siluetu un lielās, noteicošās līnijas».²²

1904. gadā Somijā studiju ceļojumā ieradās jaunie latviešu arhitekti E. Laube un A. Vanags. Viņi iepazīnās ar šīs zemes arhitektūru un personiski tikās ar somu arhitektiem K. Vasašernu un G. Lindbergu, kuru birojā projektu dzīvojamam namam A. Pumpura un J. Alunāna ielu stūrī bija pasūtījis Rīgas tirgotājs M. Ņesterovs. Drīz vien nacionāli romantiskā garā veidotas celtnes parādījās arī Rīgā. Projekti tām tapa galvenokārt K. Pēkšēna darbnīcā, kur līdz patstāvīgas prakses uzsākšanai strādāja gan A. Vanags, gan E. Laube (Vanags savu biroju atvēra 1905., bet Laube — 1907. g.).

Viena no pirmajām nacionāli romantiskā stila celtnēm Rīgā bija ēka Suvorova ielā 26. Tās projektu 1905. gadā parakstījis K. Pēkšēns, taču dabā ēka, kuras galīgajā izveidē piedalījies arī E. Laube, diezgan jūtami atšķiras no projektētās. Visumā skarbajā, skopi dekorētajā un gludajā fasādē atsevišķās it kā gluži nejausās vietās iedziļinātos laukumos uzgleznoti krāsaini ornamentī. To simbolika ir vispārraksturīga jūgendstilam, taču grafiskais zīmējums vairāk atgādina latviešu etnogrāfiskos rakstus. Pazīstamā angļu sakāmvārda «My home is my castle» tulkojums — «Mans nams — mana pils», kas veidots cīlnī uz nama sienas (latviešu valodā!), labi raksturo jaunās nacionālās buržuāzijas centienus. Īpatnējās logailas ar nošļauptajiem augšējiem stūriem zināmā mērā asociējas ar tautas koka celtniecībai raksturīgo ēku siluetu. Nedaudzie dekora elementi pārtrauc un saskalda iekš-
telpu lielumam un formai visumā atbilstošo logailu

Tres nams Suvorova ielā 26.
Fasādes fragments.

Pirmās celtnes Rīgā

Tres nams Lāčplēša ielā 4.
Fasādes fragments. 1905. g.
K. Pēkšēns.

ritmu. Asimetriskās fasādes gleznainumu pastiprina apmetuma faktūras variējums. Tas izvēlēts tā, lai samazinātu un padarītu intīmāku celtnes telpisko mērogu un izceltu apmetumu kā apdares materiālu.

Dažādu it kā jau sen apgūtu būvmateriālu jaunas mākslinieciski dekoratīvās izmantošanas iespējas demonstrē bijušās Ķēniņa skolas (tagad Rīgas 40. vidusskolas) nams P. Stučkas ielā 15/17 (1905, arhitekti K. Pēkšēns un E. Laube). Fasādē tikpat kā nav ornamentālā dekora, toties ļoti bagāta ir apdares un būvmateriālu palete: rupji tēsts tumšpelēks šūnainais kaļķakmens, sarkanais ķieģelis, pelēks, rupji fakturēts, arī sārts, gluds apmetums un atsevišķi zaļu glazētu keramikas plātnīšu ielikumi. Logailu ritms katrā stāvā atšķirīgs, ailu augšdaļai lielākoties raksturīgs nošļaupums. Tas viss līdz ar rūpīgi izstrādāto celtnes siluetu rada viengabalainu, ekspresīvu arhitektonisko veidolu.

Līdzīgā manierē abi arhitekti veidojuši fasādi arī dzīvojamam namam P. Stučkas ielā 33/35 (1906). Te dažādas faktūras apmetuma laukumi mijas ar sarkaniem ķieģeļiem un tumšu granīta šķembu aplikācijām. Kādreiz šī nama gleznaino kopiespaidu emocionāli kāpināja etnogrāfisks ornaments uz trešā stāva balkona parapeta. Šajā ornamentā bija kombinēts dažādu toņu un atšķirīgas faktūras apmetums, taču, ēku remontējot, tas tika bojāts, bet 1973. gadā pavisam likvidēts, nosedzot ar gludu apmetumu.

No tautas lietišķās mākslas darbiem, it īpaši izšuvumiem, patapināti etnogrāfiskie raksti kļuva par izplatītu dekoratīvo motīvu nacionālā romantisma celtnēs. Dažkārt samērā vienkārši skujiņas veida ornamentī ir gandrīz vai vienīgais fasāžu noformējuma elements, piemēram, ēkās Avotu ielā 3 un 5, Daugavpils ielā 10/12 un 52 u. c. Šīs ēkas mākslinieciski estētiskā ziņā ir mazāk izteiksmīgas nekā apjomu plastikā

Att. 120 lpp.

vairāk izkoptā apkārtējā apbūve. J. Rozentāls šajā sakarā pareizi atzīmē: «Vēl nav piedzīvots, ka dekoratīvi ornamentī vien jau būtu bijuši pietiekami, lai uz tiem radītu būvju stilu.»²³

Tomēr, atgriežoties pie ēkas P. Stučkas ielā 33/35, jāsaka, ka tās fasāde bez iznīcinātā ornamentālā dekora daudz zaudē, lai gan arī pašreizējā izskatā šis nams ar savu apjomu, interesantajām detaļām un siluetu ir jūtams akcents apkārtējā ielas ainavā.

Pie pirmajiem nacionālā romantisma darbiem Rīgā pieder arī dzīvojamais nams Lāčplēša ielā 4 (1905, arhitekts K. Pēkšēns), kura asimetriskajā fasādē nav ornamentālu rotājumu. Erkeru balstošo metāla siju gali atstāti pilnīgi atsegti: arhitekts konstruktīvām detaļām piešķīris māksliniecisku kvalitāti. Zem plānā apmetuma redzams logailu sānu nošļaupumu konstruktīvais izveidojums — ķieģeļu kārtas pakāpeniski pārļautas cita citai pāri.

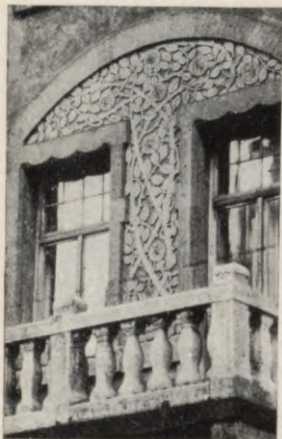
Arī ēkā K. Barona ielā 38 konstruktīvos elementus un būvmateriālus K. Pēkšēns padarījis mākslinieciski izteiksmīgus. Arī te virs caurbrauktuves un ieejas portālā atsedzas nesošās metāla pārsedzes.

Nacionālā romantisma mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni, materiālu izmantošanas veids un formu darināšanas principi bija tik iespaidīgi un oriģināli, ka tos savā daiļradē izmantoja arī vietējie vācu arhitekti. Piemēram, tipisks nacionālā romantisma darbs ir ēka K. Marksa ielā 38 (1907, arhitekts A. Šmēlings). Tās asimetriskajā fasādē, ko sedz tumšpelēks, raupji fakturēts apmetums, izceļas divi erkeri ar atklātām nesošajām tērauda konstrukcijām.

Vairākas ēkas nacionālā romantisma garā uzcēla B. Bīlenšteins, acīmredzot Somijas ceļojuma iespaidā. Tādi ir dzīvojamie nami P. Stučkas ielā 6/8 (1908, celta sadarbībā ar arhitektu K. Ēmki), Kijevas ielā 15 (1909) un 17 (1910).

Āgenskalna ūdenstornis.
1910. g. V. Bokslafs.

Nams A. Upīša ielā 3.
Fasādes fragments.

Krusta baznīca. Projekts.

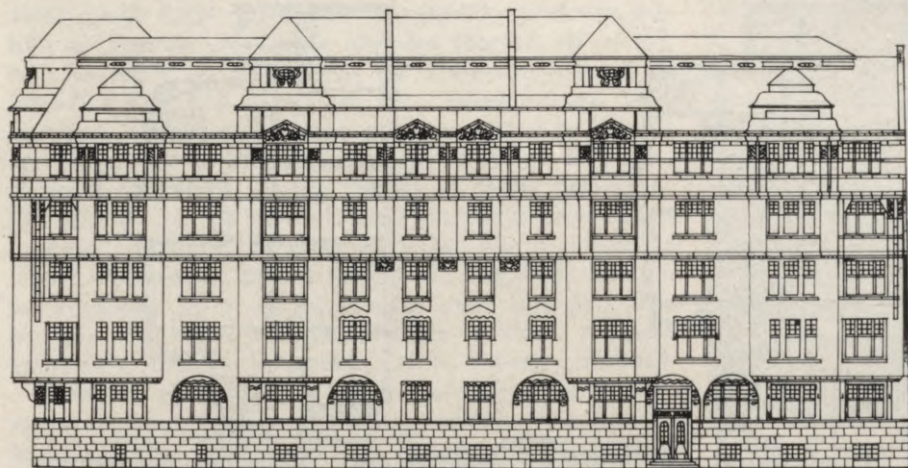

Kopējā noskaņa, kompozicionālā izveide un atsevišķi apdares paņēmieni, kas Rīgā kļuva populāri līdz ar nacionālā romantisma attīstību, raksturīgi arī vietējo vācu u. c. tautību arhitektu celtajām ēkām Artīlērijas ielā 35, Dzirnau ielā 37, F. Engelsa ielā 45, Gorkija ielā 61, Kronvalda bulvārī 8, L. Laicena ielā 47, K. Marksa ielā 63, Miesnieku ielā 9, Sarkanarmijas ielā 81, Suvorova ielā 63 un 156, A. Upīša ielā 10 un 12^a, Veidenbauma ielā 39 u. c. Tāda ir arī bijusī apdrošināšanas sabiedrības «Rossija» kantoru, veikalu un dzīvojamā ēka Smilšu ielā 1/3, kas celta 1906.—1907. gadā pēc Pēterburgas arhitekta N. Proskurnina projekta (tagad tajā atrodas Latvijas PSR Komunālās saimniecības ministrija), vecais pilsētas lombarda nams Slokas ielā 16 (1908, arhitekts V. Reslers; tagad — Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs) un zināmā mērā arī bijusī dzīvojamā ēka A. Upīša ielā 3, kurā pašlaik atrodas Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas J. Mišņa Latviešu literatūras nodaļa. Šis nams piederēja arhitektam A. Reinbergam un ir celts 1905. gadā pēc viņa projekta. Vienu no šī nama ielas fasādes dekoratīvajiem elementiem — ornamentālu laukumu kompozīcijā ar divām logailām un balkonu — 1908. gadā E. Laube atkārtoja ēkā Miera ielā 27, protams, mainot ornamenta grafisko raksturu.

Tipiskā nacionālā romantisma garā ieturēts arī Āgenskalna ūdenstornis Alīses ielā 4 (1910, arhitekts V. Bokslafs) un Krusta baznīca (1909, arhitekti V. Bokslafs un E. Frīzendorfs). Interesanti, ka sākotnēji autori baznīcu iecerējuši plānā simetrisku, ar gotikas elementiem un barokālu torni — līdzīgi vēsturiskajām Vecrīgas baznīcām. Projektu vairākkārt pārstrādājot,²⁴ tā ieguva dabā realizēto asimetrisko telpisko kompozīciju ar piramidālo torni, kas atrodas dievnama sānos pie šķērsjoma garākā spārna. Efektīga ir cokola un milzīgo logailu apdare ar tēstu dabīgo akmeni.

Visām latviešu arhitektu nacionālā romantisma garā celtajām ēkām raksturīgas šī novirziena kopējās iezīmes, taču katram autoram bija savs mākslinieciskais rokraksts, kas ļauj viņa būvētās ēkas atšķirt no citām 20. gs. sākuma daudzveidīgajā arhitektūrā.

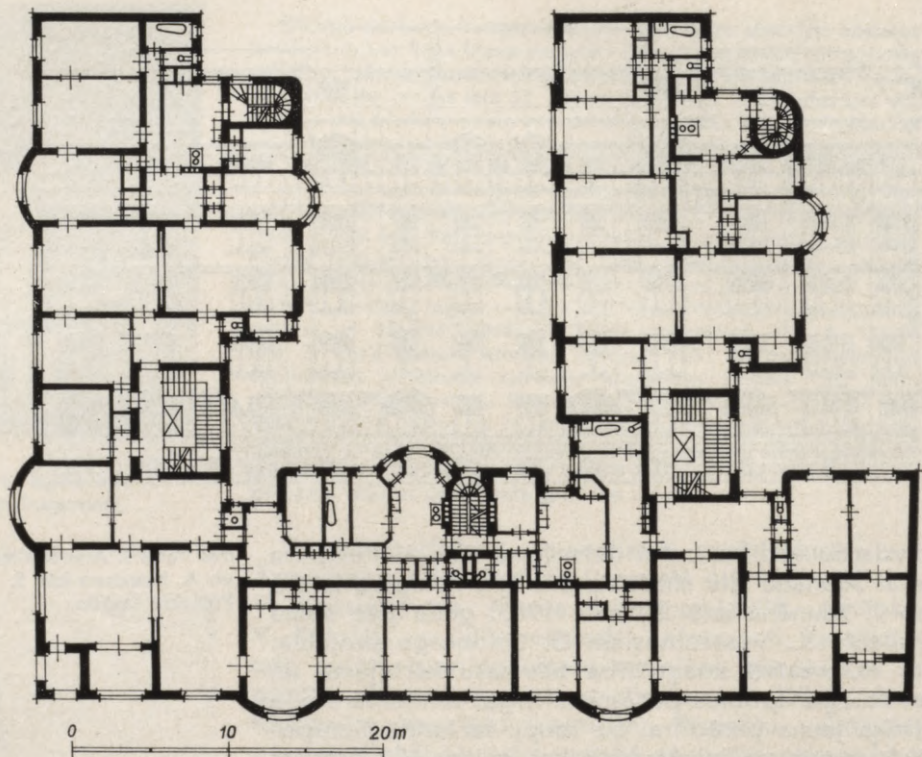
Aleksandrs Vanags savu radošo darbību sāka ar

būvdarbu vadību, ceļot dzīvojamo ēku A. Pumpura un J. Alunāna ielu stūrī. Šo ēku (A. Pumpura ielā 5 jeb J. Alunāna ielā 2^a) cēla 1905. gadā pēc somu arhitektu K. Vasašernas un G. Lindberga projekta. Tās ekspresīvā smagnējība būvmasu kārtojumā un savdabīgie apdares paņēmieni Rīgas arhitektūrā bija pilnīgi jauna parādība. Uz raupji fakturētā tumšpelēkā apmetuma izceļas vairākas gaišpelēkā Somijas granīta joslas. Lielisks ir ēkas plānojums ar efektīgām telpiski izvērstām ieejas hallēm un kāpņu telpām, kuru apdarē lietots metāls, ozolkoks un sārts marmors. Katrā stāvā ir četri lieli (7—8 istabu) dzīvokļi, kuros visas telpas, arī vannas istaba, tualetes un priekštelpa, ir dabiski izgaismotas. Visos dzīvokļos ir ļoti ērta telpu funkcionālā saistība: reprezentācijas un dzīvojamās istabas grupējas ap plašu, gaišu priekštelpu, pie kuras atrodas arī tualete. Dziļāk, pie cita gaitēja, kārtojas guļamistabas, vannas istaba un otra tualete. No

Tres nams J. Alunāna ielā 2^a
un A. Pumpura ielā 5.
Projekta fasāde.

Latviešu arhitektu
daiļrade. A. Vanags

Tres nams J. Alunāna
ielā 2^a un A. Pumpura
ielā 5. Plāns. 1905. g.
K. Vasašerna,
G. Lindbergs.

abām telpu grupām viegli nokļūt virtuvē, kurai blakus atrodas vismaz 10 m² liela «meitas» istaba. Visiem dzīvokļiem no virtuves ir otra izeja uz saimniecības jeb «melnajām» kāpnēm. Ēkā ir sarežģīta sanitāri tehniskā iekārta, daudz iebūvēto mēbeļu, daļēji transformējamas starpsienas utt.

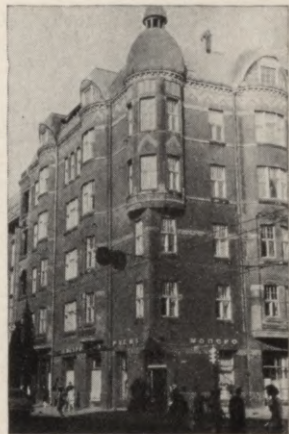
Lielie daudzistabu dzīvokļi, protams, bija paredzēti vienīgi sabiedrības augšslāņiem un veidoja nenozīmīgu daļu no dzīvokļu kopskaita pilsētā.

1882. gadā Rīgā no visiem dzīvokļiem apmēram 6% bija ar piecām vai vairāk istabām (centrā ap 10%), bet 70—80% — vienistabas vai divistabu (centrā — 60—70%). Pirmā pasaules kara priekšvakarā lielo dzīvokļu īpatsvars pieauga gandrīz līdz 8% (centrā ap 22%), tomēr dominēja vienistabas un divistabu dzīvokļi (ap 70%, vienīgi centrā to skaits samazinājās līdz 40%). Tomēr tieši lielo dzīvokļu celtniecība veicināja mājokļu kultūras attīstību. No šī viedokļa Rīgas dzīvojamo ēku arhitektūras izkopšanā namam A. Pumpura un J. Alunāna ielas stūrī bija ļoti liela nozīme. Šīs ēkas arhitektoniskais veidols, it īpaši eksterjers, spēcīgi ietekmēja arī A. Vanaga daiļradi.

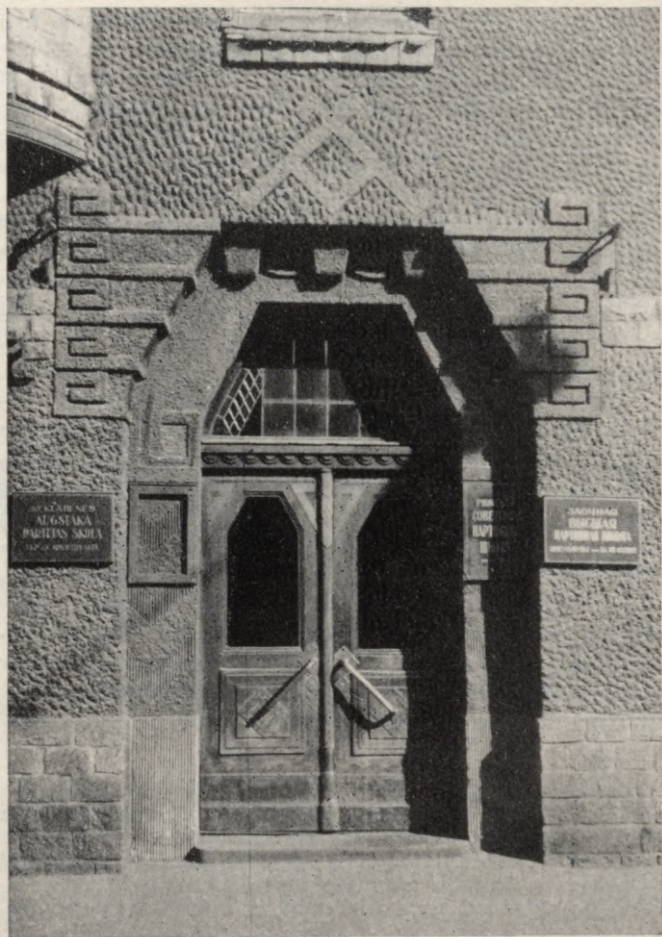
Viens no pirmajiem un arī pazīstamākajiem A. Vanaga darbiem ir dzīvojamā un veikalu ēka Ļeņina ielā 58 (1906). Ēkas vienkāršo, skaidro apjomu atdzīvina vairāki erkeri, gaišas granīta joslas un akmens mozaikā veidota etnogrāfiska ornamenta frīze zem dzegas. Fasādes kopš ēkas uzbūvēšanas nav kosmētiski remontētas un tomēr vēl tagad kvalitatīvās, augstvērtīgās apdares, proti, īpatnēji fakturētā tumšpelēkā apmetuma dēļ (krāsu pigments ievadīts apmetuma javā) izskatās gluži kā jaunas. Ļoti skaists ir ēkas portāls ar latviešu tautas lietīšķajā mākslā izplatītajiem jumtiņa un zalkša tipa ornamentālajiem motīviem.

Šāda veida portāli ir arī A. Vanaga celtajām ēkām K. Barona ielā 30, 37 (tas ir viņa paša nams) un 64, E. Birznieka-Upīša ielā 18, Gorkija ielā 69, Lāčplēša ielā 42 un 112, Ļeņina ielā 158, K. Marksa ielā 26, Sarkanarmijas ielā 115, Suvorova ielā 55, 64 un 82/84 u. c. To mākslinieciskajā apdarē izmantoti tautisko rakstu motīvi un tautas koka celtniecībā sastopamās balstu formas.

A. Vanags ap 1910. gadu bija viens no visražīgākajiem Rīgas arhitektiem. Viņa ēkām raksturīgs pirmatnējs spars un lietīšķība, to apjomi ekspresīvi smagnēji, lielākoties asimetriski, ieturēti tumšpelēkos

Tres nams Ļeņina ielā 58.

Īres nams Ļeņina ielā 58.
Portāls. 1906. g. A. Vanags.

toņos. Vispārējie nacionālā romantisma kompozīcijas paņēmieni uzskatāmi redzami ēkas Suvorova ielā 23 arhitektūrā. Tā celta 1886. gadā pēc J. Baumaņa

projekta kā trīsstāvu dzīvojamais nams, bet 1910.—1911. gadā pēc A. Vanaga projekta tai uzbūvēti vēl divi stāvi. Apakšstāvos saglabāta sākotnējā vienmērīgi ritmiskā ārsienu perforācija, likvidējot vienīgi eklektisma arhitektonisko dekoru — klasiski profilētās dzegas, sandrikus, ordera elementus. Ceturtajā stāvā salīdzinājumā ar pirmajiem trim logailu daļījums ir krasi atšķirīgs, piektais stāvs pa daļai atrodas mansardā. Abu augšstāvu gleznaino kopiespaidu pastiprina erkers un masīvais zelminis, kas celtni piešķir izteismīgu siluetu. Par spīti kardinālajai atšķirībai abu ēkas daļu kompozicionālajā izveidē, arhitekts ar savu māksliniecisko izjūtu un talanta spēku radījis viengabalainu arhitektūru.

Daudzās dzīvojamās ēkās apjomu glezninajai ekspresijai pakļauta iekšējā plānojuma struktūra: katrā stāvā mainās balkonu vai lodžiju izvietojums, erkeru konfigurācija plānā u. tml., līdz ar to — arī katra stāva kopējais plāns. Piemēram, ēkai Suvorova ielā 64, kuru A. Vanags projektējis 1909. gadā, abi erkeri otrajā stāvā plānā veido riņķa segmentu. Trešajā un ceturtajā stāvā viens no tiem ir taisnstūrveida, kamēr otrs — tādas pašas ieapaļas formas, kura pāriet taisnstūrīnā tikai piektajā stāvā. Savukārt blakuserkers šajā stāvā noslēdzas ar segtu balkonu. Pēc šī paša principa A. Vanags veidojis erkerus arī ēkām Ņeņina ielā 158 (1907), Gorkija ielā 69 (1909), 71 (1910) u. c. Tādi erkeri ir arī arhitekta R. Donberga projektētajai ēkai F. Engelsa ielā 71 (1910).

A. Vanags galveno uzmanību veltīja funkcionāli ērtam plānojumam un celtni būvmasu kārtojumam. Fasāžu ornamentālajā noformējumā viņš izmantoja samērā ierobežotus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un dekoratīvos elementus. Un tomēr vairums viņa ēku izceļas ar spilgtu savdabību.

Dzegas, erkerus vai citus izvīrītus apjoma elemen-

Īres nams Suvorova ielā 64.
1909. g. A. Vanags.

tus A. Vanags bieži vien apakšpusē nobeidz ar dekoratīviem zobiņiem, kuru virsma lielākoties atrodas vienā plaknē ar izvirzīto fasādes daļu. Zobiņiem nav

konstruktīvi tektoniska nozīme kā uz orderu sistēmu balstītājā antīkajā vai klasiskajā arhitektūrā. Drīzāk tie atgādina divieļa vai tautiskās seģenes bārkstis.

Šādi zobiņi ir A. Vanaga projektētajām ēkām K. Barona ielā 62, Blaumaņa ielā 31, Ganību dambī 3, Klīveru ielā 1, Lāčplēša ielā 42, Ļeņina ielā 58 un 158, K. Marksa ielā 26, Suvorova ielā 64, kā arī Mednieku ielā 8, Sarkanarmijas ielā 115, Suvorova ielā 23, 30 un 70, Zvaigžņu ielā 24 u. c.

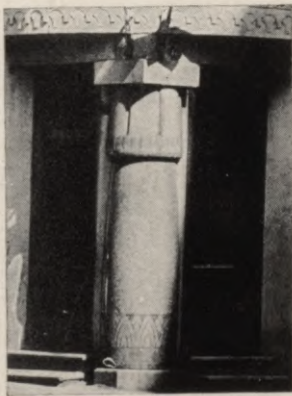
Ļoti daudz A. Vanaga celtnu fasādes rotā skujiņas, jumtiņa, krustiņa, saulītes vai tamlīdzīgi etnogrāfisko rakstu ornamentāli laukumi vai joslas. Tie visbiežāk veidoti apmetuma slānī vadziņu vai seklu izciļņu veidā, variējot arī virsmas faktūru. Apdares materiālu vai to faktūru variējumiem nereti ir primāra nozīme fasāžu noformējumā. Piemēram, ēkai Ganību dambī 3 ielas fasādē ir daži jumtiņa tipa ornamentī, taču izteiksmību galvenokārt nodrošina atsevišķas granīta joslas un laukumi, kas izceļas apmetuma gludajā virsmā. Šīs ēkas kompozicionālos un apdares paņēmienus zināmā mērā atkārtojis inženieris E. Betihers 1909. gadā, ceļot namu Tallinas ielā 45.

Ēkai Kalupes ielā 11 (1907) fasādes kompozīcijā izmantots vienīgi dažādu virsmas faktūru kārtojums, bet Daugavpils ielā 76 (1909) fasāde ir pilnīgi gluda. Lietišķi vienkāršs, pat primitīvs ir arī šo ēku plānojums — mazi dzīvokļi bez labierīcībām (kopēja tualete atrodas kāpņu telpā). Šādas dzīvojamās ēkas gandrīz pavisam bez mākslinieciskās apdares bijušajās Rīgas strādnieku priekšpilsētās ir visai izplatītas.

1910. gadā vairākos A. Vanaga darbos parādījās «drukni» balsti un nelielas kolonnas, kuru forma aizgūta no senās Ēģiptes arhitektūras. Šādi balsti, piemēram, ir balkoniem K. Barona ielā 64 un Suvorova ielā 30, portālā Zvaigžņu ielā 24 un zem stūra erkera ēkai Blaumaņa ielā 31. Ēģiptiešu kolonnu A. Vanags bija ieprojektējis arī portālā ēkai Gorkija ielā 71, taču

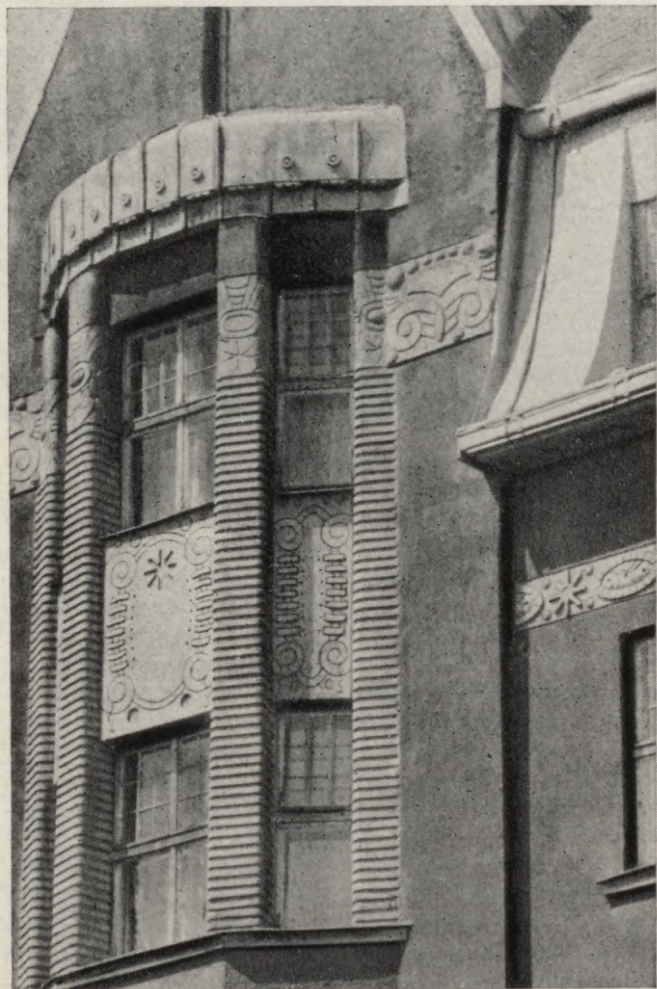
Tres nams Ļeņina ielā 158.
Fasādes fragments. 1907. g.

Tres nams Blaumaņa ielā 31.
Fasādes fragments. 1911. g.
A. Vanags.

Šī iecere netika realizēta. Šie savdabīgie elementi, kam ir gan konstruktīva, gan arī dekoratīva nozīme, šķiet visai dīvaini nacionālā romantisma celtnēs. Tomēr tie pilnībā atbilst jūgendstila mākslinieciskajiem principiem, kas, noliedzot vēsturisko stilu atdarināšanu, meklēja ierosmi neikdienišķajā, oriģinālajā. Rietumeiropā, kur telpu veidošanas māksla līdz pat 20. gs. sākumam balstījās vienīgi uz antīko orderu sistēmu vai viduslaiku būvmākslas formām, senās Ēģiptes mākslas elementi šķita neparasti un oriģināli. Šāda veida kolonnas jau 1905. gadā vienā no saviem slave-nākajiem darbiem — Helsinku telefona centrāles namā — izmantoja ievērojamais somu arhitekts L. Sonks. Arī E. Laube vairākās celtnēs veidojis šādus balstus, piemēram, ēkāš Leņina ielā 37 un P. Stučkas ielā 49/51, taču atšķirībā no A. Vanaga darbiem tie ir mazāk līdzīgi prototipiem, to masu arhitekts optiski «uzirdinājis» ar virsmas ornamentāli dekoratīvo apdari.

Viens no iespaidīgākajiem A. Vanaga darbiem nacionālā romantisma garā ir milzīgais dzīvojamais nams Suvorova ielā 70 (1910). Ik stāvā (izņemot pirmo — veikalu stāvu) tam ir desmit dažāda lieluma (ar 2—6 istabām) labiekārtotu dzīvokļu. Katram pret ielu orientētajam dzīvoklim ir balkons, kaut arī ēkas fasādēs tie šķiet «izmētāti». Celtnes «padruktais» apjoms veidots vispārinātās formās, racionāliem paņēmieniem, gandrīz bez ornamentālā dekora. No ielas «sarkanās» līnijas pirmajā stāvā atvirzīto stūri balsta pelēka granīta stabs, kura forma atgādina tautas koka celtniecībā izplatīto balstu veidojumu. Daļa fasādes virs šī staba apšūta ar dabisko akmeni, pārējās ārsienas klāj tumšpelēks raupjš apmetums. Liela nozīme apjoma kompozīcijā ir jumta plaknēm, it īpaši piramidālajam divpakāpju stūra tornim. Kopumā ēkas telpiskais veidols ar gleznaino, bet tajā

Īres nams Gorkija ielā 67.
Fasādes fragments. 1909. g.
E. Laube.

pašā laikā tektoniski skaidro būvapjomu kārtojumu tuvojas progresīvākajiem sasniegumiem 20. gadu arhitektūrā.

Att. priekšlapā

Interesantu arhitektonisku ansambli veido Gorkija ielas apbūve starp Sporta un A. Amtmaņa-Briedīša ielām. Nams Gorkija ielā 67 celts 1909. gadā pēc E. Laubes projekta, bet pārējās trīs ēkas pēc A. Vanaga projektiem (Nr. 69 — 1909, Nr. 71 un 73 — 1910). Tās visas ieturētas nacionālā romantisma stilā. Kvartāla apbūvē, kas stiepjas gar Gorkija ielu vairāk nekā 90 metru gaurmā, valda asimetrija un ekspre-sīvu, smagnēju būvmasu kārtojums. Ēkas izceļas ar kvalitatīvu apdari. Atšķirībā no daudzām citām A. Vanaga projektētajām celtnēm, kurās ornamenti samērā mehāniski «uzlikti» fasādes virsmai, šeit tas ir neatņemama apjomu, apdares faktūras un dekoratīvās kompozīcijas sastāvdaļa. Piemēram, Gorkija ielas 71. un 73. nama fasādēs balkonu metāla margu raksts veidots atbilstoši pārējo detaļu plastikai. Savukārt savdabīgā ornamentālā josla trešā stāva līmenī ir ne tikai abstrakts rotājums, bet arī kompozīcijas elements, kas nodala fasādē dažādas faktūras apmetuma laukumus. Starp citu, gadu vēlāk ēkai Revolūcijas ielā 63 tādu pašu joslu izveidoja H. Devendruss.

E. Laube

Gorkija ielā 67/69/71/73 visu četru namu fasādes rada viengabalainu noskaņu, kaut gan A. Vanaga un E. Laubes radošajos rokrakstos jūtamas atšķirības. Ja A. Vanaga veidotais ornamentālais dekors vairāk kopē etnogrāfiskos izšuvumu un adījumu rakstus vai ir tuvs tiem, tad E. Laubes celtnu fasāžu rotājumu grafiskais zīmējums ir daudzveidīgāks, zināmā mērā tuvāks vispārējam jūgendstila līniju raksturam un simbolikai. Tajā jūtama spēcīga E. Sārinena, A. Lindgrēna u. c. somu arhitektu ietekme. Plašāks ir arī E. Laubes iemīļoto apdares materiālu un paņēmieni klāsts un formu valoda. Līdz ar to viņa celtnes ir šķietami vieg-

Tres nami Gorkija ielā 67
un 69. 1909. g. E. Laube,
A. Vanags.

lākas, ar izkoptākām sīkdaļām. Tām nav A. Vanaga darbiem raksturīgās skarbās, puritāniskās atturības.

Eižens Laube patstāvīgu būvdarbību sāka ap 1908. gadu, kad celtas viņa projektētās ēkas F. Engelsa ielā 59, F. Gaiļa ielā 11, Ļeņina ielā 47 un 62, Maskavas ielā 18 u. c.

E. Laube bija arī viens no dedzīgākajiem šī virziena propagandētājiem. Viņa izteikumi presē labi raksturo nacionālā romantisma ideoloģisko ievirzi. E. Laube noteikti noraidīja jebkādu imitāciju, aicināja būvmateriālus izmantot tikai atbilstoši to raksturam. Viņš aicināja studēt tautas lietīšķo mākslu, «nogremdēties mūsu senču garā», lai pēc tam šis gars «atjaunotā spēcīgākā veidā» pārņemtu «katru no mums un visu mūsu dzīvi, mūsu darbus».²⁵ Tad arī būvmāksla iegūtu it kā pilnīgi patstāvīgu, «latvisku» raksturu. Tai pašā laikā E. Laube norāda, ka katrā laikmetā ir savi uzdevumi un savas prasības, kam jāparādās arī ēku cel-

Tres nams Ļeņina ielā 47.

niecības programmā un arhitektūrā. Tādējādi Laubes spriedumi ir acīmredzami pretrunīgi, un laikam tādēļ jau ap 1910. gadu nacionālā romantisma garā tikpat kā neko vairs necēla. Tomēr vairākas šādā manierē ieturētas celtnes, arī pēc E. Laubes projektiem būvētās, pieskaitāmas pie izcilākajiem sasniegumiem Rīgas 20. gs. sākuma arhitektūrā.

Viena no vispazīstamākajām E. Laubes celtnēm ir ēka Ļeņina ielā 47. Tās gleznainais apjoms ar uzsvērtajām, pat pārspīlētajām jumta plaknēm lielā mērā asociējas ar tautas koka celtniecības formām. Daudzie dažādas formas jumti un jumtiņi klāti ar dabīgo slāņaino šīferi. Pret Ļeņina ielu vērstajā zelmīnī par dekoratīvā noformējuma elementu izmantotas fasādē eksponētas koka konstrukcijas. Savukārt otru zelmīni, kas vērsts pret Lāčplēša ielu, rotā ornamentāls cilnis. Visā fasāžu virsmā brīvi izmēģināti atsevišķi līdzīga rakstura cilņi. Tajos saaužas gan stilizēti florālu, gan abstrakti ģeometrisku, gan etnogrāfisku rakstu motīvi. Pēc formas un proporcijām ļoti dažādas ir logailas, tikai kvadrātiskais sīkrūšu dalījums logu augšdaļā ir visur vienāds. Šādus logus E. Laube veidoja gandrīz visām 1908.—1909. gadā celtajām ēkām. Kā zināms, šis paņēmiens, ko pirmoreiz plaši izmantoja austriešu arhitekts J. Hofmanis, jūgendstilā bija plaši izplatīts.

Kopumā ēkai raksturīga viengabalainība un monumentalitāte, kaut arī tās apjomu kompozīcija ir visai sarežģīta, pat sadrumstalota. Tādēļ katram no celtnes pieciem stāviem ir savādāka plāna konfigurācija. Tajā pašā laikā visos stāvos, izņemot pirmo, atrodas trīs plānojuma un komforta ziņā līdzvērtīgi dzīvokļi ar piecām un septiņām istabām. Līdz ar to ēkas ārējais arhitektoniskais veidols nepavisam neatbilst daudzstāvu dzīvojamā nama telpiskajam raksturam. Šāda metode arhitektūrā kādu laiku tika apzinīgi piekopta

Īres nams Ļeņina ielā 47.
Fasādes fragments. 1908. g.
E. Laube.

un vēlāk arī precīzi formulēta. Lūk, ko rakstīja arhitekts P. Sokolovs:

«Mūsdienu dzīves apstākļi spiež mūs mitināties kastēs, kas sadalītas milzums sīkos būrīšos un tāpēc ir bez daudzām nepieciešamajām ērtībām. Kāpēc gan fasādei jāpauž tas, ka jūsu māja — blīvi apdzīvota putnu kūts, ka jūsu istabas ir zemas, ka cieši visapkārt jums dzīvo gadījuma rakstura kaimiņi, ka jūs drīzāk esat ieslodzītais nekā brīvs iemītnieks. Pilnīgi pamatoti rīkojas tie arhitekti, kuri veido fasādes lielās masās, kas rada fiktīvu plašuma iespaidu un priekšstatu par daudz gaisa, gaismas un daudz ērtībām. Kam gan var kaitēt šāds apmāns? Un vai tad var saukt par apmānu tieksmi radīt cilvēkiem patīkamas izjūtas?»²⁶

Ēkas Ļeņina ielā 47 tik tiešām patīkamo, cilvēcisko mērogu zināmā mērā degradē destruktīvās pārmaiņas kvartāla apbūvē, ko tajā ienesa 70. gadu sākuma būvniecība, tomēr savu māksliniecisko izteiksmību tā visumā saglabājusi. Ar šīs ēkas arhitektoniski telpiskās kompozīcijas un dekoratīvā noformējuma paņēmieniem daudz kas kopīgs ir arī namiem F. Gaiļa ielā 11, Ļeņina ielā 37 un 62, P. Stučkas ielā 49/51 un Suvorova ielā 83/85. Tie atšķirībā no ēkas Ļeņina ielā 47 neatrodas kvartāla stūrī un ir ieturēti nacionālā romantisma tradicionālajos pelēkajos toņos, kas, liekas, šim stilam atbilst vislabāk. Tomēr šo ēku arhitektūrā E. Laube ar dažādiem apdāres materiāliem un dekora paņēmieniem ir panācis lielu krāsainību — gan tiešā, gan pārnestā nozīmē.

F. Gaiļa ielā 11 no cokola efektīgās šūnakmens rustikas it kā izaug ornamentāli ciļņi, kuru visumā abstraktajā zīmējumā izmantots etnogrāfiskās «saulītes» motīvs. Augstāk fasādē līdzīgs ornaments radīts, uzklājot metāla plāksnītes dabīgā pelēkvioletā šīfera segumam. Turpretī namam Ļeņina ielā 62 fasādes

Ires nams F. Gaiļa ielā 11.

Tres nams Ļeņina
ielā 62. 1908. g.
E. Laube.

apdarē izmantots gan metāls, gan parastie smilšu ķieģeļi, kuru neapmestajā virsmā izkalti skulpturāli ciļņi. Viens no tiem simbolizē arhitektūru, otrs — tēlniecību. Tas viss kopumā līdz ar atsevišķiem etnogrāfiskā garā ieturētiem ornamentiem veido pārliedzošu mākslas un arhitektūras sintēzi.

Īres nams F. Gaiļa ielā 11.
 Fasādes fragments. 1908. g.
 E. Laube.

1909. gadā pēc E. Laubes projekta sāka celt plašu ēku kompleksu starp Avotu, Lāčplēša un E. Birznieka-Upīša ielām (Avotu ielā 20 un 22, Lāčplēša ielā 70, 70^a un 70^b un E. Birznieka-Upīša ielā 29). Pie tā pieskaitāma arī ēka E. Birznieka-Upīša ielā 27 (1910, arhitekts P. Mandelštams). Katra ēka piederēja citam īpašniekam, taču tās visas kopā savā laikā dēvēja par Romanova bazāru — pēc analogijas ar K. Pēkšēna 19. gs. 80.—90. gados celto Berga bazāru starp K. Barona, Kirova, Suvorova un Dzirnavu ielām. Nams Lāčplēša ielā 70^a piederēja pašam E. Laubem un tajā atradās viņa būvbirojs.

«Romanova bazārs» (Tres nami Avotu ielā 20 un 22, Lāčplēša ielā 70, 70^a un 70^b, E. Birznieka-Upīša ielā 29). 1909. g. E. Laube.

Visā kompleksa arhitektūrā jūtama somu arhitekta A. Lindgrēna daiļrades ietekme. Īpatnējie, kubiskās formās traktētie stūra torņi, erkeru izveidojums, ar pusloka arkām pārsegtās ailas virs balkoniem, kas vainago erkerus, un pat atsevišķie dekoratīvie elementi, piemēram, savdabīgie vairākpakāpju kronšteini zem dekoratīvajām lizēnām, ļoti tieši atgādina dzīvojamo un veikalu namu Viborgā, bijušajā Aleksandra prospektā 31 (1907, arhitekts A. Lindgrēns ar līdžstrādniekiem).²¹ Taču tas nebūt nemazina Romanova bazāra māksliniecisko, arhitektonisko un it īpaši pilsēt-būvniecisko vērtību: ēku komplekss ar savu izteiksmīgo siluetu un ekspresīvo apjomu kārtojumu veiksmīgi organizē Rīgas apstākļos īpatnējo pilsētelpu vairāku ielu satekā. E. Laubes mākslinieciskais talants spilgti atklājas šo ēku atturīgajā ornamentālajā rotājumā. Arhitekts tipizējis dekora izveidojumu: orna-

Īres nams P. Stučkas ielā 33/35. Fasādes fragments. 1906. g. K. Pēkšēns, E. Laube.

mentāli cilņi visām ēkām koncentrēti starp erkeru logailām trešā un ceturtnā stāva līmenī. Vienots ir arī to grafiskā izpildījuma stils, taču saturs nepārtraukti mainās. Vienā vietā attēlotas lauku ziedu vijas, citā — augu lapu motīvi, vēl citā — stilizēti etnogrāfiskie raksti vai abstrakti dekoratīvi veidojumi.

Kā dvīņu brālis Romanova bazāram līdzinās nams K. Marksa ielā 23. Vēl augstāks, dinamiskāks te ir paralēlepipēda formas stūra tornis. Šāds tornis, tikai «drukāns», plastiski noapaļots un ar spēcīgi izvirzītu dzegu ir arī ēkai Lāčplēša ielā 51. Laubes daiļradei raksturīgais ziedu un abstraktu līniju ornaments pamanāms, tikai vērtīgi aplūkojot šī nama fasādi.

Līdzīgus kompozicionālus paņēmienus un principus E. Laube izmantojis ēku K. Barona ielā 49 (tā arī F. Engelsa ielā 37) un Revolūcijas ielā 89^a arhitektoniskajā izveidē. To ietekme stipri jūtama arī vairākos citu arhitektu darbos: ēkās Kalupes ielā 15, Lāčplēša ielā 21, Strēlnieku ielā 2, Tallinas ielā 77 u. c.

Nacionālā romantisma arhitektoniskās un mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni vērojami daudzās E. Laubes celtnēs arī pēc 1910. gada, kad no šī virziena arhitektūrā sāka atteikties. Lielākā vai mazākā mērā tie saskatāmi arī ēkās Blaumaņa ielā 29, Cēsu ielā 8, Klusajā ielā 9 un 13, Miera ielā 101, Suvorova ielā 35 u. c.

20. gs. 20. gados nacionālā romantisma garā lielāko daļu ēku veidoja K. Pēkšēns. Atšķirībā no E. Laubes un A. Vanaga, kuri ar šo stilu sāka savu radošo darbību, K. Pēkšēnam tas bija tikai viens posms viņa bagātajā un daudzpusīgajā daiļradē. Arī šī posma darbi viņam ir ļoti daudzveidīgi. Vairāki no tiem radušies sadarbībā ar citiem arhitektiem. Piemēram, pat Pēkšēna paša mājas Kronvalda bulvārī 10 projektēšanā (1907) piedalījās E. Laube. Uz šo namu K. Pēkšēns pārcēla arī savu būvbiroju. Ēkas arhitektūrā var saskatīt daudz līdzīga ar citām abu meistarū radošās sadarbības rezultātā uzceltajām ēkām, piemēram, P. Stučkas ielā 15/17 un 33/35.

Tres nams K. Marksa ielā 23.
1909. g. E. Laube.

Tres nams Lāčplēša ielā 51.
1909. g. E. Laube.

K. Pēkšēns

K. Pēkšēna nams Kronvalda bulvārī 10 iekļauts ne-regulāras formas gruntsgabālā. Asimetrisko fasāžu apdarē izmantots vairāku šķirņu dabīgais akmens, dažādu toņu un fakturējuma apmetums, sarkanie ķieģeļi, koks. Ekspresīvajā, gleznainajā apjomu kompozīcijā, kurā izceļas stāvās, ar sarkaniem dakstiņiem segtās jumta plaknes, organiski iekļaujas ornamentālie tautisko rakstu rotājumi.

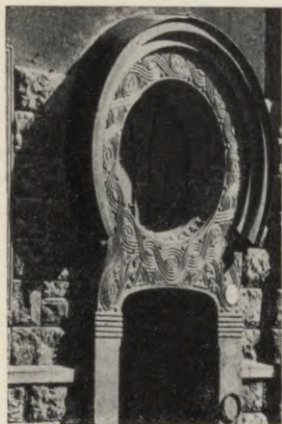
Dažādu apdares materiālu variējums un etnogrāfisks ornamentālais dekors raksturo arī K. Pēkšēna celtos namus Ganu ielā 2, Kalnciema ielā 40, Kalupes ielā 19, Kijevas ielā 35, Ļeņina ielā 192, K. Marksa ielā 46, Maskavas ielā 131 un Sarkanarmijas ielā 71. Šo ēku būvmasu kompozīcija zināmā mērā asociējas ar koka celtnu formām, taču apjoma, pilsētbūvnieciskās situācijas un būvmateriālu ziņā, protams, tās nav salīdzināmas. Vienīgi bijušās akciju sabiedrības «Lux» nelielā divstāvu ēka Kalnciema ielā 40 (tagad tur atrodas Rīgas skaņuplašu fabrikas administrācijas telpas) pēc lieluma līdzinās prāvākai lauku mājai. Tāpēc arī šajā ēkā izmantotie koka celtniecības telpiski konstruktīvie un mākslinieciskie paņēmieni pilnīgi atbilst ēkas arhitektūrai un neizskatās kā dekoratīva fikcija.

K. Pēkšēns acīmredzot ir autors arī ēkai Lāčplēša ielā 100, kuras būvprojekts nav saglabājies. Kopumā ēka atstāj viengabalainu, smagnēju, atturīgu iespaidu, taču fasādes noformējumā izmantoti daudzveidīgi dekoratīvie paņēmieni. Dekors un celtnes apjoms veido savietotas, tomēr savstarpēji neatkarīgas mākslinieciskās kompozīcijas. Fasādes centrālajā daļā logailu ritmu pārtrauc skulpturāls cilnis, kurā uz slotas jāj teiksmaina ragana. Ass trijstūrveida zelminis, kas paceļas virs dzegas, aptver arī divas piektā stāva logailas. Zelmiņa virsmu klāj ornamentāls cilnis ar jūgendstilam raksturīgiem pāviem un stilizētu koku,

Īres nams Kronvalda
bulvārī 10. 1907. g.
K. Pēkšēns, E. Laube.

kura lapotnē saskatāmi nobrieduši augļi. Otru līdzīgas formas zelmīni ieejas portālā rotā abstrakts vijīgu līniju ornaments. Portāls kopumā tuvs tautas koka celtniecības formām, taču bumbierveidīgās granīta kolonnas drīzāk atgādina krievu nacionālās arhitektū-

Tres nams J. Kupalas ielā 10.
Portāls. 1908. g. K. Pēkšēns.

Tres nams F. Engelsa ielā 99.
Portāls. 1909. g. A. Malvess.

ras formas. Ēkas arhitektūrā vispār jaušama zināma līdzība ar 20. gs. sākumā Krievijā izplatītajiem «jaunkrievu stila» mākslinieciskajiem paņēmieniem. Fasādē izceļas masīvs, asimetrisks erkens. To vainago vēl otrs zelmis ar sarežģītā freskas tehnikā izpildītu dekoratīvu gleznojumu, ko norobežo līkloču dzegas līnija. Šī freska ir viens no nedaudzajiem tāda veida mākslas darbiem Rīgā, kaut gan freskas un mozaīkas fasāžu noformējumā Maskavā un Pēterburgā šajā laikā bija visai izplatītas.

1907. gadā pēc K. Pēkšēna projekta celts bijušais Rīgas II savstarpējās kredītbiedrības bankas nams Ļeņina ielā 46. Tā pirmajā stāvā atradās kantoru telpas un veikali, augšstāvos — dzīvokļi. Ienākumi par dzīvokļu īri ļāva ne tikai segt ēkas ekspluatācijas izdevumus, bet deva arī zināmu peļņu, tāpēc visās kantoru un administratīvajās ēkās parasti izbūvēja arī dzīvokļus. Celtnes arhitektoniski mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni visumā līdzīgi daudzās citās šī laika nacionālā romantisma celtnēs izmantotajiem. Bez tam zelmiņi te izbūvēti pildrežģa konstrukcijā. Tas piešķir ēkai savdabīgu romantisku noskaņu. Tādu pašu pildrežģa motīvu K. Pēkšēns īri dekoratīvos nolūkos izmantoja jau namā F. Gaiļa ielā 12 (1903), kā arī 1908. gadā celtajās ēkās Slokas ielā 31 un J. Kupalas ielā 10. Pirmā izceļas ar neparasti sarežģītu apjomu kompozīciju un izmantoto apdares un būvmateriālu dažādību, otra — ar daudzveidīgu ornamentālo un skulpturālo dekoru. Savukārt fasādē Sverdlova ielā 13 pildrežģa motīvs pārvērties par abstrakti dekoratīvu apmetumā veidotu ornamentu.

Pēc apjomu plastikas un apdares paņēmieniem šiem K. Pēkšēna darbiem tuvi ir arhitekta N. Norda projektētie nami Miera ielā 85, 89 un 91.

Atsevišķas nacionālā romantisma iezīmes saskatāmas arī K. Pēkšēna celtajās ēkās Sverdlova ielā 9, Veru ielā 3 un Rūpniecības ielā 9. Pēdējās ēkas plāns ar namu J. Kupalas ielā 10

veido spoguļattēlu. Noskaņā līdzīga ir arī abu celtnu fasāžu kompozīcija, tikai ēkai Rūpniecības ielā 9 nav nekāda ornamentālā dekora. Tāda pati solīda atturība raksturīga arī K. Pēkšēna skolnieka A. Medlingera projektētajām ēkām Rūpniecības ielā 5 un 7.

Nacionālā romantisma elementi jūtami vairākās O. Bāra un J. Alkšņa projektētajās ēkās. Taču viņu daiļradē atšķirībā no K. Pēkšēna vai E. Laubes un A. Vanaga nacionālais romantisms bija īslaicīga aizraušana, drīzāk rotaļa ar Rīgas celtniecības praksē izkoptajiem šī novirziena formālajiem kompozīcijas, apdares un dekoratīvajiem paņēmieniem. Piemēram, tas sakāms par O. Bāra celtni Artilērijas ielā 52, Gorkija ielā 24, Maskavas ielā 68 un Zvaigžņu ielā 22 apjomu kompozīciju un ornamentālā dekora raksturu, kā arī par ēku Daugavpils ielā 48, Ventspils ielā 7 un Tallinas ielā 70 portāliem. J. Alkšņa projektētajai ēkai F. Engelsa ielā 19 ornamentālais dekors stipri sasauca ar latviešu etnogrāfiskajiem rakstiem. Zināmā mērā to pašu var teikt arī par R. Donberga projektēto ēku Lāčplēša ielā 61. Savukārt J. Alkšņa darbam Suvorova ielā 18 nacionālā romantisma garā veidota divu pirmo stāvu apdare rustikā, kā arī portāls, bet Ļeņina ielā 160 — atsevišķi zelmaņa konstruktīvi telpiskie un dekoratīvie elementi.

1909. gadā patstāvīgu praksi sāka arhitekts Augusts Malvess, kas vēlāk kļuva par ievērojamu arhitektūras teorētiķi, pedagogu un terminoloģijas speciālistu. Pirms savas darbnīcas atvēršanas gandrīz trīs gadus viņš nostrādāja K. Pēkšēna būvbirojā. Tāpēc daudzas viņa pirmās celtnes līdzīgas vairākām K. Pēkšēna 1907.—1908. gadā projektētajām. Tādas, piemēram, ir ēkas F. Engelsa ielā 99 ar interesanto portālu un apakšstāva šūnakmens apdari, Alūksnes ielā 5 un Klusajā ielā 11 ar daudzveidīgo apdares materiālu lietojumu u. c. Ēkai Gorkija ielā 18, kuras

O. Bārs un J. Alksnis

A. Malvess

fasādes apdarē izmantota tradicionāli plašā apdares un būvmateriālu palete, kā arī etnogrāfiska ornamentika, individuālu raksturu piešķir īpatnējie zelmiņi ar stipri izvirzītu jumta dzegu arkas formā. Līdzīgus zelmiņus A. Malvess veidojis arī ēkām M. Nometņu ielā 24 un Tallinas ielā 90.

E. Pole

1908. gadā Rīgas Politehnisko institūtu beidza arhitekts Ernests Pole. Viņš tūlīt uzsāka plašu patstāvīgu būvpraksi. Viens no viņa pirmajiem darbiem bija Rīgas amatnieku krājaizdevu kases (bankas) nams Kirova ielā 14. Tā arhitektonisko izveidojumu, it īpaši erkeru, ceturtā stāva balkona un zelmiņu formu jūtami ietekmējusi somu arhitektu H. Gezeliusa, A. Lindgrēna un E. Sārinena 1903. gadā celtā dzīvojamā ēka Helsinkos, Luotsikatu ielā 5.²⁸ Līdzīga nacionālā romantisma garā ieturēta arhitektoniski telpiskā kompozīcija ir E. Poles celtajai ēkai Vidus ielā 4 un zināmā mērā arī L. Paegles ielā 18. Atsevišķi etnogrāfiska rakstura dekoratīvie elementi izmantoti ēkā Sarkanarmijas ielā 50, kuras fasādē izveidots epigrāfisks dekors ar uzrakstu latviešu valodā: «Darbs — zelts», kā arī Suvorova ielā 68, kuras fasādī, ko sadala uzsvērti vertikāli elementi, rotā balkonu metāla margās un atsevišķos apmetuma laukumos veidots ornamentāls dekors «tautiskā stilā». To celtņu vidū, kuras E. Pole cēlis nacionālā romantisma garā, īpaši izteiksmīgs ir nams Suvorova ielā 67/69, kas celts 1912. gadā kompleksā ar blakus ēku Revolūcijas ielā 32. Pēc apjomu kompozīcijas tas ir ļoti tuvs E. Laubes Romanova bazāram (Lāčplēša ielā 70, 70^a un 70^b) un kopā ar pretējā ielas pusē (Suvorova ielā 70) pēc A. Vanaga projekta celto ēku veido emocionāli iespaidīgu ielas ainavu. Turklāt Romanova bazāra formu valoda jūtama ēkā Avotu ielā 11, kas pēc E. Poles projekta celta 1911. gadā, kā arī Suvorova ielā 49 (1912).

Tres nams Tallinas ielā 90.
1913. g. A. Malvess.

Īres nams Suvorova ielā 68.
1912. g. E. Pole.

Gan A. Malvesa, gan E. Poles radošās darbības sākums iekrita laikā, kad pakāpeniski iezīmējās atkāpšanās no nacionālā romantisma. Acīmredzot pat

dedzīgākie šī novirziena piekritēji praksē pārlicinājās, ka tam zināmā mērā piemīt formāla daba, ka daudzstāva mūra namu celtniecībā nevar sekmīgi iemiesot tautas koka ēku formas.

Jau 1905. gadā J. Rozentāls norādīja, ka nami, kas celti tikai no koka, «nevarēja noderēt par paraugiem mūra arhitektūrai».²⁹

Interesanti, ka logailas ar nošļauptām augšdaļām kā tipisks nacionālās arhitektūras elements bija iemīļots motīvs ne vien mūsu, bet arī citu zemju, piemēram, Ukrainas, arhitektūrā. Gan te, gan tur par iedvesmas avotu arhitektu daiļradē noderēja lauku mājokļu apjomu formas, kaut gan latviešu zemnieku koka guļbūves nav salīdzināmas ar Ukrainas māla kleķa celtnēm...

Ļoti interesantas domas par mākslas nacionālo raksturu izteicis arī J. Asars. Jau 1904. gadā viņš rakstīja, ka latviešu māksla neradīsies uz pagātnes atlieku bāzes, ka māksla allaž ir «sava laika garīgā izteiksme un mūsu laikam ar viņa dzīves apstākļiem un tehniku ir gluži jauna seja, nekā kļaušu laiku pagātnē. Cik svabadi tad mūsu māksla varēs attīstīties, piemērodamās latviešu dzīves prasībām, tās apmierināt, tik tā būs īsta māksla, un cik tā šai ziņā būs īsta māksla, tik tā ar dabīgu nepieciešamību būs latviska».³⁰

Tomēr jāatzīst, ka nacionālais romantisms Rīgas centra arhitektūrā ienes spilgtus, interesantus vaibstus. Šī stila celtnes izceļas ar sevišķi augstvērtīgu apdari un detaļām. Šīm ēkām ir nenoliedzama mākslinieciskā vērtība. Nacionālais romantisms pievērsa uzmanību tautas mākslas neizsmeļamajām bagātībām un to nozīmei vispārējā kultūras attīstībā. Tā bija likumsakarīga tendence jūgendstila arhitektūrā, un tā izrietēja no sava laika sabiedrības sociālajām un ekonomiskajām attiecībām.

Nacionālais romantisms, būdams viens no jūgendstila izpausmes veidiem, nostājās opozīcijā pret 19. gs. eklektismu. Par spīti atsevišķiem formālisma elementiem, tas tomēr deva pretsparu 20. gs. sākuma jūgendstila dekoratīvajām pārmērībām. Tajā viskonsekventāk realizējās racionālistiskie meklējumi 20. gs. sākuma arhitektūrā. Tie tālāk attīstījās un sintezējās ar citu jūgendstila formālo novirzienu arhitektoniski telpiskajiem un mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieniem pirmā pasaules kara priekšvakarā. Līdz ar to nacionālajam romantismam ir noteikta, vēsturiski nosacīta vieta arhitektūras kontinuitīvajā attīstībā. Nacionālā romantisma garā veidotās celtnes lielā mērā nosaka Rīgas centra pilsēttelpas arhitektonisko savdabību.

Ap 1910. gadu Rīgā sākās sevišķi rosīga būvniecība, kuru pilnīgi pārtrauca pirmais pasaules karš. Visvairāk cēla dzīvojamās ēkas. Ja no 1900. līdz 1910. gadam uzcēla apmēram 830 daudzstāvu dzīvojamo mūra namu, tad no 1910. līdz 1914. gadam (līdz pasaules kara sākumam) — vairāk nekā 700. Tās koncentrējās galvenokārt pilsētas centrā, ko aptver dzelzceļu pusloks (ar ostas elevatora atzarojumu), un bijušajā Maskavas priekšpilsētā gandrīz līdz Rēznas ielai. Šajā teritorijā 1904. gada Rīgas būvnoteikumi noliedza koka ēku celtniecību.

Kvantitatīvo lēcieni būvniecībā pavadīja arī kvalitatīvas pārmaiņas ēku nodrošinātībā ar inženier-tehniskām komunikācijām, kā arī plānojuma un telpiskās struktūras izveidē. Tāpēc uzlabojās sanitāri higiēniskie apstākļi dzīvokļos — tie kļuva komfortablāki. 1913. gadā 40% visu jaunuzcelto dzīvojamo mūra ēku tika iekārtota centrālapkure, bet 60% to tika pieslēgtas pilsētas kanalizācijas tīklam. Salīdzinājumam

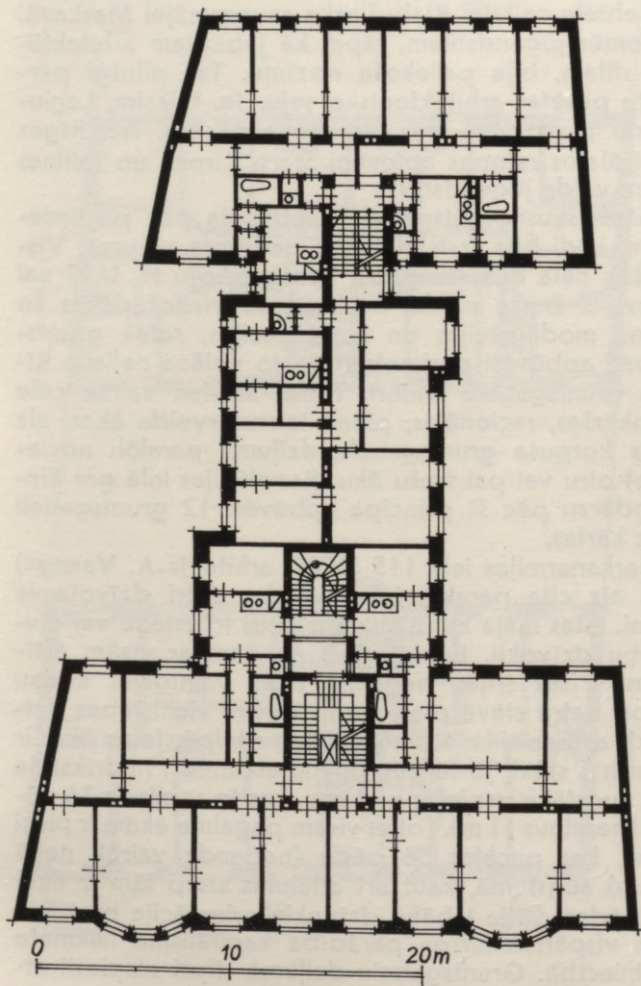
Jūgendstils
un Rīgas
arhitektūra
no 1910.
līdz 1914.
gadam

var minēt, ka šajā gadā Rīgā bija vairāk nekā 116 700 dzīvokļu, bet 58,2% no tiem nebija nekādu sanitāri tehnisku ietaišu. 1917. gadā kanalizācijas tīklam bija pieslēgti 38,7% visu gruntsgabalu, kuros atradās dzīvojamās ēkas, bet centrālapkure bija tikai 521 namā (3,5% no ēku kopskaita un 7,5% no dzīvokļu kopskaita).

Šie skaitļi kļūst visai daiļrunīgi, ja tos aplūko pa atsevišķiem pilsētas rajoniem. Tad kapitālisma pretrunas atklājas visā plašumā un dziļumā. Ūdensapgāde, kanalizācija un centrālapkure bija tikai centra dzīvojamās ēkās, kuru daudzstāvu dzīvokļos mitinājās turīgākie iedzīvotāji — sīkburžuāzija vai inteliģence. Toties strādnieku nomalēs — Sarkandaugavā, Čiekurkalnā, Torņakalnā un citur — vispār nebija ne ūdensvada, ne kanalizācijas. Pat daudzstāvu ēkās lielākā ērtība bija kāpņu telpās ierīkotas tualetes ar izsmejāmām bedrēm. Pēc 1913. gada datiem, šajos rajonos apmēram 80% jaunizbūvēto dzīvokļu bija vienistabas (visā pilsētā kopā — 49,4%). Protams, arī gruntsgabalu cena te bija daudz zemāka nekā centrā.

Nevar runāt par bijušo nomaļu apbūves mākslinieciski estētisko kvalitāti. Tur dzīvojamo ēku vienīgais uzdevums bija nodrošināt primitīvus eksistences apstākļus rūpniecības proletariātam. Šīs ēkas namtīpašniekiem nedeva tādus ienākumus kā greznie, labiekārtotie centra nami. Pievērst lielāku uzmanību celtnu arhitektoniski mākslinieciskai izveidei tolaik nevarēja sociāli ekonomisko apstākļu dēļ.

Kapitālistiskajā iekārtā praksē dzīvotnespējīga izrādījās jūgendstila programma — nodrošināt cilvēkiem maksimālas ērtības, vienlaikus utilitāras dabas objektus padarot izteismīgus un skaistus, citiem vārdiem sakot, — radīt mākslu visiem un visā apkārtnē. Jūgendstils lielākoties palika māksla izredzētajiem. Šajā ziņā visai trāpīgs ir pazīstamais apzī-

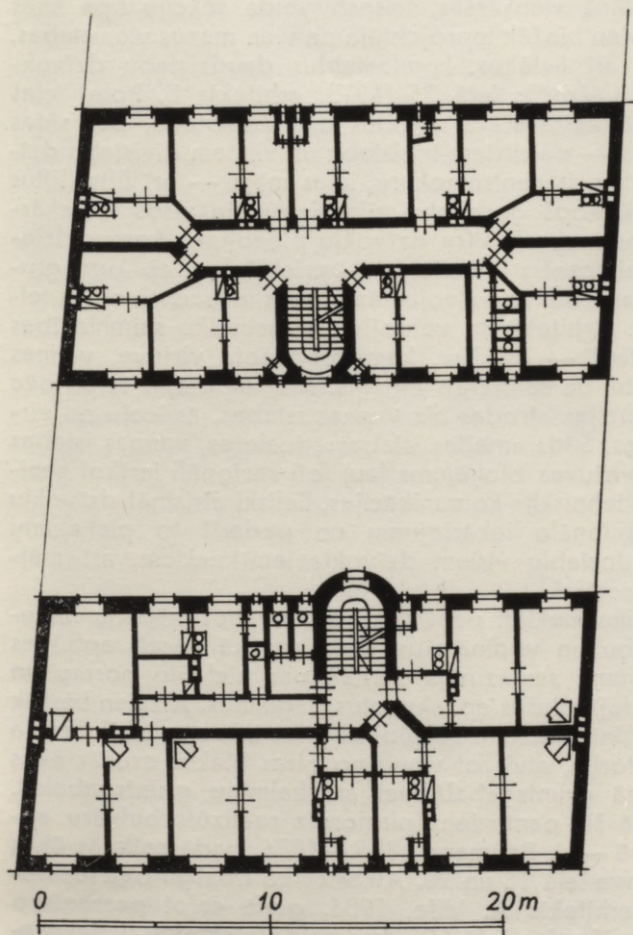
Īres nams F. Engelsa ielā 19.
Plāns. 1908. g. J. Alksnis.

mējums «miljonu stils», ko kāds laikabiedrs veltīja vienam no slavenākajiem jūgendstila darbiem — F. Šehtela celtajai Rjabušinska savrupmājai Maskavā.

Tomēr jūgendstilam, tāpat kā jebkuram arhitektūras stilam, bija paliekoša nozīme. Tas pilnīgi pārvērtā pilsētas arhitektonisko seju. Ja, teiksim, Ļeņingradu bieži dēvē par klasicisma pilsētu, tad Rīgas centrālajos rajonos aptuveni Starp Kirova un Tallinas ielām valda jūgendstils.

Atsevišķus gruntsgabalus apbūvēja pēc paņēmieniem, kādi bija izstrādāti jau gadsimta sākumā. Visbiežāk cēla ēkas ar plāna konfigurāciju H, U, T vai krievu Г burta veidā. Sastopamas visdažādākās šo plānu modifikācijas un kombinācijas, retāk gruntsgabali apbūvēti perimetrāli, jo to neļāva nelielie Rīgas gruntsgabalu izmēri. Toties aizvien vairāk cēla vienkāršas, racionālas, plānā taisnstūrveida ēkas, aiz ielas korpusa gruntsgabala dziļumā paralēli novietojot otru vai pat trešu ēku. Revolūcijas ielā gar Ziedoņdārzu pēc šī principa apbūvēti 12 gruntsgabali pēc kārtas.

Sarkanarmijas ielā 115 (1909, arhitekts A. Vanags) cits aiz cita paralēli ielai atrodas četri dzīvojamie nami. Ielas mājā katrā stāvā ir četri trīsistabu vai divistabu dzīvokļi, turklāt daži no tiem ar visām ērtībām. Visās trijās pagalma ēkās vienīgajai kāpņu telpai katrā stāvā pievienojas deviņi vienistabas dzīvokļi ar kopējām tualetēm kāpņu telpā. Ielas ēkai ir tikai trīs stāvi, jo tā pēc būvnoteikumiem nedrīkstēja būt augstāka par ielas platumu, kas te sasniedz 36 pēdas (nepilnus 11 m). Toties visām pagalma ēkām ir pieci stāvi, kas paceļas 56 pēdu (nedaudz vairāk nekā 17 m) augstumā, kaut arī attālums starp tām ir tikai 36 pēdas. Šāda labāko dzīvokļu orientācija pret ielu bija vispārraksturīga parādība kapitālisma laikmeta celtniecībā. Gruntsgabalu dziļumā stipri saspiesti at-

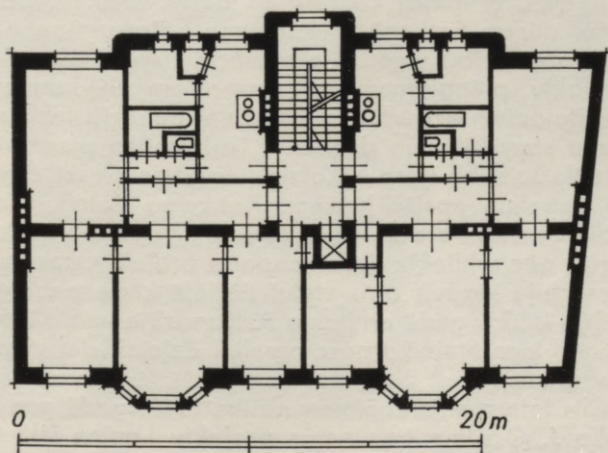
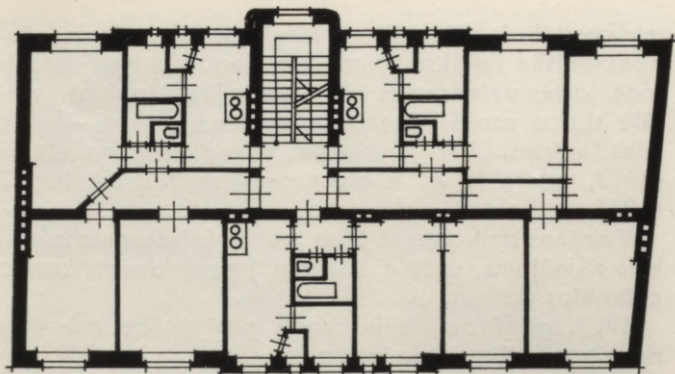

Īres nams Sarkanarmijas
ielā 115. lelas un pirmās
pagalma mājas plāns.
1909. g. A. Vanags.

radās nelielie dzīvokļi ar ļoti zemu labiekārtojuma līmeni mazāk maksātspējīgiem iedzīvotājiem.

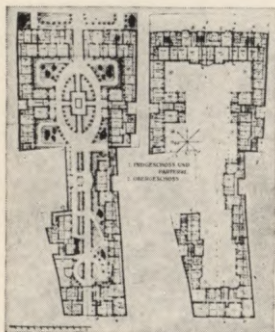
Plānā vienkāršās, taisnstūrveida sekciju tipa ēkās aizvien biežāk ieprojektēja ne vien mazus vienistabas, bet arī lielākus, komfortablus daudzistabu dzīvokļus. Lāčplēša ielā 75 (1913, arhitekts E. Pole) ielas mājā katrā stāvā atrodas divi četrīstabu, bet sētas mājā — pa diviem trīsīstabu un vienam divīstabu dzīvoklim. Ir centrālapkure, ielas mājā — arī lifts (liftus Rīgā kopš gadsimtu mijas izbūvēja visos labiekārtotos namos). Visu dzīvokļu plānojuma kompozicionālais centrs ir gaitenis — priekštelpa, ap kuru grupējas izolētas dzīvojamās istabas un saimniecības telpas. Arhitekts te veidojis arī atsevišķu saimniecības gaiteni — «slūžu», kam pievienota virtuve, vannas istaba un sanitārais mezgls. Mājkalpotājas telpa pēc tradīcijas atrodas aiz vannas istabas, ar ieeju no virtuves. Šāds «meitas istabas», tualetes, vannas istabas un virtuves bloķējums ļauj ļoti racionāli ierīkot sanitāri tehniskās komunikācijas, lieliski atrisināt dzīvokļu funkcionālo iekārtojumu un padarīt to pietiekami komfortablu visiem dzīvokļa iemītniekiem, arī mājkalpotājai.

Tika meklēti paņēmieni, kā uzlabot mājokļu izsauļotību un vēdināmību. Šajā nolūkā nereti apbūves blīvumu samazināja zemāk par pieļauto normu un veidoja plašus apzajumotus pagalmus. Aizvien biežāk mēģināja vizuāli saplūdināt ielas telpu ar iekškvartāla teritoriju, atvirzot vienu no otras blakus esošās ēkas vienā gruntsgabālā vai arī kaimiņu gruntsabalos. Rīgā šis paņēmiens pirmoreiz realizēts bulvāru apbūvē — J. Baumaņa 1885.—1886. gadā celtajās ēkās Kirova ielā 18 un 20. Atkārtot ko līdzīgu bija iecerējis arhitekts A. Vite, 1904. gadā ceļot personisko namu Leņina ielā 105, kas veidots eklektiski dekoratīvās jūgendstila formās. Iecere pilnīgi realizējās

Īres nams Lāčplēša ielā 75.
ielas un pagalma mājas
plāns. 1913. g. E. Pole.

1914. gadā, kad A. Vīte līdzās uzcēla otru ģīres namu (Ļeņina ielā 103) neoklasicisma manierē. Telpiski tīkams intervāls starp abām ēkām novērš ciešajai apbūvei parastī raksturīgo aso kontrastu starp ielas un

Īres nama Gorkija ielā 33 konkursa projekts. Pirmā un augstāko līmeņu plāni.

iekškvartāla telpām, kā arī bagātina ielas ainavu. Arhitektoniskā izteiksmīguma ziņā iegūst arī pašas celtnes, jo tās uzveramas trīs dimensijās (tāpat kā kvartālu stūros esošās ēkas), nevis vienā plaknē — pēc ielas fasādes. Līdzīgi veidotas ēkas Kalnciema ielā 32 (1913, arhitekts A. Vladimirovs) un Klusajā ielā 7 (1911, arhitekts N. Jakovļevs).

Vairākas dzīvojamās ēkas, kam ir interesants telpiskais risinājums, uzcēla, realizējot projektu konkursos prēmētos darbus.

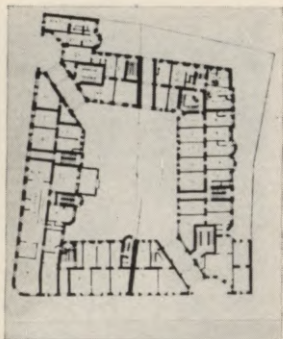
1909. gadā notika konkurss par labāko mūrniekmeistara K. Ķergalvja ģimes nama (Gorkija ielā 33) projektu. Ēka bija iecerēta kā kopējs telpisks komplekss divos gruntsgabalos starp paralēlām ielām (Gorkija un Zaļo), grupējot celtnes ap plašu, ērtu un patīkamu dārzu. Saskaņā ar konkursa noteikumiem galveno uzmanību vajadzēja pievērst «labam atsevišķu dzīvokļu plānojumam un racionālam būvķermeņu izkārtojumam ar tādu aprēķinu, lai panāktu labu saskaņu starp ēku un dārzu».³¹ Turklāt tika pieprasīta vizuāla saistība starp Nikolaja (tagadējo Gorkija) ielu un pagalma apstādījumiem. Konkursa noteikumiem atbilstošu kompleksu sāka celt 1912. gadā vairākās kārtās pēc arhitekta E. Frīzendorfa projekta, kas konkursā bija ieguvis otro vietu. Pēdējā kārtā pabeigta 1924.—1925. gadā arhitekta P. Kundziņa vadībā. Sākotnēji iecerētais korpuss paralēli Zaļajai ielai vispār nav uzbūvēts.

Cits interesants konkurss notika 1910. gadā par labāko J. Ozoliņa ģimes nama projektu Ļeņina ielā 88 (Revolūcijas ielas stūrī). Arī tur apbūvei bija paredzēti divi gruntsgabali un vajadzēja izveidot viengabalainu ēku kompleksu ar kopēju pagalmu. Ēkā bez dzīvokļiem bija jāizprojektē arī vairāki veikali, kantori, alus bārs un restorāns. Tiem bija nepieciešams atrasties ne vien gar ielu, bet arī pagalmā tā, lai cel-

Tres nams Gorkija ielā 33.
1912. g. E. Frīzendorfs.

tnei kopumā būtu tirdzniecības pasāžas raksturs. Laikmeta tendences arhitektūrā labi parāda konkursa prasība racionāli izmantot grunts gabalus, veidot vienkāršas, bet iespaidīgā fasādes un sevišķi rūpē-

Tres nams Ļeņina ielā 88.
Plāns. Konkursa projekts.
1910. g. K. Pēkšēns, E. Pole.

Tres nams Ļeņina ielā 88.
Fasādes fragments. 1910. g.
J. Alksnis.

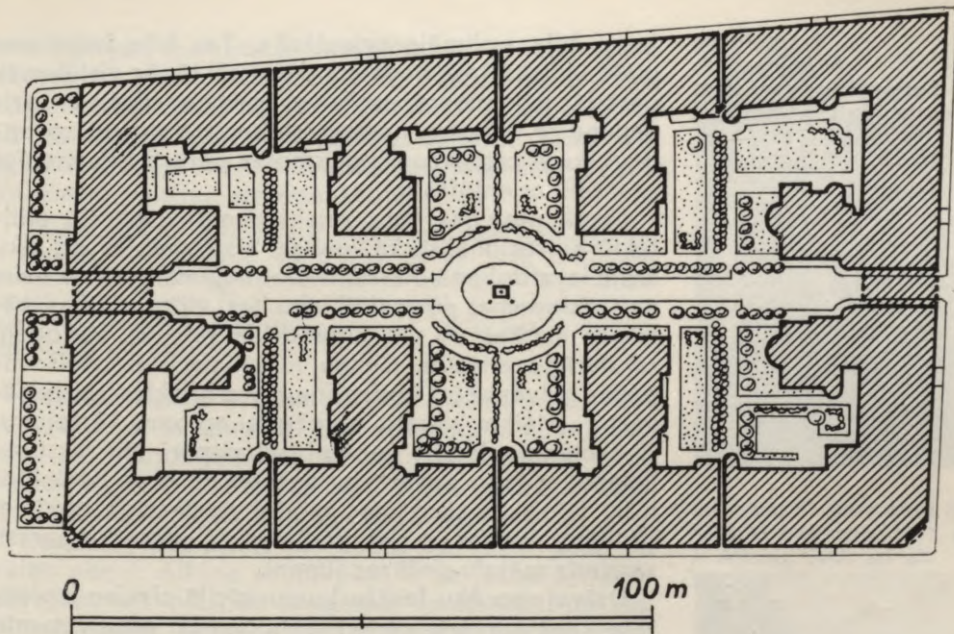

ties par iespējami labu dzīvokļu izgaismojumu un vēdināmību.

Vienu no pirmajām godalgām ieguva K. Pēkšēna un E. Poles projekts. Tajā bija atrasts veiksmīgs paņēmieni, kā iekšpagalma telpu pavērt gan uz Aleksandra (tagadējo Ļeņina), gan Matīsa (tagadējo Revolūcijas) ielu: divas milzīgas diagonālas caurbrauktuves atrodas uz šajā vietā izliktās Revolūcijas ielas ass turpinājuma. Tādējādi panākts izteiksmīgs ielas noslēgums perspektīvā un pagalam — lieliska funkcionāla saistība ar apkārtnējo pilsētelpu.

K. Pēkšēna un E. Poles ideja tika realizēta pēc nedaudz pārveidota projekta, kuru tajā pašā 1910. gadā sīkāk izstrādāja J. Alksnis. Celtnes dzelzsbetona konstrukciju statiskos aprēķinus veica inženieris V. Keldiņš. Ēka ir viena no lielākajām un iespaidīgākajām šī laika celtnēm Rīgā. Visai skopajā ornamentikā jūtama klasiska formu tīrība un izmantoti atsevišķi stipri deformēti klasicisma dekoratīvie elementi, fasāžu detaļu kārtojumā dominē stateniskās formas. Ēkai ir iespaidīgs siluets, tās arhitektūrā liela nozīme ir erkeriem, kuru virsmu vertikāli sadala lizēnas. Ievadījumus caurbrauktuvēs veido milzīgas plānā ieliektas nišas. Tagad pagalmā vairs netiek izmantots atbilstoši sākotnējai funkcijai un faktiski ir norobežots no apkārtējās pilsētelpas.

Rīgā ievērojamākais kompleksā dzīvojamās apbūves piemērs ir tā saucamā «Forburga» jeb kvartāls starp tagadējām V. Lāča, Sakaru un Ausekļa ielām un Fabriciusa laukumu. 1912. gadā notika šīs pilsētai piederošās teritorijas apbūves projektu konkurss, kurā augstāko novērtējumu ieguva arhitekta V. Reslera priekšlikums (izstrādāts kopā ar arhitektiem H. Johansonu un E. Cereru). Tajā visprecīzāk bija ievērota konkursa noteikumos izvirzītā prasība projektēt atsevišķas ēkas perimetrāli, bet apzaļumotus pagalmus sa-

plūdināt kopējā iekškvartāla telpā ar iekšējo saimniecības ielu kā kompozīcijas asi. Autori veiksmīgi bija tikuši galā arī ar dzīvokļu plānojumam izvirzītajām prasībām.

«Forburgu» uzcēla 1913.—1914. gadā pēc vairāku arhitektu projektiem, kopumā ievērojot V. Reslera izstrādāto ģenerālplānu. Iekškvartāla iela ar plašām caurbrauktuvju ailām iziet gan uz Sakaru ielu, gan uz Fabriciusa laukumu. Tai kabatveidā pieslēdzas pagalmi starp atsevišķo ēku kvartāla iekšpusē izvirzītajiem spārnieniem. Centrā ovālā laukumā atradās baseins ar strūklaku. Interesantajai kvartāla telpiskajai kompozīcijai atbilda arī atsevišķu ēku plānojuma augstā kvalitāte. Ērtajos daudzistabu dzīvokļos vairumam

«Forburgas» ģenerālplāns pēc V. Reslera un līdzstrādnieku projekta. 1912. g.

**Raksturīgākie
mākslinieciskās
kompozīcijas paņēmieni
[«stateniskais jūgendstils»]**

telpu bija optimāla orientācija. Tas bija iespējams plašā labiekārtotā pagalma dēļ. Tieši tāpēc visjūtāmāk parādās kompleksās apbūves priekšrocības salīdzinājumā ar kvartālu parasto sadrumstaloto, blīvo apbūvi, kurā pietiekami izgaismotas parasti bija vienīgi pret ielu orientētās telpas.

Pirmā pasaules kara priekšvakarā vispārējā arhitektūras racionālistiskā ievirze atspoguļojās arī ēku ārējā izveidojumā. Fasāžu noformējumā gandrīz vairs nav sastopamas pārspīlēti izlocītas, vijīgas līnijas, ķēmīgas maskas un citi jūgendstila sākuma periodam raksturīgie atribūti. Celtnu māksliniecisko izteiksmīgumu galvenokārt nodrošina tīri arhitektoniski paņēmieni: izteikts siluets, sarežģīts apjomu kārtojums. Ornamentika iegūst ģeometriski vispārinātu raksturu, lielākoties tai ir pakārtota, dažkārt no ēkas arhitektoniski telpiskās struktūras pilnīgi neatkarīga nozīme. Utilitārās formas un dekora līniju mijiedarbība parasti sasniedz mākslu sintēzes līmeni.

Dzīvojamo ēku fasāžu kompozīcijā aizvien izplatītāks kļūst uzsvērts vertikālisms. Sevišķi plaši izmanto erkerus, vairākiem stāviem caurejošas lizēnas un pilastrus, kā arī ornamentālas vai apdares materiālu faktūrā veidotas stateniskas joslas. Kopš 1910. gada Rīgas jūgendstila arhitektūrā jau dominē kompozīcijas stateniskums. Vairākās vietās šāds, tā saucamais stateniskais jūgendstils, pilnīgi nosaka apkārtējās ielas ainavas arhitektoniski māksliniecisko raksturu.

Šajā ziņā tipiska ir K. Marksa ielas apbūve starp K. Barona un P. Stučkas ielām. Te cita citai līdzās atrodas trīs celtnes ar uzsvērti stateniskās formās veidotām fasādēm: nami K. Marksa ielā 30 (1909, arhitekts J. Alksnis), 32 (1910, arhitekts E. Laube) un 34 (1911, arhitekts J. Alksnis). Abām J. Alksņa projektētajām ēkām ir simetrisks plāns T un H burta veidā. Simetriskas ir arī fasādes ar diviem erkeriem. E. Lau-

Tres nami K. Marksa ielā
30 (1909. g. J. Alksnis) un
32 (1910. g. E. Laube).

bes celtajam namam ir sarežģītākas konfigurācijas asimetrisks plāns, kam atbilst arī asimetriska fasādes kompozīcija. Atšķirībā no J. Alkšņa, E. Laube tikpat kā nav izmantojis ornamentālu dekoru. Visas trīs ēkas, nezaudējot savu individualitāti, ielas ainavā rada ļoti viengabalainu iespaidu.

Līdzīga rakstura mikrovide ir Ļeņina ielā starp K. Marksa un F. Engelsa ielām (Ļeņina ielā 57, 59, 70 un 72), J. Kupalas ielā pie Vidus ielas (J. Kupalas ielā 12 un 14), F. Engelsa ielā iepretī Ādmiņu ielai (F. Engelsa 91 un 93), Sarkanarmijas ielā starp Veidenbauma un A. Upīša ielām (A. Upīša ielā 38 un Veidenbauma ielā 45) u. c.

Vairāku minēto ēku autori ir J. Alksnis un K. Pēkšēns. Līdz ar E. Laubi, P. Mandelštamam u. c. viņi bija vieni no visražīgākajiem šī laika arhitektiem. Viņu daiļradē centrālo vietu ieņēma Rīgas centra arhitektūrai tik raksturīgais «stāteniskais jūgendstils».

Gandrīz visas ēkas, kaseltas ap 1910. gadu un vēlāk pēc J. Alkšņa projektiem, ir ar izkoptām proporcijām un plastiski bagātām fasādēm. Masīvas, šķērsgrīzumā ieapaļas lizēnas paceļas vairāku stāvu augstumā, sadalot gan logailas, gan visumā atturīgo ornamentālo dekoru. Pēdējais parasti aizpilda laukumus starp logailām starpstāvu pārsegumu līmenī. Fasādes vainago noapaļoti liektas formas zeltiņi. Neiztrūkstošs J. Alkšņa celto ēku apjoma elements ir erkeri.

Bez jau minētajām šādā manierē veidotas arī J. Alkšņa projektētās ēkas K. Barona ielā 36 un 104, Blaumaņa ielā 3, Dzirnau ielā 68, F. Engelsa ielā 61, Kalnciema ielā 1 un 2 (attēls titullapā), Krāsotāju ielā 32, Lāčplēša ielā 1, 29, 35 un 52/54, L. Laicena ielā 5, Ļeņina ielā 129, Miera ielā 10, 17 un 19, Revolūcijas ielā 27, Smilšu ielā 1, P. Stučkas ielā 37 un 50, Suvorova ielā 32, Tallīnas ielā 94, Tīlta ielā 5, A. Upīša ielā 4 u. c.

Līdzīgā garā J. Alksnis veidojis vēl daudzas dzīvojamās ēkas, kuru arhitektūru acīmredzot zināmā

Tres nams K. Marksa ielā 34. Fasādes fragments. 1911. g. J. Alksnis. Skat. arī att. pēc lapā.

J. Alksnis

Ires nams Ļeņina ielā 57.
1909. g. J. Alksnis.

Īres nams Suvorova ielā 15.
1910. g. J. Alksnis.

mērā ietekmējis arī nacionālais romantisms. Šo ēku fasādēm ir uzsvērti vertikāls dalījums, pārsvarā ar taisnām līnijām un formām. Erkeri, rizalīti u. c. apjoma sastāvdaļas plānā ir taisnstūrveida, nevis ieapaļas.

Taisnstūrveida šķēsgriezums ir arī visām arhitektoniskajām detaļām — lizēnām, logailu apmalojumiem, dzegām. Zelmiņi beidzas trīsstūrveidā, bet fasāžu kopējā kompozīcija nereti ir asimetriska.

Tādas ir ēkas K. Barona ielā 26, Blaumaņa ielā 5, Dzirnavu ielā 70, Maskavas ielā 24, L. Paegles ielā 24 un 26, Puškina ielā 5 un 7, Revolūcijas ielā 65, Suvorova ielā 15 un 58, A. Upīša ielā 28 u. c.

Visos J. Alkšņa šī laika darbos jūtams tikai viņam raksturīgais mākslinieciskais rokraksts. Viņa celtās ēkas grūti sajaukt ar citu arhitektu darbiem. J. Alksnis lielākoties izmantoja tipizētus kompozīcijas paņēmienus un principus, vairākās celtnēs pat lietoti vieni un tie paši dekoratīvā noformējuma elementi, taču neviena ēka nav citas kopija, katra ir dziļi individuāls arhitektūras darinājums.

E. Laube

E. Laubes daiļradē vertikālisms izpaužas jau vairākos nacionālā romantisma garā ieturētos darbos, piemēram, namos Lāčplēša ielā 51, Ļeņina ielā 37, 47 un 62, P. Stučkas ielā 49/51, Suvorova ielā 83/85 u. c. Ap 1910.—1912. gadu E. Laube galvenokārt cēla ēkas tieši «stateniskā jūgendstila» garā.

Var minēt namus Akas ielā 8, K. Barona ielā 31^a un 114, E. Birznieka-Upīša ielā 6, Gorkija ielā 37, Kijevas ielā 33, Kuģu ielā 11/13, Ļeņina ielā 33, 85 un 91, K. Marksa ielā 99, Miera ielā 4 un 105, Palasta ielā 10, Revolūcijas ielā 33, Sarkanarmijas ielā 28, Skārņu ielā 9, Suvorova ielā 34, 66 un 104, Tallinas ielā 54 u. c.

Ēka Kuģu ielā 11/13 projektēta kopā ar arhitektu A. Malvesu. E. Laube veidojis šī nama eksterjeru. Tieši te atklājas viņa pilsētībūvnieka talants: ēkas dinamiskais būvķermenis ar ļoti augsto stūra torni veido izteismīgu siluetu Daugavas kreisajā krastā iepretī vēsturiskajam Vecrīgas ansamblim. Tomēr jāpiebilst, ka mūsdienu celtnes Klīversalā (viesnīca «Daugava» un Rietumu baseina Zivju rūpniecības pārvaldes ad-

Tres nams Kuģu ielā
11/13.
1911. g. A. Malvess,
E. Laube.

ministratīvais korpuss) nonivelē E. Laubes tik pārliecinoši ieskicēto kreisā krasta silueta attīstības līniju.

Fasādes rotājumā šai ēkai izmantotas vairākās vietās koncentrētas ornamentālas joslas un laukumi, kā arī vienmērīgs lizēnu ritms. Lizēnas vietām paceļas pat piecu stāvu augstumā, vietām plūstoši pāriet konsolēs, kas balsta balkonu. Vietvietām uz tām ir uzvērti stilizēti dekoratīvi kapiteļi. Ornamenta plūstoši smagnējā, lielos laukumos tvertā abstrakti vispārinātā grafika ir ļoti raksturīga šī laika jūgendstilam. Dekoratīvā noformējuma izomorfisms līdz ar ekspresīvo, asimetrisko būvmasu un detaļu kārtojumu ļāva veiksmīgi daļēji mainīt fasādes perforējumu, augšējos stāvos izbūvējot zāli ar lielākām logailām (tagad ēkā atrodas Rīgas pedagoģiskā skola).

Apkārtnējā ielas ainavā īpaši izceļas bijušā Tirgotāju un amatnieku savstarpējās kredītbiedrības ban-

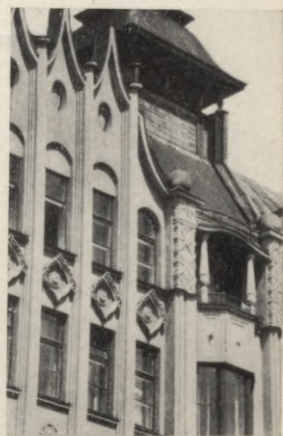
Ires nams Ļeņina ielā 85.

kas ēka Ļeņina ielā 33 un ģres nams Ļeņina ielā 85. To izveidojumā E. Laube it kā demonstratīvi uzsver H. van de Veldes propagandēto mākslinieciskās daiļrades saistību ar gotiku. Stipri izceltās, profilētās lizēnas, vertikāli izstieptās logailas un daudzie smailie zelmiņi tik tiešām zināmā mērā asociējas ar gotikas formām, taču nekādā gadījumā tā nav stilizācija. Abu ēku arhitektūra ir ļoti laikmetīga. Ēkas Ļeņina ielā 85 ārējā izveidojumā uzskatāmi atklājas celtnes funkcionālā un konstruktīvā struktūra. Divos apakšējos stāvos (pirmajā stāvā atrodas veikali) ārsienu aizstāj karkass, tāpēc te logailu vietā veidots plašs, no nesošajām konstrukcijām atvirzīts stiklojums. Augstāk ārsiena ir nesoša, tur dzīvojamo telpu logailas ir mazākas, bet fasādei it kā «uzliktās» lizēnas padara ēku optiski vieglāku un harmoniski līdzsvaru māksliniecisko kompozīciju.

Ar tādiem pašiem paņēmieniem veidots bankas nams Ļeņina ielā 33. Tas saista uzmanību ar kvalitatīvo fasāžu apdari, kam izmantots melnais Zviedrijas labradorīts.

Daļa šīs ēkas Dzirnau ielā ir zemāka, jo to prasīja Rīgas būvnoteikumi. Saskaņā ar tiem ēkas augstums nedrīkstēja pārsniegt 21,3 m un nedrīkstēja būt lielāks par ielas platumu. Ja māja atradās divu ielu stūrī, no kurām viena bija šaurāka, tad šaurākajā ielā celtnes maksimālais atļautais augstums (proti, tāds pats kā platākajā ielā) varēja tikt saglabāts līdz attālumam no stūra, kas nepārsniedza šaurākās ielas platumu vairāk kā divas reizes. Tālāk šaurajā ielā ēkas augstums nedrīkstēja pārsniegt šīs ielas platumu.

Atbilstoši būvnoteikumiem tādējādi diferencēts augstums ir arī ēkām Avotu ielā 44, Daugavpils ielā 57, Dzirnau ielā 31, Kiropa ielā 45/47, Lāčplēša ielā 21 un 112, K. Marksa ielā 23, Miera ielā 19 un 111, L. Paegles ielā 13, Smilšu ielā 3 u. c.

Īres nams Ļeņina ielā 85.
1912. g. E. Laube.

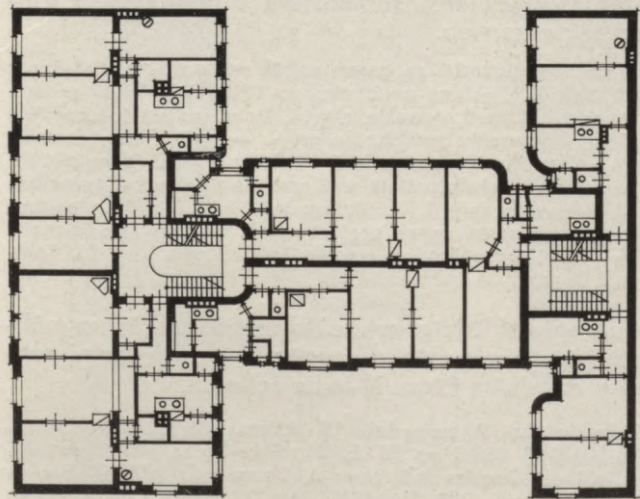
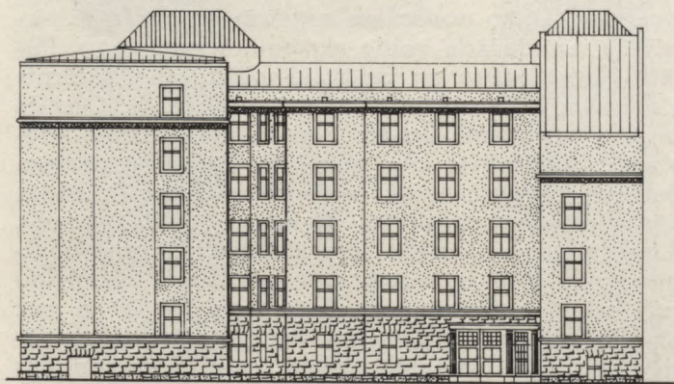
K. Pēkšēns

Analogā pilsēt būvnieciskā situācijā ļoti interesanti ir rīkojies K. Pēkšēns, ceļot tres namus Vidus ielā 11 (1909) un J. Kupalas ielā 16 (1910). Abas ēkas atrodas blakus, to plāni savā starpā veido spoguļattēlu, ēku maksimālais augstums atbilst Vidus ielas platumam. Abās šaurākajās ielās (J. Kupalas un Rūpniecības) arhitekts daļu ēkas atvirzījis no ielas gruntsgabalu dziļumā tādā attālumā, kas ļauj saglabāt maksimālo augstumu, bet pie robežas ar kaimiņu gruntsgabaliem atkal pievirzījis ielas «sarkanajai» līnijai, samazinot šajā vietā fasādes augstumu līdz noteikumos atļautajam. K. Pēkšēns atradis paņēmieni, kā racionāli izmantot gruntsgabalu, tādējādi izpildot būvnoteikumu prasības un nodrošinot iekšējās labas sanitāri higiēniskos apstākļus, tajā pašā laikā telpiski bagātinot apbūves ainavu.

K. Pēkšēna darbos kā vienmēr jūtama viņa mākslinieciskā daudzpusība. Piemēram, J. Kupalas ielā 16 fasāžu noformējumā dominē statniskās formas, vairākus starpaiļu laukumiņus stāvu pārsegumu līmeņos aizpilda dekoratīvi cilņi ar ģeometrisku vai augu ornamentu. Savukārt Vidus ielā 11 ārsienas ir askētiskas, ar rupju apmetumu, bez jebkāda rotājuma, vienīgi ieeju durvju ailu aptver tipisks jūgendstila ornamentikas garā veidots ziedu un lapu vijums. Tikpat atturīgi vienkāršas ir arī K. Pēkšēna celtās ēkas Rūpniecības ielā 13 un K. Barona ielā 5.

K. Barona ielā 5 gandrīz visā fasādes augstumā sniedzas seklas lizēnas. Augšdaļā tās savienojas ar dekoratīvām arkām, kuru lunetus klāj krāsainas mozaīkas ar abstrakti dekoratīvu zīmējumu. Citu rotājumu fasādē nav. Jāpiebilst, ka Rīgā mozaīkas tehnikas fasāžu noformējumā ir ārkārtīgi reti sastopama.

Bijušās Rīgas tirgotāju savstarpējās kredīt biedrības bankas nams P. Stučkas ielā 14 toties izceļas ar bankas namam atbilstošu atturīgu greznību. Tas

0 20 m

Īres nams Vidus ielā 11.
Plāns un fasāde.
1909. g. K. Pēkšēns.

celts pēc konkursā augstāko atzinību ieguvušā un vēlāk nedaudz pārveidotā projekta, ko K. Pēkšēns izstrādāja kopā ar A. Medlingeru. Ēkas arhitektūrā līdz ar ekspresīvo apjomu kārtojumu liela nozīme ir polihromijai, ko nodrošina augstvērtīgu apdares materiālu, arī dažāda veida akmeņu, izmantojums. Pulētā melnā gabro un pelēkā Somijas granītā tērpts viss celtnes pirmais un daļēji arī otrais stāvs. Granīta pilastrī uz erkeru sienām paceļas četru stāvu augstumā. Dekoratīvie cilņi apzeltīti. Greznībā neatpaliek arī interjeri. Visās sabiedriskajās telpās sienas kādreiz sedza meistarīgi darināti ozolkoka paneļi. Kā visās arhitektoniskā un mākslinieciskā ziņā nozīmīgākajās tā laika celtnēs, arī šeit ēkas kāpņu telpu rotā vitrāžas. Informatīvi precīza un līdz ar to pēc emocionālā noskaņojuma bankas namam visai piemērota ir vitrāžu tematika, kas ir saistīta ar atmodas laikmeta ievērojamā sabiedriskā darbinieka K. Valdemāra personību.

Tres nams Cēsu ielā 43.

Citu arhitektu darbi

«Stateniskā jūgendstila» garam vairāk vai mazāk atbilstošas ir lielākā daļa K. Pēkšēna celto ēku no 1910. līdz 1914. gadam: Alūksnes ielā 1 un 3, Ausekļa ielā 14, Dzirnau ielā 1, Hospitāļa ielā 5 (ar interesantu skulpturālu grupu — kalējiem — centrālā erķera vainagojumā), Ļeņina ielā 148, 170 un 172 (divu pēdējo ēku ornamentāli skulpturālajā rotājumā risināta lauksaimniecības tēma), Pētersalas ielā 3, P. Stučkas ielā 9/11 (šīs ēkas apjoms formu valodā sasaucas ar pretējā — P. Stučkas un Dzirnau ielas — stūrī esošo iepriekš minēto bankas namu) un 88, Tallinas ielā 83 u. c.

Analogi vai līdzīgi arhitektoniski telpiskās un mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni un principi raksturīgi daudzām Rīgas šī laika celtnēm.

Tādas ir ēkas Akmeņu ielā 15, Alīses ielā 5, Avotu ielā 2, K. Barona ielā 16/18 un 76, E. Birznieka-Uptīša ielā 10 un 26, Cēsu ielā 43, Dagdas ielā 3 un 4, Daugavpils ielā 48, Dunties ielā 48, Dzirnau ielā 31, 45/47, 63, 73 un 132, F. Engelsa ielā 46/48, 50, 81 un 105, Frunzes ielā 37/39, Ganu ielā 4 un 6,

Trīs nami Ļeņina
ielā 170 un 172. 1911. g.
K. Pēkšēns.

Trīs nams Ļeņina ielā 170.
Fasādes fragments.

Rīgas tirgotāju savstarpējās
kredīt biedrības banka
P. Stučkas ielā 14. 1909. g.
K. Pēkšēns.

Gorkija ielā 24, 38 un 57/59, Hospitāja ielā 22, 34, 35/37 un 36, Jersikas ielā 21, Kalnciema ielā 2^a, Kirova ielā 45/47, Klusajā ielā 21, Krāsotāju ielā 11, Krasta ielā 5, Lāčplēša ielā 7, 26 un 116, Leņina ielā 82, 83, 101, 114, 138 un 166, K. Marksa ielā 52, 54, 86 un 90, Maskavas ielā 39, 68 un 108/110, Melnsila ielā 10, Miera ielā 2, 9 un 95, Minsterejas ielā 8/10, Odesas ielā 14, L. Paegles ielā 13, Palasta ielā 5, Pērnavas ielā 41, Pētersalas ielā 14^a, Priežu ielā 2, Revolūcijas ielā 31, 35, 45 un 47, Rūdolfa ielā 1, Rūpniecības ielā 11, Sarkanarmijas ielā 12, 20, 27, 51 un 66, Sīmaņa ielā 7/9, Smilšu ielā 3, 6 un 10, P. Stučkas ielā 4, 28, 38 un 97, I. Sudmaļa ielā 8, Suvorova ielā 2, 21, 33, 109, 115 un 121, Sverdlova ielā 8, Šķūņu ielā 4, Tallinas ielā 59, 50, 70 (divu pēdējo ēku fasādēs ir arī nacionālā romantisma elementi) un 92, Talsu ielā 9/11, Teātra ielā 12, 13. janvāra ielā 21/23, A. Upiša ielā 6, 11, 12, 20 un 22, Vaļņu ielā 2 un 3, Veidenbauma ielā 13 u. c.

Īres nams K. Marksa ielā 54.
1909. g. A. Vite.

No šīm celtnēm īpašu ievēribu pelna bijušais dzīvojamais un tirdzniecības nams I. Sudmaļa ielā 8 (1911, arhitekts P. Mandelštams). Ēkas informatīvi precīzais arhitektoniskais veidols nepārprotami liecina, ka aiz milzīgajiem triju apakšējo stāvu iestiklojumiem atrodas veikalu telpas. Ceturtā un piektā stāva izveidojums ir vispārraksturīgs tā laika dzīvojamām ēkām. Atbilstoša ir arī celtnes konstruktīvā uzbūve: triju zemāko stāvu pārsegumus balsta tērauda karkass, bet augstāko stāvu — tradicionālās nesošās ķieģeļu sienas. Arhitekts celtnes abas daļas sakausējis kompozicionālā vienībā, izmantodams gan kontrasta, gan harmonijas principus. Ar gludi iestiklotajām apakšstāva sienām kontrastē bagātais ornamentāli skulpturālais dekors augststāvos. Savukārt proporciju harmonija panākta, izmantojot tā saucamā zelta griezuma (1 : 1,618) vai tam tuvas attiecības.

Visu šo ēku arhitektoniskajā izveidē jūtama jūgendstila progresīvā ievirze, proti, celtnu funkcionālajai nozīmei atbilstošas telpiskās struktūras pēc iespējas pilnīgāka atklāsmē eksterjerā. Formu stateniskums fasāžu kompozīcijā bija tikai viens no māksliniecis-

Tirdzniecības un Īres nams
I. Sudmaja ielā 8. 1911. g.
P. Mandelštams.

kās izteiksmes līdzekļiem, lai šo mērķi sasniegtu. Galvenais bija pats apjoms, siluets, kā arī būvmateriāli. Šajā ziņā raksturīgas vēl ir daudzas celtnes, kuru fasādes gan nerotā Rīgas jūgendstilā tik izplatītie uzsvērti vertikālie elementi, bet kuras būtībā ir tās pašas racionālistiskās arhitektoniski telpiskās domāšanas produkts.

Tādas ir ēkas F. Engelsa ielā 16 un 64, Gorkija ielā 39, J. Kupalas ielā 17, K. Marksa ielā 51 un 103, Maskavas ielā 79, Revolūcijas ielā 41, Sarkanarmijas ielā 47 un 73^b, Veidenbauma ielā 27/29 un 34 u. c.

Kā redzam, no 1910. līdz 1914. gadam visi daudzveidīgie jūgendstila paveidi attīstījās vizuālā racionālisma virzienā. Agrā jūgendstila «dzīvās», «organiskās», romantizētās u. tml. formas nomainīja stingras, ģeometriski precīzas, tipizētas. Tajā pašā laikā arī daudzi vēlā jūgendstila darbi ir lieliski arhitektūras un dekoratīvās vai dekoratīvi monumentālās mākslas sintēzes paraugi.

Jūgendstils Rīgas arhitektūrā dominēja līdz pat pirmā pasaules kara sākumam. Atsevišķas nenozīmīgas šajā stilā celtas ēkas sastopamas arī 20. gadu būvniecībā. Ap 1910. gadu paralēli jūgendstilam rodas jauna tendence — retrospektīvisms. Arhitektonisko izteiksmes līdzekļu arsenālā atkal parādījās no vēsturiskajiem stiliem aizgūtas formas, galvenokārt — klasisko orderu elementi un kompozīcijas paņēmieni. Tāpēc šo novirzienu parasti dēvē par neoklasicismu. Ap 1910. gadu tas izplatījās ne vien Krievijā, bet gandrīz vai visā pasaulē.

Jau pašā šī virziena nosaukumā — neoklasicisms — uzsvērtā tā jaunā, novatoriskā tendence, nevis tikai atgriešanās pie antīkās mākslas vai arī pie jauno laiku arhitektoniskās sistēmas laikmetā pārveidotām un deformētām antīkām tradīcijām. Tajā pašā laikā šis novirziens centās atdzemdināt klasicisma mākslinieciskos

Neoklasicisms

ciskās kompozīcijas paņēmienus un formas, tās kā kaut kādas mūžīgas estētiskas vērtības pretstatot sava laika realitātei. Vispārinātām klasiskās arhitektūras formām tika piedēvēta idealizēta universāla esamība ārpus laika, neatkarība no vēsturiskās konkrētības.

Krievijā neoklasicismam augšni sagatavoja pakāpeniskā 18. gs. beigū un 19. gs. sākuma klasicisma «reabilitācija» pēc tā vēsturiskās un mākslinieciskās vērtības ignorēšanas un noliegšanas 19. gs. otrajā pusē, t. i., eklektisma laikmetā. 20. gs. sākumā Krievijā darbojās vesela plejāde talantīgu arhitektu neoklasicistu — I. Fomins, I. Žoltovskis, V. Ščuko u. c., kas uz krievu 19. gs. sākuma ampīra tradīciju bāzes centās radīt laikmetīgu «vareno stilu».

Šajā ziņā savādāka situācija bija Rīgā. Klasicisma mantojums vēsturiskā nozīmīguma un apjoma ziņā te, profams, nevar mēroties ar Pēterburgu vai Maskavu. Turklāt Rīgas klasicismā liela nozīme bija tā sauktajam birģeru jeb pilsoniskajam klasicismam (K. Hāberlanda celtnes), kam raksturīga nekonsekvence klasicisma principu izmantošanā un detalizēts sīks dekors celtnu noformējumā. Šim klasicisma paveidam formālo izteiksmes līdzekļu un mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni ziņā samērā tuvs bija 19. gs. otrās puses eklektisms.

Starp citu, pie pēdējām eklektisma celtnēm Rīgā pieskaitāms arī bijušā Pilsētas II teātra nams (tagad A. Upīša Latvijas PSR Valsts Akadēmiskais drāmas teātris Kronvalda bulvārī 2, 1900—1902, arhitekts A. Reinbergs). Šī celtnē līdzīgi mūsdienu teātriem veidota kā diferencētu, funkcionālajai nozīmei atbilstošu apjomu kompozīcija. Tās inženiertehniskais labiekārtojums bija ļoti augsts. Asprātīgi izveidotā vēdināšanas un gaisa kondicionēšanas sistēma zināmā mērā apmierina vēl šodienas prasības. Ēkas eksterjera noformējumā atdarināti K. Hāberlanda arhitektonis-

Skola Zeļļu ielā 4.
Ap 1910. gadu.
R. Šmelings.

kās kompozīcijas paņēmieni un dekoratīvās formas. Arhitekts to darījis apzināti, cenšoties tuvināt teātra arhitektūru 18. gs. beigās celto pilsoņu māju raksturam, lai radītu māksliniecisku vienotību ar daudzām Vecrīgas celtnēm.

Tādējādi pavisam necīga, tikai nepilnus desmit gadus ilga, bija vēsturiskā distance, kas šķīta neoklasicismu no jauno laiku stilu sistēmai raksturīgās tā sauktās historizētās arhitektūras. Tai sekoja jūgendstila triumfs 20. gs. sākumā. Zināmā mērā tas ļauj izskaidrot Rīgas neoklasicisma savdabību: vairums neoklasicisma garā veidoto celtnu ir «klasiskas» tikai pēc atsevišķām apjoma sastāvdaļām, detaļām vai noformējuma elementiem, nevis pēc kopējās mākslinieciskās kompozīcijas rakstura.

Taču neoklasicisms nav tieša atgriešanās pie savu laiku pārdzīvojušām eklektisma arhitektoniskās daiļ-

Ires nams Leņina ielā 100.
1910. g. K. Felsko.

rades metodēm. Kaut gan tieši ap 1910. gadu Rīgā uzbūvētas vairākas ēkas, kuru arhitektūra ir ļoti tuva 19. gs. beigu eklektismam.

Tādi, piemēram, ir īres nami Blaumaņa ielā 6, F. Engelsa ielā 56 un 62, Kirova ielā 69, Leņina ielā 100, K. Marksa ielā 77 u. c.

Sevišķi raksturīgas ir K. Felsko celtnes. Zīmīgi, ka šis talantīgais arhitekts, kuram no 1880. līdz 1900. gadam bija plaša būvprakse, 20. gs. sākumā pārgāja vienīgi uz šauri utilitāra rakstura rūpniecības ēku projektēšanu. Pēc viņa projekta, piemēram, jau 19. gs. beigās (1895—1898) uzcelts vairums akciju sabiedrības «Fēnikss» (tagadējās Rīgas vagonu rūpnīcas Leņina ielā 201) ražošanas korpusu. Šāda tipa celtnu arhitektoniskajā izveidojumā, ko nosaka vienīgi ražošanas tehnoloģija un arī konstruktīvas dabas apsvērumi, jūgendstils būtiskas pārmaiņas neienes. It kā nolēmis, ka atkal atgriezies viņa laiks, līdz ar neoklasicisma izplatīšanos K. Felsko uzcēla pāris mākslinieciskās kompozīcijas ziņā nevainojamu, bet laika garam galīgi neatbilstošu īres namu.

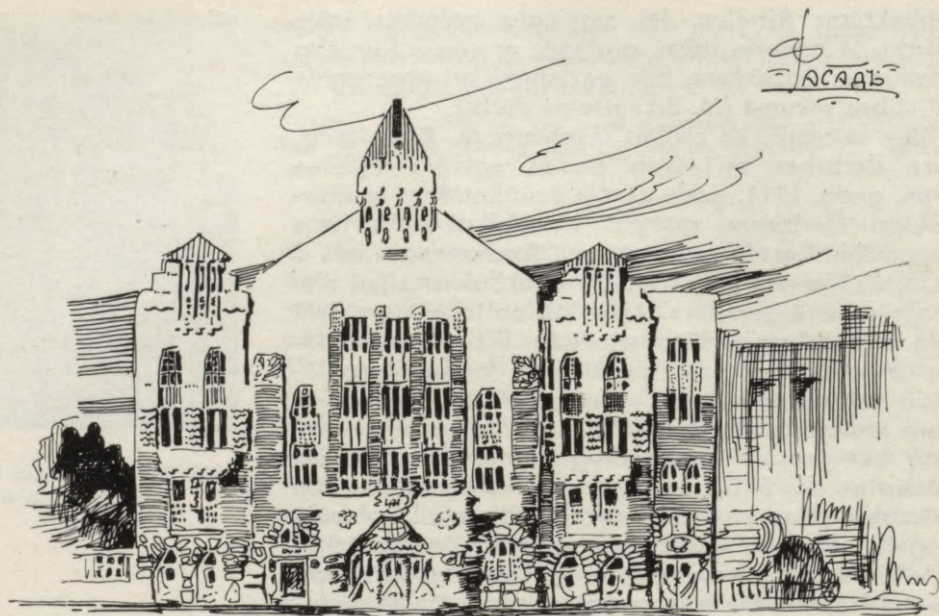
Neoklasicismam, protams, ir zināma analogija ar eklektismu, proti, ar stilizāciju kā vienu no eklektisma paveidiem. Tomēr arhitektoniskās vides veidošanas paņēmieni un lielā mērā arī telpiskās domāšanas veids neoklasicismam ir visai tuvs vai tāds pats kā jūgendstilam. Vismaz Rīgā raksturīgajās neoklasicisma formās.

Kaut arī atsevišķām stila ziņā izturētākām «klasiskajām» celtnēm ārēji nav līdzības ar tipiskiem jūgendstila darinājumiem, tomēr tas visai reti liecina par nopietnu iedziļināšanos klasiskajās arhitektoniskās telpas un formu veidošanas likumsakarībās vai par šo likumsakarību radošu attīstīšanu. Visbiežāk tā bija spekulatīva manipulācija ar klasiskajām orderu

arhitektūras formām, lai sasniegtu noteiktu ārēju efektu. Šī metode, tikai, protams, ar citiem formālās izteiksmes līdzekļiem, bija pazīstama arī jūgendstila attīstības sākumā (M. Eizenšteina darbi).

Nav brīnums, ka civilais inženieris M. Eizenšteins, kura darbības aktīvākais posms aptvēra 1902.—1906. gadu, 1911. gadā uzcēla vairākas ēkas ar atsevišķiem klasiskiem vai pat viduslaiku arhitektūras elementiem fasāžu noformējumā (Lomonosova ielā 3 un 5, Strūgu ielā 3). Šajā laikā neoklasicisms jau bija kļuvis samērā populārs. Atšķirībā no labākajiem šajā stilā ieturētajiem darbiem minētajos Eizenšteina celtnos namos tendenciozi tīšas klasisko formu interpolācijas dēļ radās celtnes ar acīmredzamu nesaskaņu starp iekšējo telpisko struktūru un pseidocēli veidotām, bet proporcijās neizkoptām fasādēm. Sevišķi raksturīga ēka Strūgu ielā 3, kuras eksterjerā atsevišķi «klasiski» pilastri mākslīgi uzlipināti uz zilā glazētā ķieģelī tērtām vertikālām joslām. Kompozīcijas eklektismu vairo ornamentāli cīļņi, kuri atgādina stipri vienkāršotus F. Gaiļa ielas namu noformējumā sastopamos veidojumus.

Neoklasicisms Rīgā attīstījās pēkšņi, bez iepriekšējas sagatavošanās, ārējo ietekmju rezultātā, taču pat visdeklaratīvākajās šādā manierē celtās ēkās nav saskatāma akla prototipa atdarināšana, visumā jūtama racionālistiska pieeja arhitektoniski telpisko uzdevumu risināšanai. Ar to Rīgas neoklasicisms, it īpaši dzīvojamo ēku arhitektūrā, atšķiras no šī stila īpatnībām Krievijā, kur «noteiktas sastingušas klasiskās fasādes shēmas izvēle izkropļoja dzīvojamās ēkas racionālo struktūru, kompozīcijas proporcionālā iedalījuma dēļ piespiežot samazināt logailas, noēnot tās ar kolonnādi, veidojot lodžijas un balkonus, kas bagātina fasādes plastiku, bet nav pamatoti ar dzīvokļu plānojumu».³²

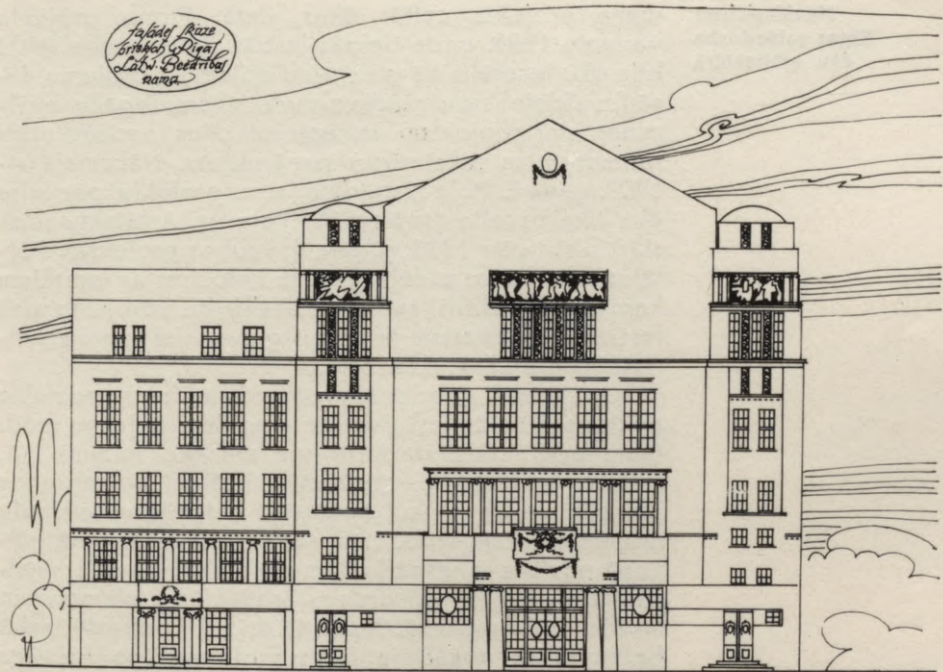

Rīgas Latviešu biedrības
nama projekts. Fasādes
skice. 1908. g. E. Laube.

Raksturīgas šajā sakarā ir Rīgas arhitekta E. Kupfera domas, kas izteiktas ap 1913. gadu — neoklasi-
cisma uzplaukuma laikā: «Stingrs vēsturiskais stils...
traucē ērtu, mērķtiecīgu plāna un fasādes iedalījumu;
logailu forma un izmēri ir pārāk atkarīgi no ēkas
ārējā izskata, tāpēc to grūti saskaņot ar iekštelpu
nozīmi un izveidojumu.

Racionāla logailu forma un logu
izvietojums atbilstoši iekštelpu plā-
nojumam, kas nodrošina maksimālas
ērtības, ļauj interesantāk un savdabīgāk veidot
celtnes ārējo izskatu, dabiski to saistot ar ēkas nozīmi
un tās atsevišķām daļām...

Fasādes projekts
Rīgas Latviešu Biedrības
namam

Attiecībā uz dekoratīvām detaļām un eksterjera ornamentiku vispār jāatzīmē, ka vēlamo iespaidu dod nevis rotājuma daudzums un bagātība, bet gan tā izmantošanas veids un rūpīga, materiāla dabai atbilstoša mākslinieciskā apdare.»³³

Lai cik paradoksāli tas ir, bet Rīgā neoklasicisma garā celtā pirmā ēka ir bijušais Rīgas Latviešu biedrības nams (tagad Rīgas Apgabala virsnieku nams Merķeļa ielā 13). Šo lielo piecstāvu namu ar plašo sanāksmju zāli un daudzajām sabiedriskajām telpām būvēja vecās, ugunsnelaimē cietušās 1869. gadā pēc J. Bau-

Rīgas Latviešu biedrības
nama projekts. Fasādes
skice. 1909. g. E. Pole.

**Neoklasicisms
Rīgas sabiedrisko
ēku arhitektūrā**

maņa projekta celtās ēkas vietā. Pirmo projekta variantu 1908. gada beigās izstrādāja E. Laube. Viņš bija ēku iecerējis kā gleznainu apjomu kārtojumu, fasādi veidojot no dažādiem materiāliem, logailu augšpusē nošļaujot un izmantojot citus nacionālajam romantismam raksturīgus paņēmienus. Nākamajā — 1909. gadā E. Pole izstrādāja jaunu projektu, pēc kura ēka tika uzcelta (spārns Merķeļa un Arhitektu ielas stūrī piebūvēts 1938. g. pēc E. Laubes projekta). Portālos izmantotas pulēta granīta kolonnas ar joniskiem kapiteļiem, «klasiska» formu skaidrība vērojama visā fasādes kompozīcijā ar abpus galvenajai ieejai simetriski izvietotajiem rīzalītiem.

Iespējams, ka nacionālā romantisma formu nomaiņa ar klasiskajām te izskaidrojama ne tikai ar jaunu modi (kam arhitektūrā dažkārt nav mazāka nozīme kā, teiksim, apģērbu piegriezumā), bet arī ar cenšanos jaunbūvi labāk iekļaut apkārtējā eklektisma laikmeta arhitektoniskajā vidē. Taču šīs ēkas izveidojumā galvenā nozīme ir vispārinātam apjomam, nevis izsmalcinātām detaļām vai orderu arhitektūras elementiem fasādes noformējumā. Tāpēc tā drīzāk kontrastē, nekā harmonē ar apkārtējo līdzsvaroti mierīgo bulvāru apbūvi. Kopumā asimetriskā būvķermeņa arhitektoniskais veidols tuvāks Vīnes jūgendstilam nekā stilizētām klasicisma formām. Īpaši tas sakāms par rīzalītu veidojumu, kurus vainago kupoli. Tie tieši asociējas ar J. Olbriha 1898. gadā celto Vīnes biedrības «Sessession» nama arhitektūru. Tipisks jūgendstila elements ir arī dekoratīvie panno, ko sarežģītā krāsaina cements un mozaīkas ielikumu tehnikā veidojis J. Rozentāls.

Ap 1910. gadu daudzi arhitekti ar apbrīnojamu vieglumu mainīja savu radošo rokrakstu, aizvien biežāk izmantojot klasiskās arhitektūras formas un paņēmienus. It kā labu un pierastu, bet no modes izgājušu mēteli nomainot pref jaunu, modernāku.

Interesanta ir Rīgas amatnieku krājaizdevu kases (bankas) nama celtniecības gaita. Pirmo kārtu Kirova ielā 14 uzcēla 1909. gadā pēc E. Poles projekta nacionālā romantisma garā. Otrā kārtu — ēku K. Barona un Kirova ielas stūrī (K. Barona ielā 14, tagad tur atrodas V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka) — gadu vēlāk. Tās arhitektoniskajā veidolā dominē klasiskā formas. Četras masīvas granīta kolonnas ar stilizētiem doriskajiem kapiteļiem balsta ēkas stūri, izceļot ieeju bankas telpās. Ēkas stūri no trešā līdž piektajam stāvam apliec rinda sapārotu lielā ordera pilastru ar korintiskajiem kapiteļiem. Arī vairums sīkdaļu un ornamentālais dekors veidots klasicisma garā. Grezno, bet svinīgi atturīgo ēkas arhitektūru atdzīvina, plastiski bagātina un mēroga ziņā apkārtējās apbūves raksturam tuvina ritmiski atkārtotie fasāžu virsmas atvirzījumi, kas ēkas spārnos sniedzas no otrā līdž pat piektajam stāvam. Izvēloties pareizu fasāžu dalījuma mērogu, arhitekts apbūvē gar Kirova ielu ir panācis apbrīnojamu viengabalainību starp abām ēkām, kaut arī to fasāžu kompozīcijas pamatā ir stipri atšķirīga mākslinieciskā koncepcija.

Neoklasicisms deva iespēju veidot ēkām tādu ārējo noformējumu, kas atbilda buržuāzijas augošajām prasībām pēc reprezentablas, pompozas arhitektūras, ko ne vienmēr spēja nodrošināt jūgendstila racionālisms. Monumentāla klasiskā kolonāde vai portīks, veidots lielā ordera proporcijās, antikizēta frīze vai izsmalcināts klasicisma ornamentālais dekors ar ziedu vītnēm un festoniem semantiski asociējas ar pilīm, tempļiem un līdzīgas nozīmes sabiedriskajām ēkām, kuras, dabiski, varēja atļauties celt vienīgi sava laika sabiedrības varenie. Tāpēc ne velti neoklasicisms īpaši izplatījās banku arhitektūrā.

Šajā ziņā raksturīga ir bijušās Rīgas IV savstarpējās kredīt biedrības nama būvvesture. Ēka atrodas

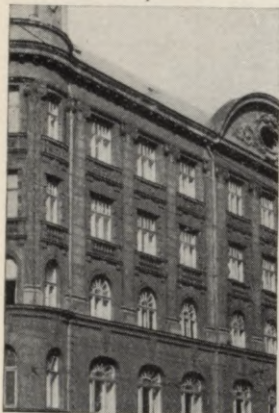
Bankas nams Leņina ielā 38 un Kirova ielā 57. 1911. g. E. Pole.

Leņina un Kirova ielas stūrī (Leņina ielā 38 jeb Kirova ielā 57). Nozīmīga un arī neparasta bija pilsēt-būvnieciskā situācija: celtnes apjomam vajadzēja vizuāli noslēgt pilsētas centrālā bulvāra perspektīvu. Gruntsgabalam ir visai sarežģīta konfigurācija ar lauzumu «sarkanajā» līnijā gar Kirova ielu. 1910. gadā izsludinātā projektu konkursa programmā līdz ar citām prasībām bija teikts, ka ēkai jābūt ārēji reprezentablai. Jau pēc konkursa rezultātu pasludināšanas celtnes pasūtītājs šo prasību konkretizēja: viņš vēlējās, lai ēka fiktu veidota «ampīra stilā». Tam visvairāk atbilda E. Poles mets, kas konkursā gan dabūja ceturto vietu. Tādēļ, pēc gada nedaudz pārveidots, tas tika pieņemts realizācijai. Pēc svinīgā parādes rak-

stura šai ēkai līdzīga Rīgā tik tiešām grūti atrodamā. Fasāžu noformējumā izmantots kopējā kompozīcijā harmoniski līdzsvarots, proporcijās izkopts lielā ordera motīvs, kā arī atsevišķi dekoratīvi ornamentāli rotājumi, kas nereti sastopami ampīrā — vēlā klasicisma stilā. Un tomēr šo celtni grūti nosaukt par ampīra stila darinājumu. Ampīrs prasa daudz savādāku pilsētņēmniecisko izveidojumu, vispirms simetriju kā vienu no kompozīcijas pamatprincipiem.

Laikam gan vienīgā 20. gs. sākuma celtnē Rīgā, kuras arhitektūrā visprecīzāk reproducētas tīras klasicisma formas, ir bijušās Rīgas hipotēku biedrības bankas nams Gorkija ielā 3, kas ar savu jonisko četrkolonnu portiku, rustikālo cokolstāvu un ar joniskiem pilastriem rotātajiem sānu rīzalītiem tik tiešām atgādina 19. gs. sākuma ampīra celtnes. Šī ēka atšķirībā no daudzām sava laika būvēm, kas iespiestas perimetrālos kvartālos, ir brīvstāvoša. Projektu konkursā, kas notika 1912. gadā, gandrīz visi prēmētie darbi bija ieturēti klasiskās formās. Pirmo prēmiju piešķīra E. Laubes projektam, tomēr ar žūrijas piebildi, ka «iespaidīgajai fasādei varbūt kaut kas pietrūkst izteiksmes viengabalainībā».³⁴ (E. Laube ēkas fasādē klasiskos elementus bija izkārtojis samērā brīvi, plastiski bagātā kompozīcijā.) Acīmredzot tāpēc, gan nedaudz pārveidots, tika realizēts arhitekta A. Vites projekts, kas konkursā ieguva trešo vietu, bet kam no klasisko kompozīcijas likumu viedokļa nebija šāda «trūkuma».

Vairāku tipiskā neoklasicisma manierē veidotu banku namu arhitektūrā nav saskatāma nekāda līdzība ar vēsturiskajiem prototipiem. Klasiskais dekors to noformējumā lietots samērā apvaldīti. Šo lielākoties kvartālu stūros esošo namu abas fasādes visā garumā apjož lielā ordera pilastrī. Samērā plānie pilastrī ar stilizētiem kapitējiem paceļas no otrā stāva pārse-

Bankas nams Blaumaņa ielā 5a. Fasādes fragmenti. 1913. g. A. Malvess.

guma līdz pat klasicisma formās ieturētai dzegai. Pirmajā un otrajā stāvā parasti atradās veikalu un bankas telpas, augstāk — dzīvokļi. Atbilstoši tam lielākas bija arī apakšējo stāvu logailas.

Šādā manierē veidots bijušais bankas nams K. Barona ielā 3 (celts pēc konkursā pirmo godalgu ieguvušā projekta; 1911, arhitekts J. Alksnis), Blaumaņa ielā 5a (1913, arhitekts A. Malvess) un Ļeņina ielā 15 (1913, arhitekts J. Alksnis).

Pēc līdzīgiem arhitektoniski mākslinieciskās kompozīcijas principiem veidotas fasādes arī dzīvojamām ēkām K. Marksa ielā 69/71, Suvorova ielā 25 un 37 un P. Stučkas ielā 63. To pašu var teikt arī par ēku Kirova ielā 41/43, taču tās fasādei vairākas detaļas, it īpaši smagnējie kupoli, piešķir drīzāk barokālu nekā klasisku kopnoskaņu.

Sevišķi interesanta ir bijušā Rīgas Pārdaugavas savstarpējās kredīt biedrības bankas nama Ļeņina ielā 15 arhitektūra. Šī Rīgā ir viena no pirmajām ēkām, kam ir monolīta dzelzsbetona karkass. Dzelzsbetona konstrukciju statisko aprēķinu, kā arī būvdarbus veica firma «L. Šneiders». Klasicisma manierē veidotie pilastri fasāžu noformējumā uztverami tīri dekoratīvi. Eksterjerā ar plašiem iestiklojumiem visos stāvos skaidri izpaužas celtnes konstruktīvā struktūra. Ēkā nav dzīvokļu, visos līmeņos atrodas kantoru telpas, kas sākotnēji bija veidotas pēc tā saucamā lielā biroja principa, — plašas, ar starpsienām nesadalītas. Ievērtības cienīga ir ēkas lieliskā apdare: kā fasādēs, tā iekštelpās izmantoti dažādi augstvērtīgi materiāli — pulēts granīts, kvalitatīvs akmens smalkmes apmetums, vairāku šķirņu marmors, ozolkoks, misiņš.

Gan funkcionālās nozīmes, gan konstruktīvā un arhitektoniskā izveidojuma ziņā ar ēku Ļeņina ielā 15 sasaucas nami Ļeņina ielā 22 (šai ēkai ir nesošais metāla karkass, arhitekts P. Mandelštams) un 24 (arhitekts H. Tīmers). Abus 1914. gadā cēla privātie uzņēmēji, lai izīrētu tajās izbūvētās kantoru un sabiedriskās telpas, veikalus, kinoteātri utt. Šo ēku fasāžu no-

Bankas un kantoru ēka
Leņina ielā 15. 1913. g.
J. Alksnis.

formējumā klasicisma manierē veidotajiem elementiem ir vēl abstraktāks raksturs, tie no klasiskās arhitektūras viedokļa ir vēl nosacītāki un drīzāk atbilst Rīgas arhitektūrā ļoti raksturīgajai «stateniskā jūgendstila» formu valodai.

Tieši šādā veidā neoklasicisms visbiežāk izpaužas arī dzīvojamo ēku arhitektūrā. Kopumā jūgendstila garā veidotās fasādēs parasti tika iekļautas atsevišķas modē nākušas «klasiskas» detaļas un motīvi. Jāpiebilst, ka 20. gs. sākumā masveida dzīvojamo ēku

**Neoklasicisms
dzīvojamo ēku arhitektūrā**

Tres nami Strēlnieku ielā 1 (1910. g. E. Pole) un Kirova ielā 21^a (1910. g. M. Nukša).

Tres nams K. Barona ielā 52. 1911. g. N. Jakovļevs.

celtniecības paņēmieni un pilsēt būvnieciskā vide jau paši par sevi izslēdza iespēju atgriezties pie antīkās vai klasicisma mākslinieciskās sistēmas un veidot laikmēfīgas celtnes atbilstoši vēsturiskiem kanoniem.

Rīgā ir tikai dažas deklaratīvi klasiskā garā celtas dzīvojamās ēkas. Tāda, piemēram, ir 1910. gadā celtā ēka Strēlnieku ielā 1 (arhitekts E. Pole) un Kirova ielā 21^a (arhitekts M. Nukša), kuru arhitektūra piešķir īpašu noskaņu apkārtējai telpiskajai videi pilsēt būvnieciski nozīmīgajā Kirova, Strēlnieku, Sverdlova ielu un Komunāru bulvāra safekpunktā. Abām ēkām ir aturīgs, bet reprezentabls ārējais izskats. Kirova ielā 21^a masīvas kolonnas, kas paceļas triju stāvu augstumā, balsta ēkas stūra augšējo stāvu. Tādējādi tām ir ne vien mākslinieciska, bet zināmā mērā arī konstruktīvi tektoniska jēga. Strēlnieku ielā 1 turpretī līdzīgu klasisku kolonnu pāri, kas katrā no ēkas trim fasādēm flankē erkerus, faktiski nav konstruktīvi noslogoti un ir tīri dekoratīvi, tie pat izskatās kā uzlīmēti kopumā racionālistiski veidotajam ēkas apjomam.

Un tomēr — iztēlojoties ēku bez kolonnām, emocionāli estētiskā izteiksmīguma ziņā zaudētu ne vien pati māja, bet visa apkārtējā vide. Jāpiebilst, ka ēkas arhitektūra tika izkropļota 60. gadu beigās, kad stipri izvirzīto un detaļās smalki izstrādāto dzegu, kas ilgi nelabotā jumta dēļ bija sākusī bojāties un kļuvusi gājējiem bīstama, nomainīja ar pašreizējo betona josliņu.

Jā ēkas Strēlnieku ielā 1 arhitektūrā pēc formas klasiskais dekors traktējuma principa dēļ drīzāk atbilst tipiskiem jūgendstila paņēmieniem, tad Kirova ielā 21^a klasiskās formas tieši savietotas ar jūgendstilā nereti sastopamo sižetisko bareljefu, kurā atveidota darba tēma. Šī ēka veido kopēju telpisku kompleksu ar namu Strēlnieku ielā 2, taču tā fasādē uzsvērti ver-

tikāls lizēnu ritms iekļauts nacionālajam romantismam raksturīgā apjomu kārtojumā.

Arī ēkā Pilotu ielā 4^a, kas 1912. gadā celta pēc M. Nukšas projekta, vienkopus saplūst atsevišķi neoklasicisma un tipiski jūgendstila dekoratīvie paņēmieni. Piemēram, pilastru joniskajos kapiteļos klasisko joniku aizvieto stilizēti čiekuri. Ziedi, čiekuri, pūce un pat pāvi sastopami atsevišķos ornamentālos cilņos starp logailām.

Neoklasisko dzīvojamo ēku fasāžu mākslinieciskajā noformējumā visbiežāk lietotie «klasiskie» elementi, dekoratīvās sīkdaļas un motīvi ir nelielas kolonniņas ar doriskiem, joniskiem vai korintiskiem kapiteļiem, kas var būt līdz nepazīšanai deformēti, pat aizstāti ar abstrakti ornamentāliem cilņiem, balustrādes, klasicismam raksturīgas ornamentālas ziedu vītnes, zem dzegām veidotas klasisko dentikulu jeb zobiņu virknes utt. Šo formālo elementu dēļ neoklasicismam nosacīti var pieskaitīt veselu virkni dzīvojamo namu.

Tādas ir ēkas Akas ielā 5/7, Avotu ielā 7, K. Barona ielā 28, 32 un 52, Blaumaņa ielā 16/18, 17 un 34, Daugavpils ielā 41, Dzirnauvu ielā 161, F. Engelsa ielā 70, 72, 73, Frunzes ielā 19, Gogoļa ielā 8/10 un 13, Gorkija ielā 26, 34 un 75, Hanzas ielā 4, Hospitāļa ielā 4, 28 un 30, Jersikas ielā 31, Kijevas ielā 9, Kiropa ielā 63 un 91/93, J. Kupalas ielā 6 un 8, Lāčplēša ielā 14 un 65, L. Laicena ielā 36/38, Lenču ielā 2, Ņeņina ielā 61, 74, 84, 134, 142 un 190, K. Marksa ielā 9 un 16, Maskavas ielā 73 un 85, Merķeļa ielā 21, Miera ielā 76, Odesas ielā 5, L. Paegles ielā 20 un 22, Pērnavas ielā 43, Puškina ielā 2, Revolūcijas ielā 17, Sevastopoles ielā 5, Slokas ielā 29/1, Strēlnieku ielā 13, P. Stučkas ielā 13 (šīs ēkas apakšējie stāvi ar lentveida iestiklojumu veidoti dzelzsbetona karkasa konstrukcijā), Suvorova ielā 57, 86, 117, 125 un 136, Tallinas ielā 35, Veidenbauma ielā 19/23 u. c.

Vairums minēto ēku ieturēts racionālistiskā garā, atbilstoši īres namu raksturam. To arhitektoniskais veidols bieži vien pat nerada nekādas asociācijas ar klasicisma stereotipiem, daudzas drīzāk atgādina

Īres nams Pilotu ielā 4^a.
Fasādes fragments.
1912. g. M. Nukša.

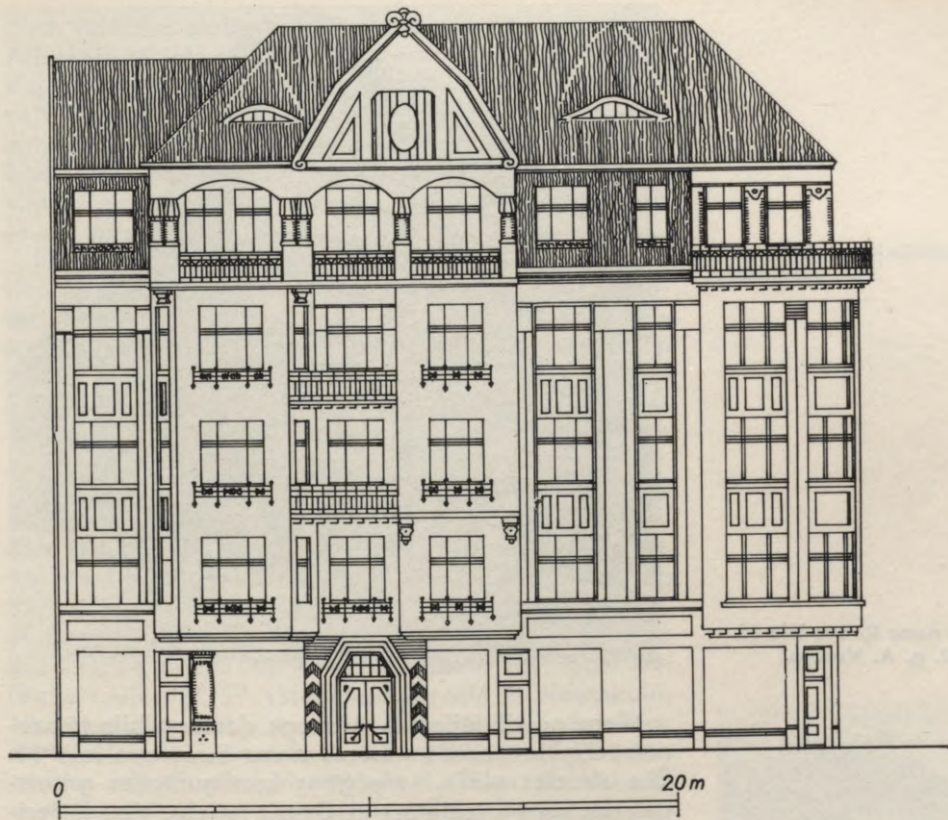
tipiskus jūgendstila darinājumus. Atsevišķie «klasiskie» noformējuma elementi ir vienīgi nodeva sava laika modei vai pasūtītāja gaumei. Piemēram, pat vērtējot ar šodienas mērauklu, grūti pateikt, ka E. Laubes projektētais dzīvojamais nams Gorkija ielā 75 celts gadsimta sākumā, tik mūsdienīgs tas izskatās. Tikai vērtīgāk ielūkojoties, pamanāmas pāris miniatūras kolonnas ar joniskiem kapiteļiem, kas it kā iesprūdušas kādā piektā stāva logailas pārseguma arkā.

Daudzu atšķirīgā arhitektoniskā koncepcijā veidotu neoklasicisma un racionālistiskā jūgendstila celtnu vidū ir vizuāla līdzība ne tikai kopējās apjomu kompozīcijas un vispārējo apdares paņēmieni ziņā vien. Nereti tām pilnīgi analogi veidots pat dekoratīvi ornamentālais noformējums. Piemēram, ēkām Tiltā ielā 5 (1911, arhitekts J. Alksnis) un Puškina ielā 2 (1911, arhitekts N. Jakovļevs) vertikālās lizēnas it kā sagriež vairākās daļās ornamentālos cilņus, kas aizpilda fasāžu laukumus logailu vidū starpstāvu pārseguma līmenī.

**A. Vanaga
pēdējie darbi**

Rīgas arhitektūrā 1910.—1914. gadā joprojām dominēja jūgendstils. Neoklasicisms arhitektūras attīstību, protams, nespēja virzīt atpakaļ retrospektīvisma gultnē. Tomēr dažiem arhitektiem tā bija radoša traģēdija. It īpaši A. Vanagam. Viņš ilgāk nekā citi latviešu arhitekti nodevās racionālistiskiem meklējumiem nacionālā romantisma garā. Acīmredzot neatradis sev pieņemamu formu loģiku citos jūgendstila formālajos novirzienos, A. Vanags mēģināja strādāt neoklasicisma manierē, taču liekas, arī tajā neguva radošu gandarījumu. Viņa neoklasiskās ēkas saskaitāmas uz vienas rokas pirkstiem, turklāt arhitekts mēģinājis katrā celtnē savādāk pielāgoties modes diktētajām, bet viņa garam svešajām klasiskajām formām.

A. Vanaga 1912. gadā celtā ēka Kirova ielā 63 bija projektēta nacionālajam romantismam tipiskās

formās ar asimetrisku, ekspresīvu apjomu kārtojumu, kuram «klasiskais» noformējums it kā uzlikts mehāniski jau būvdarbu gaitā. Bet detaļās sasmalcinātās, eklektismam tuvā manierē noformētās ēkas Slokas ielā 29/1 (1911) plastiski bagātais apjoms veidots 16. gs. franču renesanses piļu garā.

Tres nams Kirova ielā 63.
Fasādes projekts. 1912. g.
A. Vanags.

Īres nams Kirova ielā 63.
1912. g. A. Vanags.

Viens no pēdējiem A. Vanaga darbiem bija tā saucamā Uptīša pasāža — Īres nams Suvorova ielā 16. Ēka atrodas plašā, sarežģītas konfigurācijas gruntsgabalā, kam ir izeja arī uz Dzirnavu ielu. Visu tā teritoriju bija iecerēts apbūvēt ar ēku kompleksu, kas grupētos ap iekšējo pagalmu sistēmu. Dzirnavu ielā, kur tagad uzcelta projektēšanas institūta ēka, kompleksā ar pārējām celtnēm bija ieprojektēts «tautas nams» un kinoteātris. Plašā iecere realizēta tikai daļēji, jo būvdarbus pārtrauca pirmais pasaules karš.

Suvorova ielā 16 samērā šaurās fasādes sadrumstalotajā kompozīcijā izmantotas atsevišķas klasicisma

garā veidotas detaļas, taču fasāde te nav galvenais. Arhitekta talants izpaužas interesantajā, dziļumā vērstajā ēkas telpiskajā kompozīcijā. Vairākas plašas, velvētas caurbrauktuves vizuāli iekļauj ielas ainavā anfilādes veidā kārtotos iekšējos pagalmus. Caurbrauktuviņu ass nav savstarpēji paralēlas, tāpēc, pārvietojoties pagalmu sistēmā, telpa aizvien paveras jaunā, gleznainā rakursā.

Rīgas 20. gs. sākuma arhitektūrā īpaša vieta ir daudzām sabiedriskajām ēkām, kuras cēla par pilsētas pašvaldības līdzekļiem, — skolām, naktspatversmēm, slimnīcām, tirgiem, ugunsdzēsēju depo. To autors — Rīgas pilsētas galvenais arhitekts akadēmiķis Reinholds Šmēlings (1840—1917). 1879. gadā viņš šajā amatā nomainīja J. Felsko un palika tajā līdz pat sava raženā mūža galam.

Realizējot 1910. gadā pilsētas Domē pieņemto skolu celtniecības programmu, līdz 1914. gadam uzcēla 13 skolas — tagadējo 3. (Majakovska bulvārī 1), 15. (A. Deglava ielā 3), 19. (Kalnciema ielā 118) un 35. (Narofominskas ielā 2^a) astoņgadīgo skolu, N. Draudziņas 7. (Sarkanarmijas ielā 24^a), 8. (Gaujas ielā 23), 24. (Zelļu ielā 4 — skat. attēlu 157. lpp.), 54. (Baltajā ielā 22), 57. (Stahanoviešu ielā 2) vidusskolu, 10. vakara (maiņu) vidusskolu Gaiziņa ielā 1, 3. palīgskolu internātu Telts ielā 2^a, kā arī bijušās skolas Krimuldas ielā 2^a un Šarlotes ielā 8. Visas tās ir brīvstāvošas celtnes ar ekspresīvu, lielākoties asimetrisku apjomu kārtojumu, kuru telpisko kompozīciju nosaka iekštelpu izvietojums. Vairumam to ārējā apdarē gludi, gaiša apmetuma laukumi mijas ar sarkaniem ķieģeļiem. Ēkām ir rūpīgi veidots siluets, kurā liela nozīme stāvajiem sarkano dakstiņu jumtiem. Atsevišķās detaļās, it sevišķi rizalītus vainagojošo zelmiņu veidojumā, jūtami stilizētas «ķieģeļu gotikas» motīvi, kas gleznaini bagātina šo visumā laikmetīgo celtnu arhi-

R. Šmēlinga projektētās sabiedriskās ēkas

Skola Narofominskas ielā 2^a. Ap 1910. g. R. Šmēlings.

tektūru. Gluži mūsdienīgas izskatās tās R. Šmēlinga celtnes, kuru noformējumā autors atteicies no romantizēti stilizētajiem «senlaicīgajiem» motīviem, piemēram, skolas ēka Baltajā ielā 22.

Līdzīgā manierē veidoti arī daudzi P. Stradiņa Republikāniskās klīniskās slimnīcas korpusi Pilsõņu ielā 13 (1908—1912), Āgenskalna kolhozu tirgus halle L. Laicena ielā 64 (1913), bijušais ugunsdzēsēju depo Hanzas ielā 5 un citas šajā laikā R. Šmēlinga projektētās celtnes.

Vairākas celtnes, kas tapušas ap 1910. gadu, telpiskās struktūras un formu valodas ziņā uzskatāmas par tiešiem mūsdienu arhitektūras priekšvēstnešiem. To, piemēram, var teikt par daudzām rūpnīcu ēkām, kuru vidū īpaši izceļas rūpnīcas VEF daudzstāvu ražošanas korpusa monumentālais apjoms ar efektīgo torni. Tā projektu 1913. gadā izstrādāja pasauleslavenais vācu arhitekts P. Bērenss, viens no mūsdienu arhitektūras pionieriem. Būvdarbus vadīja pazīstamais Rīgas arhitekts tehniķis F. Šefels.

Īpaši jāatzīmē Rīgas namu būves sabiedrības 1912. gadā celtā dzīvojamā ēka Miera ielā 5 (arhitekti A. Šmēlings, E. Hartmanis un V. Unferhauzs). Tās fasādēs nav nekādu ornamentālā noformējuma elementu, ja neskaita dažas skulpturāli veidotas konsoles erkeru balstījuma. Celtnes emocionāli estētiskais izteiksmīgums panākts ar tīri arhitektoniskiem līdzekļiem — ekspresīvu būvmasu un logailu izkārtojumu, balkonu izveidojumu, liektu un šķautnainu formu kombināciju. Ēkas apjoms ar uzsvērti horizontālo stāvu dalījumu formu valodā stipri līdzīgs daudzām 20. gadu sākuma celtnēm Holandē, kuras pazīstamas visā pasaulē. Šāda arhitektūras formu valoda Rīgā plašāk izplatījās tikai 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā.

Īres nams Miera ielā 5.
1912. g. A. Smēlīngs
ar līdzstrādniekiem.

Pēcvārda vietā

20. gs. sākumā Rīgas arhitektūrā atspoguļojās tendences, kas šajā laikā valdīja visā Eiropā. Ekonomiskie un kultūras sakari cieši saistīja Rīgu ar citām pilsētām gan Krievijā, gan Rietumeiropā. Celniecībā plaši izmantoja ne tikai vietējos, bet arī importētos būvmateriālus. Visvairāk ieveda jumta seguma un apdares materiālus. Pastāvēja radoši kontakti starp vietējiem un citu zemju arhitektiem. Rīgā uzcēla vairākas ēkas, kuru projektēšanā piedalījās ārzemju arhitekti. Savukārt daudzi Rīgas arhitekti praktizēja citās pilsētās. Rīgā notika vairāki starptautiska mēroga projektu konkursi. Dažādu tuvu un tālu ietekmju rezultātā attīstījās gan racionālistiski, gan formālistiski jūgendstila strāvojumi, vērojamas atsevišķas retrospektīvisma izpausmes.

Radās šķietama stilu daudzveidība. Taču pamazām Rīgas arhitektūra ieguva savas īpatnējas, tikai tai raksturīgas iezīmes. Var pat runāt par Rīgas arhitektūras skolas veidošanos. Liela nozīme, protams, bija tam, ka 20. gs. sākumā Rīgā praktizēja galvenokārt tikai vietējie arhitekti, no kuriem lielum lielajam vairumam bija vietējā — Rīgas Politehniskajā institūtā iegūtā speciālā izglītība.

Likumsakarīgi, ka jūgendstils Rīgā bija ne vien kustība par jaunu, laikmetīgu mākslu vispār, bet arī par savu vietējo, nacionālo mākslu un arhitektūru. Šo ievirzi gadsimta sākumā propagandēja arī latviešu progresīvā estētiskā doma. Viskonsekventāk tā materializējās tā saucamā nacionālā romantisma darbos. Līdz ar zināmām formālisma iezīmēm tie paūz racionālistisku pieeju celtnu arhitektoniskajam veidolam un apdares paņēmieniem. Racionālā sākotne arhitektu daiļradē jau ap 1910. gadu kļuva par vispārēju normu. Tieši racionālisma iezīmes Rīgā nereti bija raksturīgākās pat retrospektīvā neoklasicisma celtnēs. Līdz ar to neoklasicisms bija ne tik daudz patstāvīgs

māksliniecisks novirziens, kā viens no jūgendstila paveidiem.

Ar jūgendstilu sākās mūsdienu arhitektūras attīstība. Šis stils atšķirībā no iepriekšējiem vēsturiskajiem stiliem celtnu māksliniecisko veidolu atvasināja no telpiskās struktūras. Jūgendstila labākajos darbos celtnu konstruktīvā izveidojuma, būvmateriālu, arhitektoniskā veidola un dekora mijiedarbība sasniedz sintēzes līmeni.

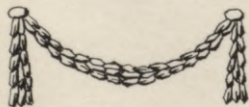
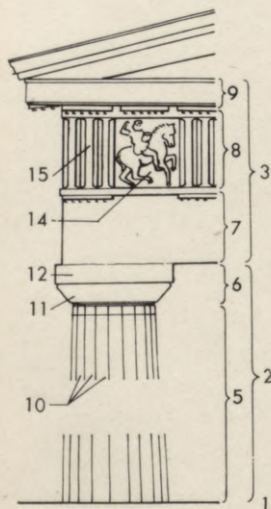
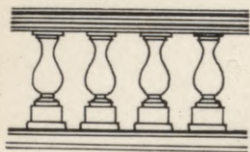
Rīgas centra apbūve aptuveni starp Kirova un Tallinas ielām izceļas ar skaidri uztveramu pilsētbūvniecisko struktūru un telpisko viengabalainību. Būtībā tas ir jūgendstila laikmeta komplekss arhitektūras piemineklis. Līdzīgi vēsturiskajam Vecrīgas ansamblim tas piešķir neatkārtojamu savdabību Latvijas PSR galvaspilsētas mūsdienu centra pilsēttelpai un ļauj atšķirt to no daudzām citām pilsētām.

Paskaidrojumi,
avotu un literatūras
norādes

- ¹ Москва. Памятники архитектуры 1830—1910-х годов. М., 1977, с. 81.
- ² Velde H. van de. Die Renaissance im modernen Kunstgewerbe. Berlin, 1901; *Ibid.* Kunstgewerbliche Laienpredigten. Leipzig, 1902; *Ibid.* Der neue Stil. Weimar, 1906.
- ³ Гартман К. О. Стили, ч. 2. Рига, 1915, с. 139.
- ⁴ Pīrangs H. Arhitektoniskās stila formas Rīgas pilsētas ainavā. — Grām.: Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. Rīga, 1932, 119. lpp.
- ⁵ Mākslas vēsture, 1. sēj. Rīga, 1934, 226. lpp.
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Обязательные постановления по строительной части для жителей г. Риги. Рига, 1904. 48 с.
- ⁸ Asars J. Mākslas amatniecība. — Kopoti raksti, 1. sēj., 3. burtn. Rīga, 1910, 1. lpp.
- ⁹ Бродерсен Г. Архитектурные фасады в новом стиле, вып. 2. Спб., 1902, с. 14.
- ¹⁰ Berkholz A. Moderne rigasche Neubauten. — Rigascher Almanach, 1903—1906.
- ¹¹ Мастера архитектуры об архитектуре. М., 1972, с. 87.
- ¹² Asars J. Mākslas amatniecība, 26. lpp.
- ¹³ Berkholz A. Moderne rigasche Neubauten, 1903, S. 138.
- ¹⁴ Turpat, 1905, 148.—149. lpp.
- ¹⁵ Особые строительные правила для поземельных участков по Царско-Садовой, Елизаветинской и Феллинской улицам (утвержденные Рижской городской Думой 17 декабря 1881 г.). (Tagad tās attiecīgi ir Ausekļa, Kirova un J. Kupalas ielas.)
- ¹⁶ Latvijas PSR CVVA, 2748. f., 1. apr., 8. l., 79. lp.
- ¹⁷ R. [Rozenāls J.] Par Somijas mākslu. — Vērotājs, 1905, Nr. 3, 369. lpp.
- ¹⁸ Wasastjerna N. Finsk arkitektur, 1. Helsingfors, 1904.
- ¹⁹ R. [Rozenāls J.] Par Somijas mākslu. — Vērotājs, 1905, Nr. 4, 495. lpp.
- ²⁰ Turpat, 499. lpp.
- ²¹ Turpat, 500. lpp.
- ²² Turpat.
- ²³ Turpat, Nr. 2/3, 370. lpp.
- ²⁴ Trīs projekta varianti publicēti gadagrāmātā «Jahrbuch für

- bildende Kunst in den Ostseeprovinzen», Riga 1907, S. 56; 1908, S. 98; 1909, S. 72—73.
- ²⁵ Laube E. Par būvniecības stilu. — Zalktis, 1908, Nr. 4, 147. lpp.
- ²⁶ Соколов П. Красота архитектурных форм. — Зодчий, 1912, № 49. Citēts pēc: Борисова Е. А., Каждан Т. П. Русская архитектура конца XIX—начала XX века. М., 1971, с. 162.
- ²⁷ Wasastjerna N. Finsk arkitektur, 5. Helsingfors, 1908, Pl. 1—7.
- ²⁸ Turpat, 2. 1905, Pl. 9.
- ²⁹ R. [Rozenāls J.] Par Somijas mākslu. — Vērotājs, 1905, Nr. 3, 370. lpp.
- ³⁰ Asars J. Mākslas amatniecība, 39. lpp.
- ³¹ Latvijas PSR CVVA, 2748. f., 1. apr., 22. l., 76. lp.
- ³² Борисова Е. А., Каждан Т. П. Русская архитектура конца XIX—начала XX века. М., 1971, с. 196—197.
- ³³ Купффер Э. Ю. Жилой дом. Руководство для проектирования и возведения современных жилищ. Спб. — М., 1914, с. 290—291.
- ³⁴ Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen, 6. Riga, 1912, S. 69.

Speciālo terminu vārdnīca

Aila — caurums, atvērums sienā logiem vai durvīm.

Antablements — *ordera* vainagojošā horizontālā sastāvdaļa (3).

Arhitrāvs — nesošā sija (7). Orderī *antablementa* (3) apakšējā sastāvdaļa.

Arkatūra — nelielu dekoratīvu arku virkne.

Atika — sienas daļa virs vainagojošās dzegas. Atika domāta uzrakstiem vai bareljefiem. Ja aiz atikas atrodas telpas, tajā var būt logi.

Balustrāde — balkona, terases, jumta malas u. c. nožogojums, kas sastāv no *balustriem* un horizontālas margas (skat. augšējo att. 180. lpp.).

Balustrs — *balustrādes* elements nelielas apaļas kolonnas vai stilizētas vāzes veidā.

Bareljefs — skulpturāls cilnis.

Bāze — kolonnas vai pilastra arhitektoniski veidota pēda (4) — skat. apakšējo att. 181. lpp.

Cokols — celtnes, tās sastāvdaļu vai iekārtas redzamā arhitektoniski izceltā pamatne.

Dentikuli — zobīņu, nelielu paralēlskalda formas izciļņu virkne zem dzegas vai zem sienu sadalošām joslām.

Doriskais orderis — masīvākais, smagnējākais *orderis*. Pazīmes: kolonnas stāvā (5) iegrieztas seklas kanelūras (10), kapitelim (6) divas daļas — ehīns (11) un abaks (12). *Arhitrāvs* (7) gluds, *antablementa* (3) *frīzu* joslā (8) mijas rievoti triglīfi (15) ar metopām (14), kuras nereti rotā arī skulpturāli cilņi.

Dzega — sienu vainagojošā josla, kas atdala sienu no jumta un pasargā sienu no nokrišņiem. Klasiskajā orderī *antablementa* (3) augšējais noslēgums (9). Tā var būt arī sienu sadaloša josla.

Erkers — izbūve ēkas ārsienā, kas nesniedzas līdz zemei.

Esplanāde — skat. *glasiss*.

Fahverks — skat. *pildrežģis*.

Festons — skulpturāls cilnis, kurā attēlotā galos iekārta ziedu un lapu vija (skat. apakšējo att. 180. lpp.).

Freska — uz nesacietējuša apmetuma izpildīts gleznojums ar ūdenī šķīstošām krāsām.

Frīze — ornamentāli dekoratīva josla. Klasiskā ordera *antablementā* atrodas vidusdaļā (8).

Frontons — fasādes elements trīsstūra, riņķa, segmenta vai citā formā. Radijs ordera arhitektūrā kā divslīpju jumtgale. Frontonu izmanto arī par dekoratīvu noslēgumu portāļiem u. tml. (skat. augšējo att. 181. lpp.).

Glasiss — atklāta teritorija ap cietoksni, parasti liegta jebkādai apbūvei.

Ģēvele — skat. zelminis.

Imposts — arhitektoniski konstruktīva detaļa — 1) vertikāls elements, kas sadala ailas; 2) starplika starp sienas plakni vai balstu un arkas pēdu.

Jonika, olinājums — ornamentāls motīvs *joniskā* un *korintiskā* ordera kapiteļos un dzegās. Sastāv no izliektiem veidojumiem, kam ir olai līdzīga forma un ko ietver valnītis. Šie veidojumi mijas ar smailām, lejup vērstām stilizētām lapām (skat. vidējo att. 181. lpp.).

Joniskais orderis — *orderis*, kas izceļas ar slaidām proporcijām un izsmalcinātām detaļām. Pazīmes: kolonnai ir *bāze* (4), stāvā iegrieztas dziļas *kanelūras* (10), *kapiteļim* raksturīgas divgalu *volūtas* (13). *Arhitrāvs* (7) sadalīts horizontālās joslās — *fasciās* (16). *Frīzi* (8) parasti rotā vienlaidus *bareljefa* josla.

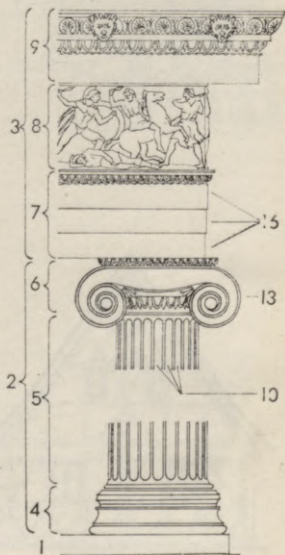
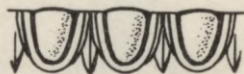
Kanelūra — rievteka, grope, visbiežāk *pilastrā* vai kolonnas stāvā.

Kapiteļis — vertikālu balstu (*kolonnas*, *pilastra*, *staba*) vainagojums.

Kartuša — ornamentāla kompozīcija vairoga vai tīstokļa veidā ar bagātīgu ornamentālu ierāmējumu.

Kesoni — ģeometriskas formas iedziļinājumi griestu vai velvju apakšējā virsmā, parasti ar profilētām sieniņām.

Konsole — no sienas virsmas izvirzīts, ar vienu galu sienā iespīlēts konstruktīvs balstelements. Mēdz būt *volūtas* vai *akanta* lapas formā (skat. arī *kronšteins*).

Korintiskais orderis — līdzīgs joniskajam orderim, atšķiras ar bagātāk dekorētu kapiteli (skat. augšējo att. 182. lpp.).

Kronšteins — konsole, kam ir vairāk dekoratīva nozīme.

Kvadr — atsevišķs taisnstūra paralēlskaldņa formā tēsts akmens mūrī.

Lizēna — plakans izvirzījums sienā šauras vertikālas joslas veidā.

Lodžija — no vienas vai vairākām pusēm vajēja, pārsegta telpa.

Lunets — arkveida aila vai niša, parasti horizontāli norobežota no apakšas. «Aklus» lunetus bieži rotā skulptūras, gleznojumi u. tml.

Majolika — ar necaurspīdīgu glazūru segti keramikas izstrādājumi.

Mansards — lauztas formas jumtā izbūvētas telpas ar stāvajā jumta plāknē veidotiem logiem.

Maskarons — skulpturāls dekoratīvs elements cilvēka sejas vai dzīvnieka galvas veidā, bieži ar fantastiski stilizētu noskaņu.

Orderis — nesošo (statņu) un balstīto (siju) arhitektonisko elementu kārtojums noteiktā mākslinieciskā sistēmā. Ordera galvenās sastāvdaļas ir pamatne, kolonnas vai *pilastri* un *antablaments*. Klasiskā veidā radās senajā Grieķijā. Ir *doriskais*, *joniskais*, *korintiskais*, *toskāniskais* u. c. orderi.

Panno — ierāmēts sienas laukums, parasti rotāts ar gleznojumiem, skulpturāliem attēliem vai ornamentiem, arī pats dekoratīvās mākslas darbs, kas paredzēts šādam nolūkam.

Parapets — ne visai augsta aizsargsiena, kas norobežo jumtu, terasi, kāpnes, balkonu u. tml.

Pilastrs — izvirzījums ar taisnstūra šķērssgriezumu sienas vai staba virsmā, parasti veidots pēc kolonnas uzbūves shēmas.

Pildrežģis — būvveids, kad sienu koka karkasu aizpilda ar ķieģeļiem vai citu materiālu (skat. apakšējo att. 182. lpp.).

Plauktiņš — arhitektoniska detaļa plakanas, uz āru izvirzītas joslas veidā.

Portāls — arhitektoniski vai skulpturāli veidota ieeja ēkā.

Portiķis — pārsegta telpa aiz kolonādes.

Rizalīts — uz priekšu izvirzīta ēkas daļa visā tās augstumā.

Rusts — akmens ar rupji tēstu virsmu. Par rustu sauc arī šādas virsmas imitāciju apmetumā. Lielā laukumā rusti veido rustiku.

Sandriķis — arhitektoniska detaļa virs logu vai durvju ailām dzegas fragmenta vai frontona veidā.

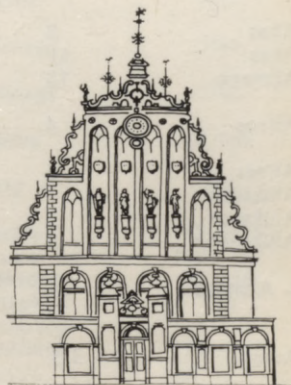
«**Sarkanā līnija**» — nosacīta apbūves robeža.

Tektonika — celtnes konstruktīvās uzbūves mākslinieciski vispārināts atveids, kas bieži vien izpaužas arhitektoniskajā kompozīcijā.

Timpanons — frontona vidējā plakne, kuru no visām pusēm norobežo profilētas dzegas.

Volūta — arhitektoniski dekoratīva detaļa spirālveida ievijuma formā.

Zelminis — jumtgale, gēvele. Dīvslīpju jumtu noslēdzošā siena. Tās pamatā trīsstūra forma. Atšķirībā no frontona zelmini neapver dzegas (skat. att. 183. lpp.).

TEKSTĀ MINĒTĀS RĪGAS CELTNES

Iela	Mājas Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Autors	Lpp. tekstā
1	2	3	4	5	6
Akas	5/7	dzīv. ēka, grāmatu sietuve un noliktava	1911	P. Mandelštams	169
Akas	8	dzīvojamā ēka	1912	E. Laube	144
Akas	11	klubs	1908	S. Nūdelmanis	91
Akmeņu	15	dzīv. un veikalu ēka	1913	N. Hercbergs	150
Alīses	4	Āgenskalna ūdenstornis	1910	V. Bokslafs	101—102
Alīses	5	dzīv. ēka	1913	E. Frīzendorfs	150
Alūksnes	1	dzīv. ēka	1910	K. Pēkšēns	150
Alūksnes	3	dzīv. ēka	1910	K. Pēkšēns	150
Alūksnes	5	dzīv. un veikalu ēka	1910	A. Malvess	125
J. Alunāna	2a	dzīv. ēka	1905	K. Vasašerna, G. Lindbergs, A. Vanags	99, 103—105
Amatu	3/5	Mazā (amatnieku) ģilde	1864— 1866	J. Felsko	58
Amatu	4	Lielās ģildes kantoru, veikalu un dzīv. ēka	1903	V. Bokslafs	56
Amatu	6	Lielā (tirgotāju) ģilde	1854— 1859	K. Beine	10, 58
Artilērijas	2/4	dzīv. ēka	1904	J. Alksnis	69—70
Artilērijas	35	dzīv. ēka	1908	P. Mandelštams	102
Artilērijas	52	dzīv. un veikalu ēka	1910	O. Bārs	125
Audēju	7/9	dzīv. un veikalu ēka	1899	A. Ašenkampfs	54—55
Ausekļa	5*	dzīv. un veikalu ēka	1913	N. Nords	132, 139
Ausekļa	7*	dzīv. un veikalu ēka	1913	M. Deibners	138—139

* Tā saucamā «Forburga».

1	2	3	4	5	6
Ausekļa	9*	dzīv. un veikalu ēka	1913	M. Deibners	138—139
Ausekļa	11*	dzīv. ēka	1913	T. Ostens-Zakens	138—139
Ausekļa	14	dzīv. un veikalu ēka	1909	K. Pēkšēns	150
Avotu	1	dzīv. un veikalu ēka	1904	K. Pēkšēns	71—72
Avotu	2	dzīv. un veikalu ēka	1913	F. Šefels	150
Avotu	3	dzīv. un veikalu ēka	1907	A. Vanags	100
Avotu	5	dzīv. un veikalu ēka	1906	A. Vanags	100
Avotu	7	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Laube	68, 169
Avotu	11	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Pole	126
Avotu	20	dzīv. ēka	1909	E. Laube	118—119
Avotu	22	dzīv. ēka	1909	E. Laube	118—119
Avotu	44	dzīv. ēka	1904	K. Pēkšēns	71, 146
Baložu	10	savrupmāja	1900	A. Ģizeke, R. Donbergs	63
Baltā	22	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173—174
K. Barona	3	Latviešu amatnieku palīdzības biedrības krājkase	1911	J. Alksnis	166
K. Barona	5	dzīv. un veikalu ēka	1909	K. Pēkšēns	148
K. Barona	7/9	dzīv. un veikalu ēka	1900	K. Pēkšēns	73
K. Barona	11	dzīv. un veikalu ēka	1901	K. Pēkšēns	11, 29, 72
K. Barona	13/15	dzīv. un veikalu ēka	1904	J. Alksnis	41
K. Barona	14	Rīgas amatnieku krājaizdevu kase (banka)	1910	E. Pole	163
K. Barona	16/18	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Pole	150

* Tā saucamā «Forburga».

1	2	3	4	5	6
K. Barona	25	dzīv. ēka	1896	K. Felsko	14
K. Barona	26	dzīv. un ēka	veikalu 1910	J. Alksnis	144
K. Barona	28	dzīv. un ēka	veikalu 1914	E. Laube	169
K. Barona	30	dzīv. un ēka	veikalu 1907	A. Vanags	105
K. Barona	31 ^a	dzīv. un ēka	veikalu 1910	E. Laube	144
K. Barona	32	dzīv. un ēka	veikalu 1910	S. Nūdelmanis	169
K. Barona	36	dzīv. un ēka	veikalu 1911	J. Alksnis	141
K. Barona	37	dzīv. un ēka	veikalu 1911	A. Vanags	105
K. Barona	38	dzīv. un ēka	veikalu 1907	K. Pēkšēns	101
K. Barona	49	dzīv. un ēka	veikalu 1911	E. Laube	121
K. Barona	52	dzīv. un ēka	veikalu 1911	N. Jakovļevs	168—169
K. Barona	62	dzīv. un ēka	veikalu 1909	A. Vanags	109
K. Barona	63	dzīv. un ēka	veikalu 1905	J. Alksnis	69
K. Barona	64	dzīv. un ēka	veikalu 1911	A. Vanags	105, 109
K. Barona	76	dzīv. un ēka	veikalu 1911	R. Donbergs	150
K. Barona	81	dzīv. ēka (daļēji pārbūvēta 1934. g.)	1903	J. Alksnis	70
K. Barona	93	dzīv. un ēka	veikalu 1907	J. Alksnis	69
K. Barona	104	dzīv. ēka	1910	J. Alksnis	141
K. Barona	106	dzīv. un ēka	veikalu 1903	H. Devendruss	41
K. Barona	108	dzīv. ēka	1903	R. Donbergs	41
K. Barona	114	dzīv. un ēka	veikalu 1911	E. Laube	144
E. Birznieka- Upīša	6	dzīv. un ēka	veikalu 1912	E. Laube	144

1	2	3	4	5	6
E. Birznieka- Upīša	10	dzīv. un veikalu ēka	1912	M. Nukša	150
E. Birznieka- Upīša	18	dzīv. un veikalu ēka	1911	A. Vanags	105
E. Birznieka- Upīša	26	dzīv. un veikalu ēka	1912	L. Melders	150
E. Birznieka- Upīša	27	dzīv. un veikalu ēka	1910	P. Mandelštams	118
E. Birznieka- Upīša	29	dzīv. un veikalu ēka	1909	E. Laube	118—119
Blaumaņa	3	dzīv. ēka	1912	J. Alksnis	141
Blaumaņa	5	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	144
Blaumaņa	5a	Rīgas rūpnieku un amatnieku krājaiz- devu sabiedrības banka	1913	A. Malvess	166
Blaumaņa	6	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Trompovskis	158
Blaumaņa	8	dzīv. ēka	1903	J. Alksnis	41, 70
Blaumaņa	11/13	dzīv. ēka	1901	A. Smēlings	41
Blaumaņa	12a	dzīv. un veikalu ēka	1908	F. Šefels	86, 90
Blaumaņa	16/18	dzīv. un veikalu ēka	1914	J. Gailis	169
Blaumaņa	17	Rīgas krājaizdevu sabiedrības banka	1911	A. Vanags	169
Blaumaņa	26	dzīv. ēka	1896	K. Felsko	14
Blaumaņa	28	dzīv. un veikalu ēka	1903	K. Felsko	39—40
Blaumaņa	29	dzīv. ēka	1910	E. Laube	121
Blaumaņa	31	dzīv., veikalu un kantoru ēka	1911	A. Vanags	109
Blaumaņa	34	dzīv. un veikalu ēka	1915	R. Donbergs	169
Blaumaņa	36	dzīv. ēka	1901	A. Ašenkampfs	11
Cēsu	8	dzīv. ēka	1910	E. Laube	121
Cēsu	23	dzīv. un veikalu ēka	1908	K. Pēkšēns	91
Cēsu	43	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Trompovskis	150
Dagdas	3	dzīv. ēka	1913	I. Etins	150

1	2	3	4	5	6
Dagdas	4	dzīv. ēka	1910	P. Mandelštams	150
Daugavgrīvas	74/76	dzīv. un ēka veikalu	1907	J. Alksnis	69
Daugavpils	10/12	dzīv. un ēka veikalu	1909	H. Devendruss	100
Daugavpils	41	dzīv. un ēka veikalu	1913	E. Laube	169
Daugavpils	48	dzīv. un ēka veikalu	1910	O. Bārs	125, 150
Daugavpils	52	dzīv. ēka	1911	O. Bārs	100
Daugavpils	57	dzīv. un ēka veikalu	1903	O. Bārs	146
Daugavpils	74	dzīv. ēka	1909	H. Devendruss	91
Daugavpils	76	dzīv. un ēka veikalu	1909	A. Vanags	109
A. Deglava	3	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173
Dunfes	48	dzīv. ēka	1912	A. Malvess	150
Dzirnavu	1	dzīv. un ēka veikalu	1911	K. Pēkšēns	150
Dzirnavu	3a	dzīv. ēka	1904	K. Pēkšēns	73
Dzirnavu	18	dzīv. ēka pagalmā	1904	M. Eizenšteins	46
Dzirnavu	31	dzīv. ēka pagalmā	1901	M. Eizenšteins	46
Dzirnavu	37	dzīv. un ēka veikalu	1912	A. Medlingers	146, 150
Dzirnavu	45/47	dzīv. un ēka veikalu	1908	E. Trompovskis	102
Dzirnavu	58	dzīv. ēka	1913	E. Irmers	150
Dzirnavu	63	dzīv. un ēka veikalu	1901	V. Neimanis	11
Dzirnavu	68	dzīv. un ēka veikalu	1912	N. Hercbergs	150
Dzirnavu	70	dzīv. un ēka veikalu	1910	J. Alksnis	141
Dzirnavu	73	dzīv. un ēka veikalu	1912	J. Alksnis	144
Dzirnavu	91	dzīv. un ēka veikalu	1913	E. Kupfers	150
Dzirnavu	91	dzīv. un ēka veikalu	1901	K. Pēkšēns	72

1	2	3	4	5	6	
Dzirnavu	95	dzīv. un ēka	veikalu	1904	J. Alksnis	41
Dzirnavu	117	skola		1909	N. Nords,	
Dzirnavu	132	dzīv. ēka		1912	A. Zakijevs	91
Dzirnavu	161	dzīv. ēka		1914	P. Mandelštams	150
F. Engelsa	2	dzīv. ēka		1908	M. Nukša	169
F. Engelsa	8	dzīv. ēka		1904	J. Alksnis	70
F. Engelsa	13	dzīv. ēka		1907	F. Šefels	86
F. Engelsa	16	dzīv. ēka		1910	V. Hofmanis	91
F. Engelsa	19	dzīv. ēka		1908	O. Bārs	155
					J. Alksnis	90—91, 125, 131
F. Engelsa	37	dzīv. un ēka	veikalu	1911	E. Laube	121
F. Engelsa	45	dzīv. ēka		1911	R. Donbergs	102
F. Engelsa	46/48	dzīv. un ēka	veikalu	1913	J. Gailis	150
F. Engelsa	50	dzīv. un ēka	veikalu	1913	J. Gailis	150
F. Engelsa	56	dzīv. ēka		1911	K. Felsko	158
F. Engelsa	59	dzīv. un ēka	veikalu	1908	E. Laube	113
F. Engelsa	61	dzīv. un ēka	veikalu	1913	J. Alksnis	141
F. Engelsa	62	dzīv. ēka		1909	S. Nūdelmanis	158
F. Engelsa	64	dzīv. ēka		1910	S. Nūdelmanis	155
F. Engelsa	65	dzīv. ēka		1901	H. Devendruss	41
F. Engelsa	70	dzīv. ēka		1910	E. Pole	169
F. Engelsa	71	dzīv. ēka		1910	R. Donbergs	107
F. Engelsa	72	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Pole	169
F. Engelsa	73	dzīv. un ēka	veikalu	1913	V. Štams	169
F. Engelsa	77	dzīv. ēka		1903	J. Alksnis	70
F. Engelsa	81	dzīv. un ēka	veikalu	1911	R. Donbergs	150
F. Engelsa	91	dzīv. un ēka	veikalu	1909	B. Bīlenšteins	141
F. Engelsa	93	dzīv. ēka		1910	B. Bīlenšteins	141
F. Engelsa	99	dzīv. un ēka	veikalu	1909	A. Malvess	124—125

1	2	3	4	5	6
F. Engelsa	105	dzīv. un ēka	veikalu 1913	P. Klēvers	150
Frunzes	19	dzīv. ēka	1914	E. Laube	169
Frunzes	37/39	dzīv. ēka	1911	V. Lunskis	150
F. Gaiļa	1	dzīv. ēka	1901	H. Šēls, F. Šefels(?)	84—85
F. Gaiļa	2	dzīv. ēka	1906	M. Eizenšteins	46
F. Gaiļa	2 ^a	dzīv. ēka	1906	M. Eizenšteins	46, 48
F. Gaiļa	4	dzīv. ēka	1904	M. Eizenšteins	46, 50
F. Gaiļa	5	dzīv. ēka	1900	F. Šefels	85
F. Gaiļa	6	dzīv. ēka	1904	M. Eizenšteins	46, 51—52
F. Gaiļa	7	dzīv. ēka	1908	H. Hilbigis	68
F. Gaiļa	8	dzīv. ēka	1903	M. Eizenšteins	46
F. Gaiļa	9	dzīv. ēka	1901	K. Pēkšēns	41
F. Gaiļa	11	dzīv. ēka	1908	E. Laube	113, 116, 118
F. Gaiļa	12	dzīv. ēka	1903	K. Pēkšēns, E. Laube	71, 77—79, 124
F. Gaiļa	13	dzīv. ēka	1904	M. Eizenšteins	45
Gaižiņa	1	skola	ap 1910.	R. Šmēlings	173
Ganību dambis	3	dzīv. ēka	1908	A. Vanags	109
Ganu	2	dzīv. ēka	1908	K. Pēkšēns	122
Ganu	4	dzīv. ēka	1911	P. Mandelštams	150
Ganu	6	dzīv. un ēka	veikalu 1911	O. Bārs	150
Gaujas	23	skola	ap 1910.	R. Šmēlings	173
Gogoļa	8/10	dzīv. un ēka	veikalu 1913	V. Štams	169
Gogoļa	13	dzīv. un ēka	veikalu 1913	V. Štams	169
Gorkija	3	Rīgas hipotēku biedrības banka	1913	A. Vīte	165
Gorkija	10 ^a	Pilsētas mākslas muzejs	1903— 1905	V. Neimanis	66
Gorkija	18	dzīv. un ēka	veikalu 1910	A. Malvess	125
Gorkija	20	dzīv. ēka	1907	H. Hartmanis	91
Gorkija	23	dzīv. ēka	1901	H. Šēls, F. Šefels, A. Ģīzeke	81—82

1	2	3	4	5	6	
Gorkija	24	dzīv. un ēka	veikalu	1911	O. Bārs	125, 153
Gorkija	26	dzīv. ēka		1913	R. Donbergs	169
Gorkija	33	dzīv. un ēka	veikalu	1912	E. Frizendorfs	136—137
Gorkija	34	dzīv. un ēka	veikalu	1912	A. Vladimirovs	169
Gorkija	37	dzīv. un ēka	veikalu	1912	E. Laube	144
Gorkija	38	dzīv. ēka		1913	N. Nords	153
Gorkija	39	dzīv. ēka		1910	F. Šefels	155
Gorkija	53	dzīv. ēka		1907	R. Donbergs, P. Lindenbergs	91
Gorkija	57/59	dzīv. un ēka	veikalu	1911	B. Bīlenšteins	153
Gorkija	61	dzīv. un ēka	veikalu	1909	H. Tīmers	102
Gorkija	67	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Laube	111—113
Gorkija	69	dzīv. ēka		1909	A. Vanags	105, 107, 112—113
Gorkija	71	dzīv. ēka		1910	A. Vanags	107, 109, 112
Gorkija	73	dzīv. ēka		1910	A. Vanags	112
Gorkija	75	dzīv. ēka		1910	E. Laube	169—170
Hanzas	4	dzīv. ēka		1913	V. Štams	169
Hanzas	5	ugunsdzēsēju depo		ap 1910. gadu	R. Šmēlings	174
Hospitāja	4	dzīv. un ēka	veikalu	1914	A. Malvess	169
Hospitāja	5	dzīv. un ēka	veikalu	1910	K. Pēkšēns	150
Hospitāja	22	dzīv. ēka		1911	H. Tīmers	153
Hospitāja	28	dzīv. ēka		1911	E. Laube	169
Hospitāja	30	dzīv. un ēka	veikalu	1914	E. Laube	169
Hospitāja	34	dzīv. ēka		1912	N. Nords	153
Hospitāja	35/37	dzīv. ēka		1913	E. Frizendorfs	153
Hospitāja	36	dzīv. ēka		1912	N. Nords	153
Jaunā Ģertrūdes baznīca				1903— 1907	V. Strīks	61, 77

1	2	3	4	5	6
Jauniela	25/29	dzīv. un ēka veikalu	1903	V. Bokslafs	58—59
Jēkabpils	6	dzīv. un ēka veikalu	1903	J. Alksnis	11
Jersikas	21	dzīv. ēka	1912	H. Devendruss	153
Jersikas	31	dzīv. un ēka veikalu	1914	H. Devendruss	169
Kalēju	23	dzīv. un ēka veikalu	1903	P. Mandelštams	41
Kalēju	52	dzīv. ēka	1903	H. Devendruss	41
Kalnciema	1	dzīv. un ēka veikalu	1910	J. Alksnis	141
Kalnciema	2	dzīv. un ēka veikalu	1912	J. Alksnis	141
Kalnciema	2 ^a	dzīv. un ēka veikalu	1913	E. Frīzendorfs	153
Kalnciema	32	dzīv. un ēka veikalu	1913	A. Vladimirovs	136
Kalnciema	40	akciju sabiedrības «Lux» kantora ēka	1907	K. Pēkšēns	122
Kalnciema	118	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173
A. Kalniņa	2	dzīv. un ēka veikalu	1899	K. Pēkšēns	12, 29, 72
A. Kalniņa	4	dzīv. un ēka veikalu	1899	K. Pēkšēns	12, 29, 72
Kalupes	11	dzīv. ēka	1907	A. Vanags	109
Kalupes	15	dzīv. ēka	1910	R. Heršelmanis	121
Kalupes	19	dzīv. ēka	1908	K. Pēkšēns	122
Kijevas	9	dzīv. ēka	1911	O. Hakels	169
Kijevas	15	dzīv. ēka	1909	B. Bīlenšteins	101
Kijevas	17	dzīv. ēka	1910	B. Bīlenšteins	101
Kijevas	33	dzīv. un ēka veikalu	1912	E. Laube	144
Kijevas	35	dzīv. ēka	1907	K. Pēkšēns	122
Kirova	6	dzīv. ēka	1901	H. Hilbigis	68
Kirova	10 ^a	dzīv. un ēka veikalu	1903	M. Eizenšteins	47
Kirova	10 ^b	dzīv. ēka	1903	M. Eizenšteins	45, 46, 47
Kirova	13	dzīv. ēka	1904	K. Pēkšēns	71—72

1	2	3	4	5	6
Kirova	14	Rīgas amatnieku krājaizdevu kase	1909	E. Pole	126, 163
Kirova	18	dzīv. ēka	1885	J. Baumanis	134
Kirova	20	dzīv. ēka	1886	J. Baumanis	134
Kirova	21	dzīv. ēka	1883	E. Trompovskis	11
Kirova	21 ^a	dzīv. un veikalu ēka	1910	M. Nukša	168
Kirova	22	dzīv. un veikalu ēka	1899	K. Pēkšēns	12, 29, 72
Kirova	23	dzīv. ēka	1903	H. Hilbigis, A. Gīzeke	68—69
Kirova	33	dzīv. un veikalu ēka	1901	M. Eizenšteins	43, 45
Kirova	41/43	dzīv. un veikalu ēka	1913	J. Alksnis	166
Kirova	45/47	dzīv. ēka	1913	A. Medlingers	146, 153
Kirova	57	Rīgas IV savstar- pējās kredītbied- rības banka	1911	E. Pole	164
Kirova	63	dzīv. un veikalu ēka	1912	A. Vanags	169—172
Kirova	69	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Trompovskis	158
Kirova	77	dzīv. un veikalu ēka	1902	K. Pēkšēns	41
Kirova	91/93	dzīv. un veikalu ēka	ap 1910. gadū	?	169
Klīveru	1	dzīv. ēka	1912	A. Vanags	109
Klusā	7	dzīv. ēka	1911	N. Jakovļevs	136
Klusā	9	dzīv. ēka	1910	E. Laube	121
Klusā	11	dzīv. ēka	1911	A. Malvess	125
Klusā	13	dzīv. ēka	1910	E. Laube	121
Klusā	21	dzīv. ēka	1912	O. Bārs	153
Komjaunatnes	6/8	Krievijas ārējās firdzniecības banka	1907	H. Zeiberlihs	41
Komjaunatnes	11	Vidzemes bruņnie- cības nams	1864— 1867	R. Pflūgs	9
Komunāru bulvāris	5	savrupmāja	1873	J. Baumanis	11
Komunāru bulvāris	13	Biržas komercskola	1902— 1905	V. Bokslafs	60—62

1	2	3	4	5	6
Krāsotāju	11	dzīv. ēka	1912	R. Donbergs	153
Krāsotāju	32	dzīv. un veikalu ēka	1913	J. Alksnis	141
Krasta	5	dzīv. ēka	1912	E. Frīzendorfs	153
Krimuldas	2 ^a	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173
Kronvalda bulvāris	2	Pilsētas II (Krievu) teātris	1900— 1902	A. Reinbergs	156
Kronvalda bulvāris	8	privātskola	1909	A. Šmēlings	102
Kronvalda bulvāris	10	dzīv. ēka	1907	K. Pēkšēns, E. Laube	121—123
Krusta baznīca			1909	V. Bokslāfs, E. Frīzendorfs	102
Kuģu	11/13	dzīv. un veikalu ēka	1911	A. Malvess, E. Laube	144—145
J. Kupalas	1	dzīv. ēka	1898	R. Cirkvics	11
J. Kupalas	2	dzīv. ēka	1903	R. Cirkvics	39
J. Kupalas	4	dzīv. ēka	1908	K. Pēkšēns	90
J. Kupalas	5	dzīv. ēka	1899	R. Cirkvics	38
J. Kupalas	6	dzīv. ēka	1913	A. Šmēlings	169
J. Kupalas	8	dzīv. ēka	1913	A. Šmēlings	169
J. Kupalas	10	dzīv. ēka	1908	K. Pēkšēns	124
J. Kupalas	11	dzīv. ēka	1899— 1900	R. Cirkvics	36—38
J. Kupalas	12	dzīv. ēka	1909	K. Pēkšēns	141
J. Kupalas	14	dzīv. un veikalu ēka	1909	K. Pēkšēns	141
J. Kupalas	16	dzīv. un veikalu ēka	1910	K. Pēkšēns	148
J. Kupalas	17	dzīv. ēka	1909	F. Šefels	155
V. Lāča	3**	dzīv. ēka	1913	N. Nords	138—139
V. Lāča	4**	dzīv. ēka	1913	H. Verners	138—139
V. Lāča	5**	dzīv. ēka	1913	K. Felsko	138—139
V. Lāča	6**	dzīv. ēka	1913	T. Ostens-Zakens	138—139
Lāčplēša	1	dzīv. ēka	1909	J. Alksnis	141
Lāčplēša	4	dzīv. ēka	1905	K. Pēkšēns	100—101
Lāčplēša	7	dzīv. ēka	1909	P. Mandelštams	153

** Tā saucamā «Forburga».

1	2	3	4	5	6	
Lāčplēša	14	dzīv. un ēka	veikalu	1910	N. Nords	169
Lāčplēša	16	dzīv. ēka		1907	A. Šmēlings	81
Lāčplēša	17	dzīv. ēka		1896	E. Trompovskis	29
Lāčplēša	18	dzīv. ēka		1906	J. Alksnis	44
Lāčplēša	21	dzīv. ēka		1910	R. Donbergs	121, 146
Lāčplēša	23	dzīv. un ēka	veikalu	1904	A. Šmēlings	81
Lāčplēša	26	dzīv. ēka		1913	E. Frīzendorfs	153
Lāčplēša	27	dzīv. ēka		1901	K. Pēkšēns	11, 72
Lāčplēša	29	dzīv. un ēka	veikalu	1911	J. Alksnis	141
Lāčplēša	35	dzīv. un ēka	veikalu	1909	J. Alksnis	141
Lāčplēša	42	dzīv. un ēka	veikalu	1908	A. Vanags	105, 109
Lāčplēša	51	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Laube	121, 144
Lāčplēša	52/54	dzīv. ēka un kinoteātris		1912	J. Alksnis	141
Lāčplēša	60	skola un kopmītne		1905	F. Šefels	87
Lāčplēša	61	dzīv. un ēka	veikalu	1909	R. Donbergs	91—93, 125
Lāčplēša	65	dzīv. un ēka	veikalu	1911	E. Laube	169
Lāčplēša	70	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Laube	118—119, 126
Lāčplēša	70a	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Laube	118—119, 126
Lāčplēša	70b	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Laube	118—119, 126
Lāčplēša	75	dzīv. un ēka	veikalu	1913	E. Pole	134—135
Lāčplēša	100	dzīv. ēka		ap 1910. gadu	K. Pēkšēns (?)	122
Lāčplēša	112	dzīv. un ēka	veikalu	1911	A. Vanags	105, 146
Lāčplēša	116	dzīv. un ēka	veikalu	1913	I. Efins	153
L. Laicena	5	dzīv. un ēka	veikalu	1911	J. Alksnis	141

1	2	3	4	5	6
L. Laicena	36/38	dzīv. un veikalu ēka	1913	J. Gailis	169
L. Laicena	45	dzīv. ēka	ap 1903. gadu	?	44
L. Laicena	47	dzīv. un veikalu ēka	1909	V. Bokslafs	102
L. Laicena	64	Āgenskalna tirgus	1913	R. Šmēlings	174
Laipu	1	dzīv. un veikalu ēka	1903	V. Bokslafs	58
Lenču	2	dzīv. ēka	1911	O. Bārs	169
Lomonosova	3	dzīv. ēka	1911	M. Eizenšteins	159
Lomonosova	5	dzīv. ēka	1911	M. Eizenšteins	159
Ļeņina	6	dzīv. un veikalu ēka	1898	V. Bokslafs	56—57
Ļeņina	14	dzīv. un veikalu ēka	1907	P. Mandelštams	90
Ļeņina	15	Rīgas Pārdaugavas savstarpējās kredīt- biedrības banka	1913	J. Alksnis	166—167
Ļeņina	22	veikalu un biroju ēka	1914	P. Mandelštams	166
Ļeņina	24	dzīvojamā, veikalu, biroju ēka un kino- teātris	1914	H. Tīmers	166
Ļeņina	33	Tirgotāju un amat- nieku savstarpējās kredīt biedrības banka	1912	E. Laube	144, 146
Ļeņina	37	dzīv. un veikalu ēka	1909	E. Laube	110, 116, 144
Ļeņina	38	Rīgas IV savstarpē- jās kredīt biedrības banka	1911	E. Pole	163—164
Ļeņina	46	Rīgas II savstarpē- jās kredīt biedrības banka	1907	K. Pēkšēns	124
Ļeņina	47	dzīv. un veikalu ēka	1908	E. Laube	113—116, 144
Ļeņina	52	dzīv. un veikalu ēka	1902	A. Ašenkampfs	11

1	2	3	4	5	6	
Ļeņina	55	dzīv. un ēka	veikalu	1900	V. Neimanis, A. Ģīzeke	61, 64—66, 68—70, 79—81
Ļeņina	57	dzīv. un ēka	veikalu	1909	J. Alksnis	141—142
Ļeņina	58	dzīv. un ēka	veikalu	1906	A. Vanags	105—106, 109
Ļeņina	59	dzīv. un ēka	veikalu	1911	O. Bārs	141
Ļeņina	61	dzīv. un ēka	veikalu	1912	A. Vanags	169
Ļeņina	62	dzīv. un ēka	veikalu	1908	E. Laube	113, 116, 117, 144
Ļeņina	64	dzīv. ēka		1903	A. Šmēlings	41
Ļeņina	68	dzīv. un ēka	veikalu	1903	A. Šmēlings	79—81
Ļeņina	70	dzīv. un ēka	veikalu	1911	M. Ozmidovs	141
Ļeņina	72	dzīv. un ēka	veikalu	1909	M. Ozmidovs	141
Ļeņina	74	dzīv., un klubs	veikalu ēka	1913	V. Štams	169
Ļeņina	76	dzīv. un ēka	veikalu	1909	J. Alksnis	67, 69—71
Ļeņina	82	dzīv. un ēka	veikalu	1913	B. Bīlenšteins	153
Ļeņina	83	dzīv. un ēka	veikalu	1913	E. Betihers	153
Ļeņina	84	dzīv. un ēka	veikalu	1912— 1914	N. Jakovļevs, B. Bīlenšteins	169
Ļeņina	85	dzīv. un ēka	veikalu	1912	E. Laube	144, 146, 147
Ļeņina	88	dzīv. ēka un tirdz- niecības kompleks		1910	K. Pēkšēns, E. Pole, J. Alksnis, V. Keldiņš	136, 138
Ļeņina	91	dzīv. un ēka	veikalu	1911	E. Laube	144
Ļeņina	93	dzīv. un ēka	veikalu	1908	F. Šefels	86—87
Ļeņina	99	dzīv. un ēka	veikalu	1905	M. Eizenšteins	47

1	2	3	4	5	6
Ļeņina	100	dzīv. un veikalu ēka	1910	K. Felsko	158
Ļeņina	101	dzīv. un veikalu ēka	1911	P. Lindenbergs	153
Ļeņina	103	dzīv. un veikalu ēka	1914	A. Vīte	135
Ļeņina	105	dzīv. un veikalu ēka	1904	A. Vīte	41—42, 134
Ļeņina	110	dzīv. un veikalu ēka	1902	J. Alksnis	69—70
Ļeņina	112	dzīv. un veikalu ēka	1900	K. Pēkšēns	72
Ļeņina	114	dzīv. un veikalu ēka	1912	N. Nords	153
Ļeņina	118	dzīv. un veikalu ēka	1903	R. Donbergs	41
Ļeņina	128	dzīv. un veikalu ēka	1902	K. Pēkšēns	76
Ļeņina	129	dzīv. un veikalu ēka	1910	J. Alksnis	141
Ļeņina	134	dzīv. un veikalu ēka	1913	V. Štams	169
Ļeņina	136	dzīv. ēka	1906	J. Alksnis	69—70
Ļeņina	138	dzīv. un veikalu ēka	1913	A. Krats	153
Ļeņina	139	A. Leitnera velosipēdu fabrika	1907	V. Bokslafs	90
Ļeņina	141	dzīv. ēka	1903	P. Mandelštams	91
Ļeņina	142	dzīv. un veikalu ēka	1913	H. Zeiberlihs	169
Ļeņina	148	dzīv. un veikalu ēka	1912	K. Pēkšēns	150
Ļeņina	158	dzīv. un veikalu ēka	1907	A. Vanags	105, 107, 109
Ļeņina	160	dzīv. un veikalu ēka	1909	J. Alksnis	125
Ļeņina	164	dzīv. un veikalu ēka	1908	J. Alksnis	69
Ļeņina	166	dzīv. un veikalu ēka	1911	N. Nords	153
Ļeņina	170	dzīv. un veikalu ēka	1911	K. Pēkšēns	150—151

1	2	3	4	5	6
Ļeņina	172	dzīv. un veikalu ēka	1911	K. Pēkšēns	150—151
Ļeņina	182	dzīv. un veikalu ēka	1903	J. Alksnis	41, 43
Ļeņina	190	dzīv. un veikalu ēka	1912	N. Jakovļevs, A. Razums	169
Ļeņina	192	dzīv. un veikalu ēka	1907	K. Pēkšēns	122
Ļeņina	201	mašīnbūvniecības un velmēšanas uzņēmums «Fēnikss»	1895— 1898	K. Felsko	158
Ļeņina	214	krievu elektrības sabiedrības «Union» rūpnīcas ielas korpuss	1899	H. Šēls	12
Ļeņina	214	krievu elektrības sabiedrības «Union» rūpnīcas galvenais korpuss pagalmā	1913	P. Bērenss, F. Šefels	174
Majakovska bulvāris	1	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173
Margrietas	16	dzīv. ēka	1900	M. Eizenšteins	46
K. Marksa	4	dzīv. ēka	1909	E. Trompovskis	91
K. Marksa	9	dzīv. ēka	1912	J. Alksnis	169
K. Marksa	10/12	dzīv. ēka	1902	H. Šēls, F. Šefels	85
K. Marksa	16	dzīv. un veikalu ēka	1911	N. Hercbergs	169
K. Marksa	19/21	dzīv. ēka	1909	R. Donbergs	91
K. Marksa	23	dzīv. un veikalu ēka	1909	E. Laube	121, 146
K. Marksa	26	dzīv. un veikalu ēka	1908	A. Vanags	105, 109
K. Marksa	30	dzīv. un veikalu ēka	1909	J. Alksnis	140
K. Marksa	32	dzīv. ēka un skola	1910	E. Laube	140
K. Marksa	34	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	140—141
K. Marksa	38	dzīv. ēka	1907	A. Šmēlings	101

1	2	3	4	5	6
K. Marksa	46	dzīv. un veikalu ēka	1908	K. Pēkšēns	122
K. Marksa	51	dzīv. un veikalu ēka	1910	O. Bārs	155
K. Marksa	52	dzīv. un veikalu ēka	1912	V. Bokslafs	153
K. Marksa	54	dzīv. un veikalu ēka	1909	A. Viķe	153
K. Marksa	60	dzīv. un veikalu ēka	1908	R. Donbergs	91, 93
K. Marksa	63	dzīv. un veikalu ēka	1910	A. Šmēlings	102
K. Marksa	69/71	dzīv. un veikalu ēka	1913	J. Alksnis	166
K. Marksa	77	dzīv. ēka	1910	E. Trompovskis	158
K. Marksa	86	dzīv. un veikalu ēka	1913	A. Vanags	153
K. Marksa	90	dzīv. un veikalu ēka	1913	A. Malvess	153
K. Marksa	99	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Laube	144
K. Marksa	103	dzīv. un veikalu ēka	1910	F. Šefels	155
Mārstaļu	16	dzīv. un veikalu ēka	1907	P. Mandelšfams	90
Mārstaļu	28	dzīv. un veikalu ēka	1906	P. Mandelšfams	91
Maskavas	18	dzīv. un veikalu ēka	1908	E. Laube	113
Maskavas	24	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	144
Maskavas	39	dzīv. un veikalu ēka	1912	H. Devendruss	153
Maskavas	68	dzīv. un veikalu ēka	1911	O. Bārs	125, 153
Maskavas	73	dzīv. un veikalu ēka	1914	L. Melders	169
Maskavas	79	dzīv. un veikalu ēka	1911	O. Hakels	155
Maskavas	85	dzīv. un veikalu ēka	1914	I. Etins	169

1	2	3	4	5	6
Maskavas	108/110	dzīv. ēka un kino- teātris	1912	N. Nords	153
Maskavas	131	dzīv. ēka	1907	K. Pēkšēns	122
Mednieku	8	dzīv. ēka	1910	A. Vanags	109
Meistaru	10	dzīv. un veikalu ēka	1909	F. Šefels	86, 90
Melnšila	10	dzīv. un veikalu ēka	1913	E. Irmers	153
Merķeļa	7	dzīv. ēka	1880	J. Baumanis	10
Merķeļa	8	dzīv. ēka	1882	K. Felsko	11
Merķeļa	13	Rīgas Latviešu biedrība	1909	E. Pole	160—161
Merķeļa	21	dzīv. un veikalu ēka	1911	H. Tīmers	169
Miera	2	dzīv. un veikalu ēka	1913	G. Tīzenhauzens	153
Miera	4	dzīv. un veikalu ēka	1913	E. Laube	144
Miera	5	«Rīgaer Bauge- sellschaft» dzīv. un veikalu ēka	1912	A. Šmēlings, E. Hartmanis, V. Unferhauzs	174—175
Miera	9	dzīv. un veikalu ēka	1912	N. Nords	153
Miera	10	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	141
Miera	17	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	141
Miera	19	dzīv. un veikalu ēka	1909	J. Alksnis	141, 146
Miera	27	dzīv. un veikalu ēka	1908	E. Laube	102
Miera	76	dzīv. un veikalu ēka	1911	N. Jakovjevs	169
Miera	85	dzīv. ēka	1910	N. Nords	124
Miera	89	dzīv. un veikalu ēka	1910	N. Nords	124
Miera	91	dzīv. un veikalu ēka	1912	N. Nords	124
Miera	94	dzīv. un veikalu ēka	1909	H. Devendruss	91, 93
Miera	95	dzīv. ēka	1913	E. Frīzendorfs	153

1	2	3	4	5	6
Miera	101	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Laube	121
Miera	105	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Laube	144
Miera	111	dzīv. un veikalu ēka	1911	O. Bārs	146
Miesnieku	7	dzīv. ēka	1905	A. Ašenkampfs	93
Miesnieku	9	dzīv. un veikalu ēka	1907	H. Zeiberlihs	102
Minsterejas Narofominskas	8/10 2 ^a	dzīv. ēka skola	1909 ap 1910. gadu	P. Mandelštams R. Šmēlings	153 173
Noliktavas	3	dzīv. ēka	1903	P. Mandelštams	41
Noliktavas	5	dzīv. ēka	1905	K. Pēkšēns	71
M. Nometņu	24	dzīv. ēka	1912	A. Malvess	126
Odesas	5	dzīv. ēka	1913	H. Devendruss	169
Odesas	14	dzīv. ēka	1910	L. Rīmers	153
Padomju bulvāris	2	dzīv. ēka	1878	J. Baumanis	11
L. Paegles	8	dzīv. ēka	1903	K. Pēkšēns	71
L. Paegles	10	dzīv. ēka	1897— 1898	E. Trompovskis	29
L. Paegles	13	dzīv. un veikalu ēka	1910	A. Viķe	146, 153
L. Paegles	18	dzīv. ēka	1910	E. Pole	126
L. Paegles	20	dzīv. ēka	1911	N. Nordis	169
L. Paegles	22	dzīv. ēka	1913	E. Pole	169
L. Paegles	24	dzīv. ēka	1913	J. Alksnis	144
L. Paegles	26	dzīv. un veikalu ēka	1913	J. Alksnis	144
Palasta	5	dzīv. un veikalu ēka	1911	M. Nukša	153
Palasta	10	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Laube	144
Pērnavas	41	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Trompovskis	153
Pērnavas	43	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Pole	169
Pētersalas	3	dzīv. ēka	1910	K. Pēkšēns	150
Pētersalas	5	dzīv. un veikalu ēka	1902	K. Pēkšēns	73

1	2	3	4	5	6
Pētersalas	14a	dzīv. un veikalu ēka	1911	H. Devendruss	153
Pilotu	4	dzīv. un veikalu ēka	1901—1904	K. Pēkšēns	72
Pilotu	4a	dzīv. un veikalu ēka	1912	M. Nukša	169
L. Pils	11	Angļu jūrnieku klubs	1901	V. Bokslafs	58
L. Pils	13/15	dzīv. ēka	1905	A. Ašenkampfs	93
Pilsoņu	13	Rīgas pilsētas II slimnīca	1908—1912	R. Šmēlings	174
Priežu	2	dzīv. un veikalu ēka	1913	N. Hercbergs	153
A. Pumpura	5	dzīv. ēka	1905	K. Vasašerna, G. Lindbergs, A. Vanags	99, 103—105
Pušķina	2	dzīv. ēka	1911	N. Jakovļevs	169—170
Pušķina	5	dzīv. ēka	1911	J. Alksnis	144
Pušķina	7	dzīv. ēka	1911	J. Alksnis	144
Raiņa bulvāris	13	dzīv. ēka	1875	H. Šēls	11
Raiņa bulvāris	19	Rīgas Politehnikums	1866	G. Hilbigis	11
Raiņa bulvāris	33	viesnīca	1884	J. Baumanis	11
Revolūcijas	16	dzīv. un veikalu ēka	1902	V. Neimanis	66
Revolūcijas	17	dzīv. un veikalu ēka	1911	N. Jakovļevs	169
Revolūcijas	21	firmas «Louis Lundmann & Co» vīna pagrabs un tirgotava	1904	A. Vīte	61
Revolūcijas	27	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	141
Revolūcijas	31	dzīv. un veikalu ēka	1910	R. Donbergs	153
Revolūcijas	32	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Pole	126
Revolūcijas	33	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Laube	144
Revolūcijas	35	dzīv. un veikalu ēka	1912	O. Bārs	153

1	2	3	4	5	6	
Revolūcijas	38	dzīv. un ēka	veikalu	1909	N. Nords	93
Revolūcijas	40/42	dzīv. un ēka	veikalu	1907	J. Alksnis	44
Revolūcijas	41	dzīv. un ēka	veikalu	1911	F. Šefels	155
Revolūcijas	43	dzīv. un ēka	veikalu	1905	J. Alksnis	44
Revolūcijas	44	dzīv. un ēka	veikalu	1907	J. Alksnis	44
Revolūcijas	45	dzīv. un ēka	veikalu	1912	B. Bīlenšteins	153
Revolūcijas	47	dzīv. un ēka	veikalu	1912	M. Nukša	153
Revolūcijas	52 ^b	dzīv. un ēka	veikalu	1902	J. Alksnis	41
Revolūcijas	63	dzīv. un ēka	veikalu	1911	H. Devendruss	112
Revolūcijas	65	dzīv. ēka		1910	J. Alksnis	144
Revolūcijas	89 ^a	dzīv. un ēka	veikalu	1910	E. Laube	121
Rīdzenes		otrā fasāde dzīv. ēkai Kalēju ielā 52		1906	H. Devendruss	41
Rūdolfā	1	dzīv. ēka		1911	O. Bārs	153
Rūpniecības	1	dzīv. ēka		1903	R. Cīrkvics	39
Rūpniecības	3	dzīv. ēka		1908	K. Pēkšēns	90
Rūpniecības	5	dzīv. ēka		1911	A. Medlingers	125
Rūpniecības	7	dzīv. ēka		1911	A. Medlingers	125
Rūpniecības	9	dzīv. ēka		1910	K. Pēkšēns	124—125
Rūpniecības	11	dzīv. un ēka	veikalu	1910	A. Medlingers	153
Rūpniecības	13	dzīv. ēka		1909	K. Pēkšēns	148
Sarkanarmijas	6	dzīv. ēka		1905	J. Alksnis	41
Sarkanarmijas	8	dzīv. ēka		1905	J. Alksnis, O. Bārs	69
Sarkanarmijas	12	dzīv. ēka		1910	R. Donbergs	153
Sarkanarmijas	20	dzīv. un ēka	veikalu	1911	N. Nords	153
Sarkanarmijas	22	dzīv. ēka		1900	E. Trompovskis	29
Sarkanarmijas	24 ^a	skola		ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173

1	2	3	4	5	6
Sarkanarmijas	27	dzīv. un veikalu ēka	1911	B. Bīlenšteins	153
Sarkanarmijas	28	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Laube	144
Sarkanarmijas	39	dzīv. un veikalu ēka	1899	K. Pēkšēns	72
Sarkanarmijas	43	dzīv. ēka	1905	A. Pīlemanis	41
Sarkanarmijas	47	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Betihers	155
Sarkanarmijas	50	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Pole	126
Sarkanarmijas	51	dzīv. ēka	1912	O. Bārs	153
Sarkanarmijas	58/60	dzīv. ēka	1907	J. Alksnis	70
Sarkanarmijas	66	dzīv. ēka	1910	N. Jakovļevs	153
Sarkanarmijas	71	dzīv. un veikalu ēka	1908	K. Pēkšēns	122
Sarkanarmijas	73 ^b	dzīv. ēka	1911	A. Vanags	155
Sarkanarmijas	75 ^b	dzīv. ēka	1901	H. Devendruss	41
Sarkanarmijas	81	dzīv. ēka	1911	E. Trompovskis	102
Sarkanarmijas	82	dzīv. ēka	1904	J. Alksnis	69—70
Sarkanarmijas	93	dzīv. ēka	1907	J. Alksnis	70
Sarkanarmijas	115	dzīv. ēka	1909	A. Vanags	105, 109, 132—133
17. jūnija laukums	6	Birža	1852—1855	H. Bose	9
Sevastopoles	5	dzīv. ēka	1912	N. Jakovļevs	169
Sīmaņa	7/9	dzīv. ēka	1912	N. Hercbergs	153
Skārņu	9	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Laube	144
Slokas	16	pilsētas lombards	1908	V. Reslers	102
Slokas	29/1	dzīv. ēka	1911	A. Vanags	169, 171
Slokas	31	dzīv. ēka	1908	K. Pēkšēns	124
Smilšu	1/3	apdrošināšanas sabiedrības «Rossija» kanforu, veikalu un dzīv. ēka	1906	N. Proskurņins	102
Smilšu	1	Rīgas V savstarpējās kredītbiedrības banka	1912	J. Alksnis	141
Smilšu	2	dzīv. un veikalu ēka	1902	K. Pēkšēns	75—76

1	2	3	4	5	6
Smilšu	3	Ziemeļu banka	1910	A. Medlingers, H. Zeiberlihs	146, 153
Smilšu	6	Rīgas I savstarpējās kredītbiedrības banka	1912	V. Bokslafs	153
Smilšu	8	dzīv. un veikalu ēka	1902	H. Šēls, F. Šefels	83, 85
Smilšu	10	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Pole	153
E. Smilģa Stahanoviešu	10 2	dzīv. ēka skola	1904 ap 1910. gadu	J. Alksnis R. Šmēlings	44 173
Strēlnieku	1	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Pole	168
Strēlnieku	2	dzīv. ēka	1911	M. Nukša	121, 168
Strēlnieku	4 ^a	dzīv. ēka	1905	M. Eizenšteins	45
Strēlnieku	6	dzīv. ēka	1902	K. Pēkšēns	76
Strēlnieku	13	dzīv. ēka	1910	E. Pole	169
Strēlnieku	17	dzīv. ēka	1908	P. Rībenzāms	93
Strūgu	3	dzīv. ēka	1911	M. Eizenšteins	159
P. Stučkas	4	dzīv. un veikalu ēka	1913	A. Krats	153
P. Stučkas	6/8	dzīv. un veikalu ēka	1908	B. Bīlenšteins, K. Ēmke	101
P. Stučkas	7	dzīv. un veikalu ēka	1899	K. Pēkšēns	72
P. Stučkas	9/11	dzīv. un veikalu ēka	1912	K. Pēkšēns	150
P. Stučkas	13	dzīv., veikalu un kantoru ēka	1912	J. Gailis	169
P. Stučkas	14	Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības banka	1909	K. Pēkšēns, A. Medlingers	148, 152
P. Stučkas	15/17	A. Ķēniņa skola	1905	K. Pēkšēns, E. Laube	95, 100, 121
P. Stučkas	28	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Trompovskis	153
P. Stučkas	33/35	dzīv. un veikalu ēka (Lāčplēša ielas stūrī)	1900	K. Pēkšēns	73

1	2	3	4	5	6
P. Stučkas	33/35	dzīv. un veikalu ēka	1906	K. Pēkšēns, E. Laube	100—101, 120—121
P. Stučkas	37	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	141
P. Stučkas	38	dzīv. un veikalu ēka	1910	M. Nukša	153
P. Stučkas	49/51	dzīv. un veikalu ēka	1909	E. Laube	110, 116, 144
P. Stučkas	50	dzīv. un veikalu ēka	1912	J. Alksnis	141
P. Stučkas	63	dzīv. un veikalu ēka	1913	J. Alksnis	166
P. Stučkas	63/65	dzīv. un veikalu ēka	1903	V. Bokslafs	68
P. Stučkas	86	dzīv. ēka	1900	H. Šēls, F. Šefels	84
P. Stučkas	88	dzīv. ēka	1910	K. Pēkšēns	150
P. Stučkas	97	dzīv. un veikalu ēka	1912	A. Krats	153
I. Sudmaļa	8	dzīv. ēka un tirdzniecības nams	1911	P. Mandelšfams	153—154
Suvorova	2	dzīv. ēka un vejas mazgātava	1911	P. Mandelšfams	153
Suvorova	6	dzīv. un veikalu ēka	1904	K. Pēkšēns	71
Suvorova	9	dzīv. un veikalu ēka	1899	K. Pēkšēns	12, 29, 72
Suvorova	15	dzīv. un veikalu ēka	1910	J. Alksnis	143—144
Suvorova	16	dzīv. un veikalu ēka	1914	A. Vanags	172
Suvorova	18	dzīv. un veikalu ēka	1908	J. Alksnis	125
Suvorova	21	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Frīzendorfs, O. Lanckis	153
Suvorova	23	dzīv. un veikalu ēka	1886	J. Baumanis,	} 106, 109
		pārbūve	1910— 1911	A. Vanags	
Suvorova	25	dzīv. un veikalu ēka	1913	E. Laube	166

1	2	3	4	5	6
Suvorova	26	dzīv. un veikalu ēka	1905	K. Pēkšēns, E. Laube	98—99
Suvorova	30	dzīv. un veikalu ēka	1911	A. Vanags	109
Suvorova	32	dzīv. un veikalu ēka	1909	J. Alksnis	141
Suvorova	33	dzīv. un veikalu ēka	1910	R. Donbergs	153
Suvorova	34	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Laube	144
Suvorova	35	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Laube	121
Suvorova	37	dzīv. un veikalu ēka	1913	E. Laube	166
Suvorova	44	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Trompovskis	68
Suvorova	49	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Pole	126
Suvorova	54	dzīv. un veikalu ēka	1909	S. Nūdelmanis	93
Suvorova	55	dzīv. un veikalu ēka	1910	A. Vanags	105
Suvorova	57	dzīv. un veikalu ēka	1912	N. Jakovļevs, A. Krats	169
Suvorova	58	dzīv. un veikalu ēka	1910	J. Alksnis	144
Suvorova	63	dzīv. un veikalu ēka	1912	V. Štams	102
Suvorova	64	dzīv. un veikalu ēka	1909	A. Vanags	105, 107—109
Suvorova	66	dzīv. un veikalu ēka	1911	E. Laube	144
Suvorova	67/69	dzīv. un veikalu ēka, fotoateljē	1912	E. Pole	126
Suvorova	68	dzīv. un veikalu ēka	1912	E. Pole	126—127
Suvorova	70	dzīv. un veikalu ēka	1910	A. Vanags	109—110, 126
Suvorova	74	dzīv. un veikalu ēka	1910	R. Donbergs	66
Suvorova	82/84	dzīv. un veikalu ēka	1911	A. Vanags	105

1	2	3	4	5	6	
Suvorova	83/85	dzīv. un ēka	veikalu	1909	E. Laube	116, 144
Suvorova	86	dzīv. un ēka	veikalu	1912	L. Melders	169
Suvorova	104	dzīv. un ēka	veikalu	1912	E. Laube	144
Suvorova	106	dzīv. un ēka	veikalu	1905	J. Alksnis	41
Suvorova	109	dzīv. un ēka	veikalu	1912	R. Donbergs	153
Suvorova	115	dzīv. un ēka	veikalu	1911	R. Donbergs	153
Suvorova	117	dzīv. un ēka	veikalu	1911	K. Pēkšēns	169
Suvorova	121	dzīv. un ēka	veikalu	1911	H. Devendruss	153
Suvorova	125	dzīv. un ēka	veikalu	1914	R. Donbergs	169
Suvorova	136	dzīv. un ēka	veikalu	1913	E. Pole	169
Suvorova	156	dzīv. un ēka	veikalu	1911	R. Donbergs	102
Sverdlova	8	dzīv. un ēka	veikalu	1912	R. Heršelmanis	153
Sverdlova	9	dzīv. un ēka	veikalu	1912	K. Pēkšēns	124
Sverdlova	11	dzīv. un ēka	veikalu	1908	P. Mandelštams	93
Sverdlova	13	dzīv. un ēka	veikalu	1911	K. Pēkšēns	124
Šarlotes	8	skola		ap 1910. gadu	R. Šmēlings	173
Šķūņu	4	dzīv. un ēka	veikalu	1911	P. Mandelštams	153
Šķūņu	12/14	dzīv. un ēka	veikalu	1902	H. Šēls, F. Šefels	84
Tallinas	23	dzīv. ēka		1901	K. Pēkšēns, E. Laube	73—74, 76
Tallinas	32	dzīv. un ēka	veikalu	1903	K. Pēkšēns	72

1	2	3	4	5	6
Tallinas	35	dzīv. un veikalu ēka	1910	R. Donbergs	169
Tallinas	45	dzīv. ēka	1909	E. Betihers	109
Tallinas	50	dzīv. ēka	1910	O. Bārs	153
Tallinas	54	dzīv. un veikalu ēka	1910	E. Laube	144
Tallinas	59	dzīv. un veikalu ēka	1910	P. Mandelštams	153
Tallinas	70	dzīv. un veikalu ēka	1910	O. Bārs	125, 153
Tallinas	77	dzīv. ēka	1911	J. Gailis	121
Tallinas	83	dzīv. un veikalu ēka	1912	K. Pēkšēns	150
Tallinas	88	dzīv. un veikalu ēka	1905	J. Alksnis	41
Tallinas	90	dzīv. un veikalu ēka	1913	A. Malvess	126
Tallinas	92	dzīv. un veikalu ēka	1912	A. Malvess	153
Tallinas	94	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	141
Talsu Teātra	9/11 9	dzīv. ēka dzīv. un veikalu ēka	1912 1903	P. Lindenbergs H. Šēls, F. Šefels	153 85
Teātra	12	Rīgas mēbeļu darbnieku un gald- nieku biedrības dzīv. un darbnieku ēka	1913	L. Melders	153
Telts	2a	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlīngs	173
Tilta	5	dzīv. un veikalu ēka	1911	J. Alksnis	141, 170
Tirgoņu	4	dzīv. un veikalu ēka	1900	H. Šēls, F. Šefels, V. Hāns	85
13. janvāra	21/23	dzīv. un veikalu ēka	1913	N. Jakovļevs	153
A. Upīša	3	A. Reinberga sav- rupmāja	1905	A. Reinbergs	102

1	2	3	4	5	6
A. Urīša	4	dzīv. ēka	1910	J. Alksnis	141
A. Urīša	6	klubs un teātris	1913— 1914	E. Trompovskis, P. Mandelštams	153
A. Urīša	10	dzīv. ēka	1909	V. Reslers	102
A. Urīša	11	dzīv. ēka	1912	E. Irmers	153
A. Urīša	12	dzīv. ēka	1912	J. Gailis	153
A. Urīša	12 ^a	dzīv. ēka	1908	E. Bušs	102
A. Urīša	13	dzīv. ēka	1901	E. Trompovskis	29
A. Urīša	14	dzīv. ēka	1907	J. Alksnis	69
A. Urīša	19	dzīv. ēka	1909	F. Šefels	87, 90
A. Urīša	20	dzīv. un veikalu ēka	1913	E. Irmers	153
A. Urīša	22	dzīv. ēka	1911	L. Rīmers	153
A. Urīša	25	dzīv. ēka	1899	K. Pēkšēns	72
A. Urīša	28	dzīv. ēka	1910	J. Alksnis	144
A. Urīša	32	dzīv. ēka	1904	K. Pēkšēns	73
A. Urīša	38	dzīv. un veikalu ēka	ap 1910.	J. Alksnis ?	141
Valguma	31 ^a	dzīv. ēka	1910. gadu 1903— 1904	J. Pfeifers, V. Luskis	41
Valņu	2	Vidzemes guberņas lauksaimnieku savstarpējās palīdzības biedrības biroju ēka	1911	E. Frīzendorfs	153
Valņu	3	dzīv. un veikalu ēka	1913	H. Tīmers	153
Veidenbauma	3	dzīv. ēka	1907	F. Šefels	87—89
Veidenbauma	4 ^a	dzīv. ēka	1901	K. Pēkšēns	41
Veidenbauma	13	dzīv. un veikalu ēka	1911	H. Tīmers	153
Veidenbauma	19/23	dzīv. ēka	ap 1910. gadu	?	169
Veidenbauma	26	dzīv. ēka	1905	V. Hofmanis	41
Veidenbauma	27/29	dzīv. ēka	1911	R. Donbergs	155
Veidenbauma	31	dzīv. ēka	1908	P. Rībenzāms	93
Veidenbauma	34	dzīv. ēka	1911	F. Šefels	155
Veidenbauma	36	dzīv. ēka	1905	J. Alksnis, O. Bārs	69

1	2	3	4	5	6
Veidenbauma	39	dzīv. ēka	1910	V. Hofmanis	102
Veidenbauma	45	dzīv. ēka	1909	K. Pēkšēns	141
Ventspils	7	dzīv. ēka	1912	O. Bārs	125
Veru	3	dzīv. ēka	1911	K. Pēkšēns	124
Vidus	3	dzīv. ēka	1901	F. Zeiberlihs	14
Vidus	4	dzīv. ēka	1909	E. Pole	126
Vidus	11	dzīv. ēka	1909	K. Pēkšēns	148—149
Zejļu	4	skola	ap 1910. gadu	R. Šmēlings	157, 173
Zvaigžņu	22	dzīv. un ēka	veikalu 1911	O. Bārs	125
Zvaigžņu	24	dzīv. un ēka	veikalu 1912	A. Vanags	109

Personu rādītājs

Alksnis Jānis (1869—1939), arhitekts — 41, 44, 66, 67, 69—71, 90, 91, 94, 125, 131, 138, 140—144, 166, 167, 170, 184—189, 192—211.

Asars Jānis (1877—1908), literatūrkri-
tiķis, publicists, sabiedriskais un kul-
tūras darbinieks — 34, 53, 128.

Ašenkampfs Alfrēds (1858—1914),
arhitekts — 54, 55, 184, 187, 196,
202, 203.

Bārs Oskars (1848—1914), arhitekts —
94, 125, 184, 188—191, 193, 196,
197, 200, 202—205, 210, 211, 212.

Baumanis Jānis Fridrihs (1834—1891),
arhitekts, pirmais latvietis ar profesio-
nālu arhitekta izglītību — 10, 11, 37,
71, 72, 94, 106, 134, 161, 162, 193,
201—203, 207.

Beine Kārlis, arhitekts — 184.

Bērenss Pēteris (1868—1940), arhitekts
un mākslinieks — 18, 174, 199.

Berkholcs Ārenis, sabiedriskais dar-
binieks — 46, 65.

Betihs E. fon, civilinženieris — 109,
197, 205, 210.

Bīblers Alberts, metāla būvdetaļu
fabrikas īpašnieks — 81.

Bīlenšteins Bernhards (1877—?), arhi-
tekts — 96, 101, 189, 191, 192, 197,
204—206.

Bīrdslisjs Obri (1872—1898), grafiķis —
17.

Blaumanis Rūdolfs (1863—1908), rakst-
nieks — 78.

Bokslafs Vilhelms Ludvigs Nikolajs
(1858—1945), arhitekts — 56—62, 90,
91, 101, 102, 184, 192—194, 196, 198,
200, 203, 205, 207.

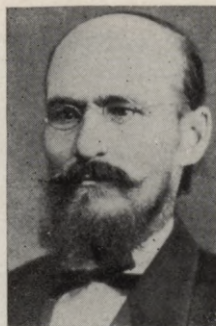
Bose Haralds (1812—1894), arhitekts,
Pēterburgas Mākslas akadēmijas pro-
fessors — 205.

Jānis Alksnis

Alfrēds Ašenkampfs

Jānis Baumanis

Bernhards Bīlenšteins

Vilhelms Bokslafs

Mihails Eizenšteins

Bušs E., inženieris — 211.

Cerers E., arhitekts — 138.

Cirkvics Rūdolfs Heinrihs (1857—1926), arhitekts — 36, 38, 39, 194, 204.

Deibners Maksis, arhitekts — 184, 185.

Devendruss Heinrihs, arhitekts tehniķis — 41, 112, 186, 188, 189, 192, 200—205, 209.

Dīce Oto (1832—1890), inženieris, arhitekts — 8.

Donbergs Rūdolfs (1864—1918), arhitekts — 63, 66, 92, 93, 107, 125, 185—187, 189, 191, 194, 195, 198—200, 203, 204, 208—211.

Eizenšteins Mihails (?—1921), civilinženieris — 27, 43—52, 68, 76, 159, 188, 190, 192, 193, 196, 197, 206.

Ēmke Kārlis Heinrihs (1852—1932), arhitekts — 101, 206.

Endels Augusts (1871—1925), lietišķās mākslas meistars, grafiķis un arhitekts — 18, 23.

Etins I., civilinženieris — 187, 195, 200.

Felsko Johans Daniels (1813—1902), arhitekts, 1843.—1879. g. Rīgas pilsētas galvenais arhitekts — 8, 173, 184.

Felsko Kārlis (1844—1918), arhitekts, Johana Daniela Felsko dēls — 14, 36, 39, 40, 158, 186, 187, 189, 194, 198, 199, 201.

Folcs Augusts (1851—1926), tēlnieks — 85.

Fomins Ivans (1872—1936), arhitekts — 156.

Frīzendorfs Edgars Valdemārs Eduards (1881—?), arhitekts — 102, 136, 137, 184, 191, 192, 194, 195, 201, 207, 211.

Gailis Jānis (1881—?), arhitekts — 94, 187, 189, 196, 206, 210, 211.

Gezeliuss Hermanis (1874—1916), arhitekts — 96, 126.

Gimārs Ektors (1867—1942), arhitekts — 22.

Gīzeke A., arhitekts — 61, 63, 64, 68, 81, 185, 190, 193, 197.

Gogēns Pols (1848—1903), gleznotājs — 17.

Gogs Vinsents van (1853—1890), gleznotājs — 17.

Hāberlands Kristofs (1750—1803), arhitekts — 156.

Hakels O., civilinženieris — 192, 200.

Hāns V., arhitekts — 85, 210.

Hartmanis E., arhitekts — 174, 201.

Hartmanis H., arhitekts — 190.

Hartmanis K. O., arhitektūras vēsturnieks — 26.

Hercbergs Nikolajs (1881—1957), arhitekts — 184, 188, 199, 203, 205.

Heršelmanis Renē (1883—?), arhitekts — 192, 209.

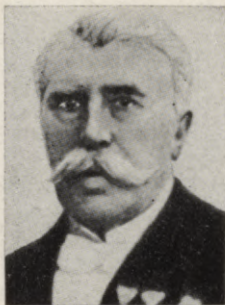
Hilbigs Gustavs Ferdinands Aleksandrs (1822—1887), arhitekts, Rīgas Politehnikuma profesors, 1870.—1887. g. Arhitektūras fakultātes dekāns — 203.

Hilbigs Hermanis (1860—1939), arhitekts, Gustava Hilbiga dēls — 66, 68, 190, 192, 193.

Hofmanis Jozefs (1870—1955), arhitekts un mākslinieks — 18, 24, 46, 114.

Hofmanis Vilhelms, arhitekts tehniķis — 189, 211, 212.

Irmers Edgars fon (1885—?), arhitekts — 188, 201, 211.

Johans Felsko

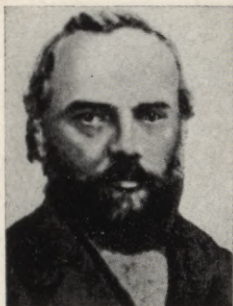

Edgars Frīzendorfs

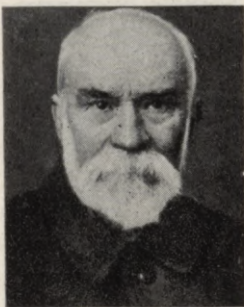

Nikolajs Hercbergs

Gustavs Hilbigis

Hermanis Hilbigis

Eižens Laube

Jakovļevs Nikolajs (1879—?), arhitekts — 136, 168, 170, 186, 193, 197, 199, 201, 203, 205, 208, 210.

Johansons N., arhitekts — 138.

Keldišs Vsevolods (1878—1965), būv-inženieris, dzelzsbetona konstrukciju speciālists — 138, 197.

Kiričenko Jevgeņija (dz. 1931), arhitektūras un mākslas vēsturniece — 16.

Klēvers Pauls (1885—?), arhitekts — 190.

Kocels Hanss, arhitekts — 44, 46.

Kofera Jans (1871—1923), arhitekts — 24.

Krats Agejs (1886—?), arhitekts — 198, 206—208.

Kundziņš Pauls (dz. 1888), arhitekts, profesors, Latvijas Universitātes pedagogs — 28, 136.

Kupfers Eduards (1873—?), arhitekts, Rīgas Politehniskā institūta docents — 160, 188.

Lanckis Oto (1875—?), arhitekts — 207.

Laube Eižens (1880—1967), arhitekts, 20.—30. gados — profesors un Arhitektūras fakultātes dekāns Latvijas Universitātē — 72—74, 77, 78, 94, 95, 98—100, 102, 110—121, 123, 125, 126, 140, 141, 144—147, 160, 162, 165, 170, 184—197, 199—210.

Lidvals Frederiks (1870—1945), arhitekts — 25.

Lindbergs Gustavs, arhitekts — 99, 103, 104, 184, 203.

Lindenbergs Pauls (1869—?), arhitekts — 191, 198, 210.

Lindgrēns Armass (1874—1929), arhitekts — 27, 96, 112, 119, 126.

Lunskis Vladimirs, Vidzemes guberņas arhitekts — 190, 211.

Makinfošs Čārlzs (1868—1928), arhitekts — 23, 24.

Malvess Augusts (1878—1951), arhitekts, no 1919. g. Latvijas Universitātes pedagogs — 72, 94, 124—127, 144, 145, 166, 184, 187—191, 193, 194, 200, 202, 210.

Mandelštams Pauls (1872—?), arhitekts — 90, 118, 141, 153, 154, 166, 184, 187—190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 207, 209—211.

Medlingers Arturs (1880—?), arhitekts — 125, 150, 188, 193, 204, 206.

Melders L., civilinženieris — 187, 200, 209, 210.

Mesels Alfrēds (1853—1909), arhitekts — 23.

Moriss Viljams (1834—1896), dzejnieks, mākslinieks un sabiedriskais darbinieks — 16, 17, 21.

Neimanis Vilhelms (1849—1919), arhitekts un mākslas vēsturnieks — 61, 62, 64, 66, 188, 190, 197, 203.

Nords Nikolajs (1880—?), arhitekts — 124, 184, 189, 191, 194, 195, 198, 201, 202, 204.

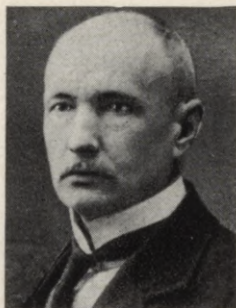
Nūdelmanis Solomons (1877—?), arhitekts — 184, 186, 189, 208.

Nukša Mārtiņš (1878—?), arhitekts — 94, 168, 169, 187, 189, 193, 202—204, 206, 207.

Obrists Hermanis (1863—1927), lieišķās mākslas meistars, keramiķis, grafiķis — 18.

Olbrīhs Jozefs Marija (1867—1908), arhitekts — 18, 24, 46, 162.

Orta Viktors (1861—1947), arhitekts — 18—22.

Augusts Malvess

Pauls Mandelštams

Arturs Medlingers

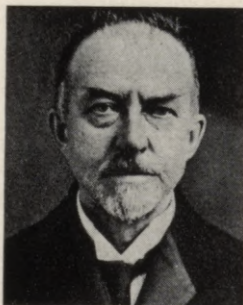
Vilhelms Neimanis

Nikolajs Nordis

Konstantīns Pēkšēns

Ostens-Zakens Teodors fon der (1876—?), arhitekts — 185, 194.

Ozmīdovs Maksis fon (1879—?), arhitekts — 197.

Pekstons Džozefs (1801—1861), arhitekts — 14.

Pēkšēns Konstantīns (1859—1928), arhitekts — 11, 29, 46, 66, 71—78, 90, 91, 94, 95, 98—101, 118, 120—125, 138, 141, 148—152, 184—188, 190—212.

Pfeifers Jūliuss (?—1904), arhitekts — 211.

Pflūgs Roberts (1832—1885), arhitekts akadēmiķis — 193.

Pīlemanis A., arhitekts — 205.

Pīrangs Heinrihs Gerhards (1876—1936), arhitekts, arhitektūras vēsturnieks — 27.

Pole Ernests (1872—1914), arhitekts — 72, 94, 126, 127, 134, 135, 138, 161—164, 168, 185, 189, 193, 195—197, 201—203, 205, 206, 208, 209, 212.

Proskurņins Nikolajs, arhitekts — 102, 205.

Razums A., arhitekts — 199.

Reinbergs Augusts (1860—1908), arhitekts — 102, 156, 194, 210.

Reslers Vilhelms (1878—?), arhitekts — 102, 138, 139, 205, 211.

Rībenzāms Pauls (1861—?), arhitekts — 206, 211.

Rīmers Leopolds (1880—?), arhitekts — 202, 211.

Rīmeršmits Rihards (1868—1957), arhitekts un gleznotājs — 18.

Rozentāls Janis (1866—1916), gleznotājs — 78, 96, 97, 101, 128, 162, 178, 179.

Rutmanis Jānis (1894—?), arhitekts, mākslas zinātnieks un publicists — 27.

Sārinens Eliels (1873—1950), arhitekts — 27, 96, 112, 126.

Sokolovs P., arhitekts — 116.

Sonks Larss (1870—1956), arhitekts — 27, 96, 110.

Strīks Vilhelms fon (1864—1928), arhitekts, Rīgas Politehniskā institūta profesors — 31, 61, 191.

Ščuko Vladimirs (1878—1939), arhitekts — 156.

Šefels Fridrihs, arhitekts tehniķis — 41, 66, 81—88, 90, 91, 174, 185, 187, 189—191, 194, 195, 197, 199, 200, 201, 204, 206, 207, 209—211.

Šehtels Fjodors (1859—1926), arhitekts — 25, 132.

Šēls Heinrihs (1829—1909), arhitekts akadēmiķis — 66, 81—85, 190, 199, 203, 205, 207, 209, 210.

Šmēlings Aleksandrs (1877—?), arhitekts, Reinholda Šmēlinga dēls — 66, 79—81, 101, 174, 175, 187, 194, 195, 197, 199—201.

Šmēlings Reinholds (1840—1917), arhitekts akadēmiķis, 1879.—1917. g. Rīgas pilsētas galvenais arhitekts — 157, 173, 174, 185, 188, 190—192, 194, 196, 199, 202—204, 206, 209, 210, 212.

Štams Viktors (1882—?), arhitekts — 189—191, 197, 198, 208.

Timers Herberts (1879—?), arhitekts — 166, 191, 201, 211.

Tīzenhauzens Gerhards fon (1878—1916), arhitekts — 201.

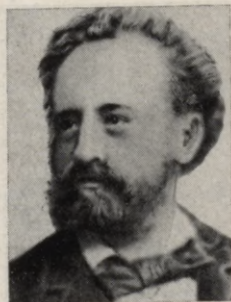
Trompovskis Edmunds fon (1851—1918), civilinženieris — 29, 36, 187, 188, 193, 195, 199, 200, 202, 204—206, 208, 211.

Henrihs Pīrangs

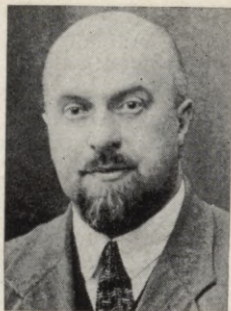

Augusts Reinbergs

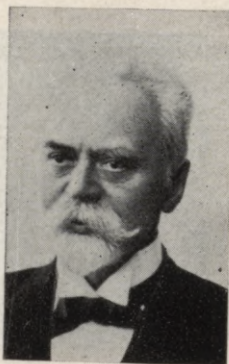

Henrihs Šēls

Aleksandrs Šmēlings

Reinholds Šmēlings

Augusts Vīte

Tulūzs-Lotreks Anrī de (1864—1901),
gleznotājs un grafiķis — 17.

Unferhauzs V., arhitekts — 174, 201.

Vāgners Oto (1841—1918), arhi-
tekts — 24.

Valdemārs Krišjānis (1825—1891), sa-
biedriski politisks darbinieks, viens no
jaunlatviešu kustības vadītājiem —
150.

Vanags Aleksandrs (1873—1919), ar-
hitekts — 72, 94, 99, 102, 103, 105—
110, 112, 113, 121, 125, 126, 132, 133,
170—172, 184—188, 190—193, 195,
197—201, 203, 205, 207, 208, 212.

Vasašerna Knuts, arhitekts — 99, 103,
104, 184, 203.

Velde Henrijs van de (1863—1957),
mākslinieks, arhitekts, lieišķās māks-
las meistars — 18, 21, 22, 53, 68, 146,
178.

Verners Hanss, arhitekts — 194.

Vīnšmanis Georgs, arhitekts — 44, 46.

Vistlers Džeimss Makneils (1834—
1903), gleznotājs un grafiķis — 17.

Vīte Augusts (1876—?), arhitekts —
41, 61, 134, 135, 153, 165, 190, 198,
200, 202, 203.

Vladimirovs Aleksandrs fon (1884—?),
arhitekts — 136, 191, 192.

Zakijevs A., civilinženieris — 189.

Zeiberlihs Fricis (1850—?), civilinže-
nieris — 14, 212.

Zeiberlihs Hermanis, arhitekts — 193,
198, 202, 206.

Žoltovskis Ivans (1867—1959), arhi-
tekts — 156.

- Asars J. Mākslas amatniecība. — Kopoti raksti, 1. sēj., 3. burtn. Rīga, 1910, 3.—39. lpp.
- Bērzkalns P. Dzīvokļu būvniecība Rīgā 1913. gadā. — Latvijas Universitātes raksti, arh. fak. sērija, 1940, 2. sēj., Nr. 4, 378.—422. lpp.
- Kampe P. Arhitekts Jānis Fridrihs Baumanis. 1834—1891. Viņa dzīve un viņa mūža darbs. — Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1927, Nr. 1. 17 lpp.
- Kampe P. Īss pārskats par profesora Dr. arh. h. c. Eizena Laubes būvniecības darbību līdz pasaules kara sākumam. — Latvijas Arhitektūra, 1940, Nr. 4, 105.—117. lpp.
- Krastiņš J. Rīgas arhitektūras stilistiskie novirzieni XX gs. sākumā. — Grām.: Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR. Rīga, 1974, 79.—113. lpp.
- Krastiņš J., Vasiļjevs J. Rīgas izbūve un arhitektūra 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā. — Grām.: Rīga 1860—1917. Rīga, 1978, 413.—450. lpp.
- Laube E. Celtnieks Jānis Alksnis. — Latvijas Arhitektūra, 1939, Nr. 1, 9.—12. lpp.
- Laube E. Par būvniecības stilu. — Zalktis, 1908, Nr. 4, 145.—148. lpp.
- Pīrangs H. Arhitektoniskās stila formas Rīgas pilsētas ainavā. — Grām.: Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. Rīga, 1932, 119.—120. lpp.
- Rīga. Apcerējumi par pilsētas vēsturi. Rīga, 1965, 111.—118. lpp.
- R. [Rozenāls J.] Par Somijas mākslu. — Vērotājs, 1905, Nr. 2, 240.—247. lpp.; Nr. 3, 364.—373. lpp.; Nr. 4, 491.—502. lpp.
- Rutmanis J. Latviešu arhitektūra XIX un XX gs. — Grām.: Mākslas vēsture, 1. sēj. Rīga, 1934, 253.—256. lpp.
- Vasiļjevs J. Rīgas arhitektūra. — Grām.: Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. 3. sēj. Rīga, 1970, 180. lpp.
- Борисова Е. А., Каждан Т. П. Русская архитектура конца XIX—начала XX века. М., 1971. 238 с.
- Васильев Ю. М. Рига. Памятники зодчества. Рига, 1971, с. 247—258.
- Едике Ю. История современной архитектуры. Синтез формы, функции и конструкции. М., 1972, с. 40—55.
- Кириченко Е. И. Москва на рубеже столетий. М., 1977. 184 с.
- Кириченко Е. М. Русская архитектура 1830—1910-х годов. М., 1978. 399 с.

- Кириченко Е. И. Федор Шехтель. М., 1973. 140 с.
Конструкция и архитектурная форма в русском зодчестве XIX—начала XX вв. М., 1977. 175 с.
- Купффер Э. Ю. Жилой дом. Руководство для проектирования и возведения современных жилищ. Спб. — М., 1914. 445 с.
- Москва. Памятники архитектуры 1830—1910-х годов. М., 1977. 126 с.
- Уиттик А. Европейская архитектура XX века, т. 1. М., 1960. 281 с.
- Berkholz A. Moderne rigasche Neubauten. — Rigascher Almanach, 1903, S. 131—46; 1904, S. 151—163; 1905, S. 137—149; 1906, S. 120—136.
- Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen, 1—7. Riga, 1907—1913.
- Riga und seine Bauten. Riga, 1903. 458 S.
- Wallis M. Jugendstil. Warschau, 1974. 264 S.
- Wasastjerna N. Finsk arkitektur, 1—5. Helsingfors, 1904—1908.

Saturs

Priekšvārds	5
Jugendstils un laikmets	7
Jugendstila pirmie desmit gadi Rīgas arhitektūrā . . .	30
Jugendstils Rīgas arhitektūrā no 1910. līdz 1914. gadam	129
Paskaidrojumi, avotu un literatūras norādes	178
Speciālo terminu vārdnīca	180
Tekstā minētās Rīgas celtnes	184
Personu rādītājs	213
Literatūra	221

Янис Албертович Крастыньш
СТИЛЬ МОДЕРН В АРХИТЕКТУРЕ РИГИ
(Латвийское общество охраны природы
и памятников)
Серия «Памятники архитектуры и искусства
Латвийской ССР»

Издательство «Зинатне»

Рига 1980

На латышском языке

Jānis Krastiņš

Jugendstils Rīgas arhitektūrā

Redaktore S. Cepurniece

Mākslinieciskais redaktors G. Krutojis

Tehniskā redaktore E. Poča

Korektors V. Markevics

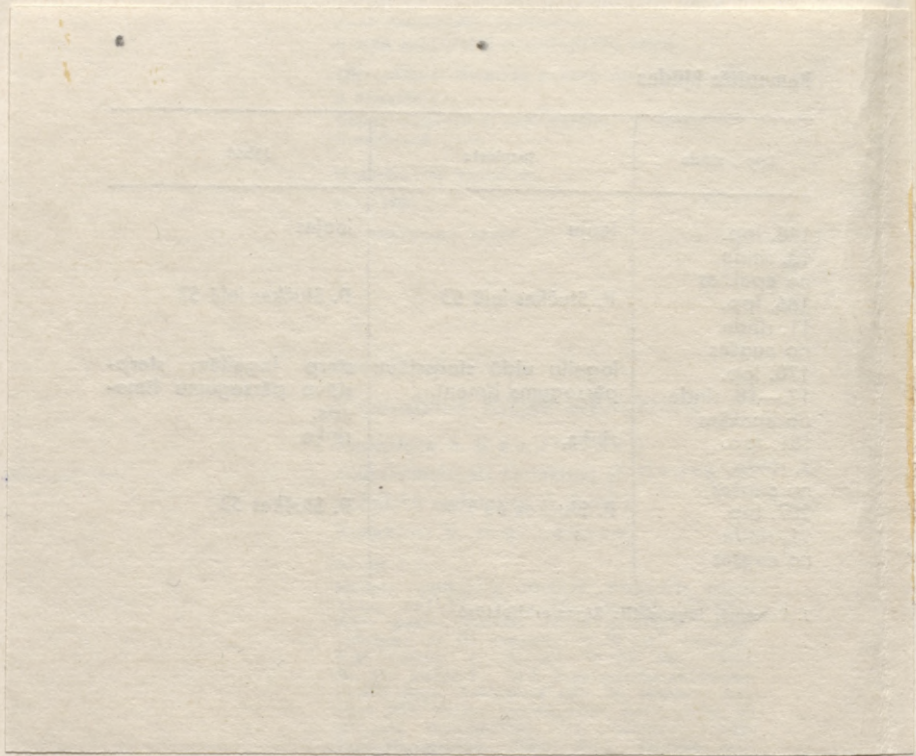
ИБ № 542

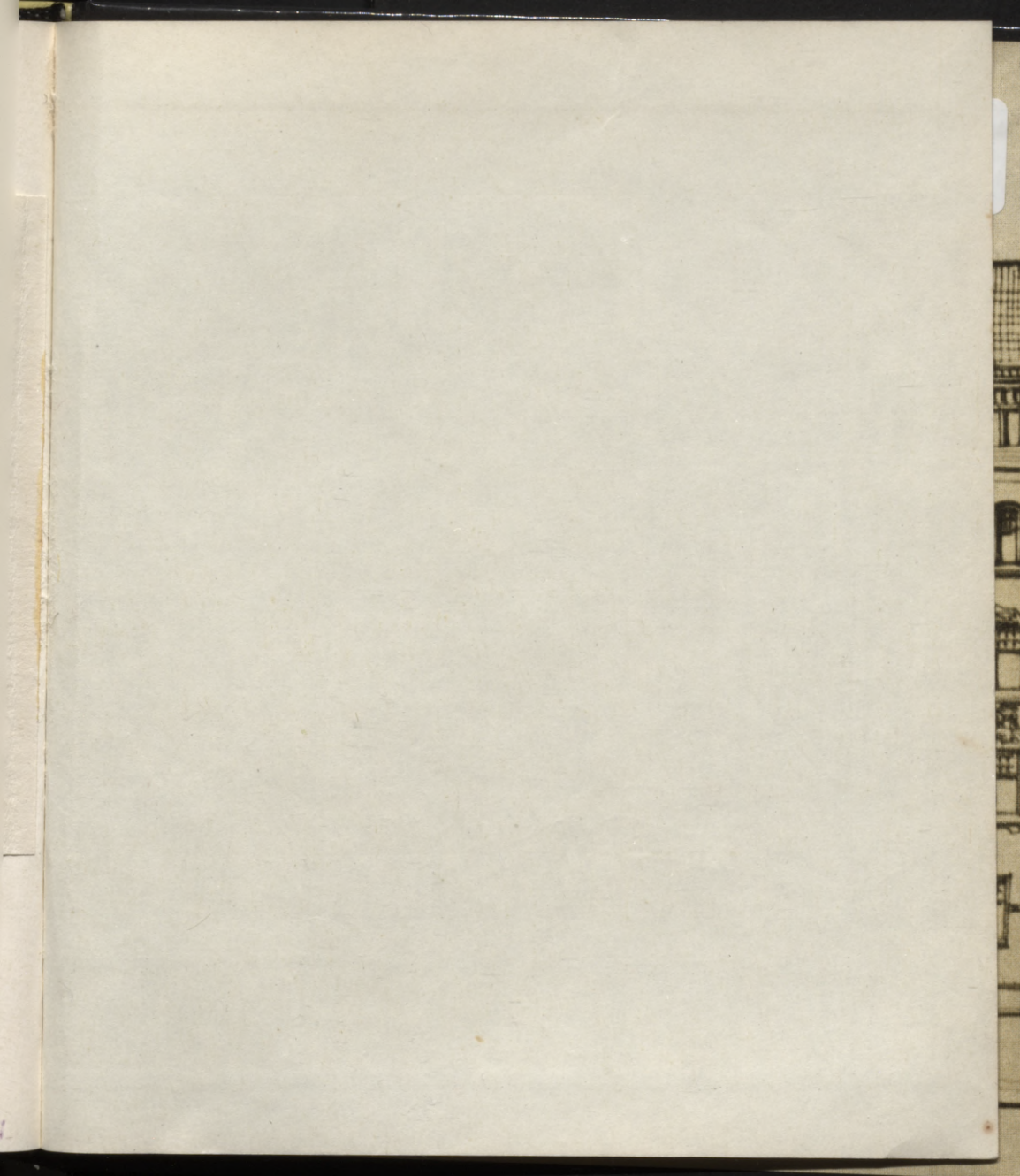
Nodota salikšanai 03.04.79. Parakstīta iespiešanai 14.11.79. JT 12376. Formāts 60×70/16. Krītā papīrs. Žurnālu cirstā garnitūra. Augstspiedums. 14 fiz. iespiedl.; 10,78 uzsk. iespiedl.; 9,01 izdevn. l. Metiens 10 000 eks. Pasūt. Nr. 244. Maksā 1 r. 30 k. Izdevniecība «Zinātne», 226018 Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11.

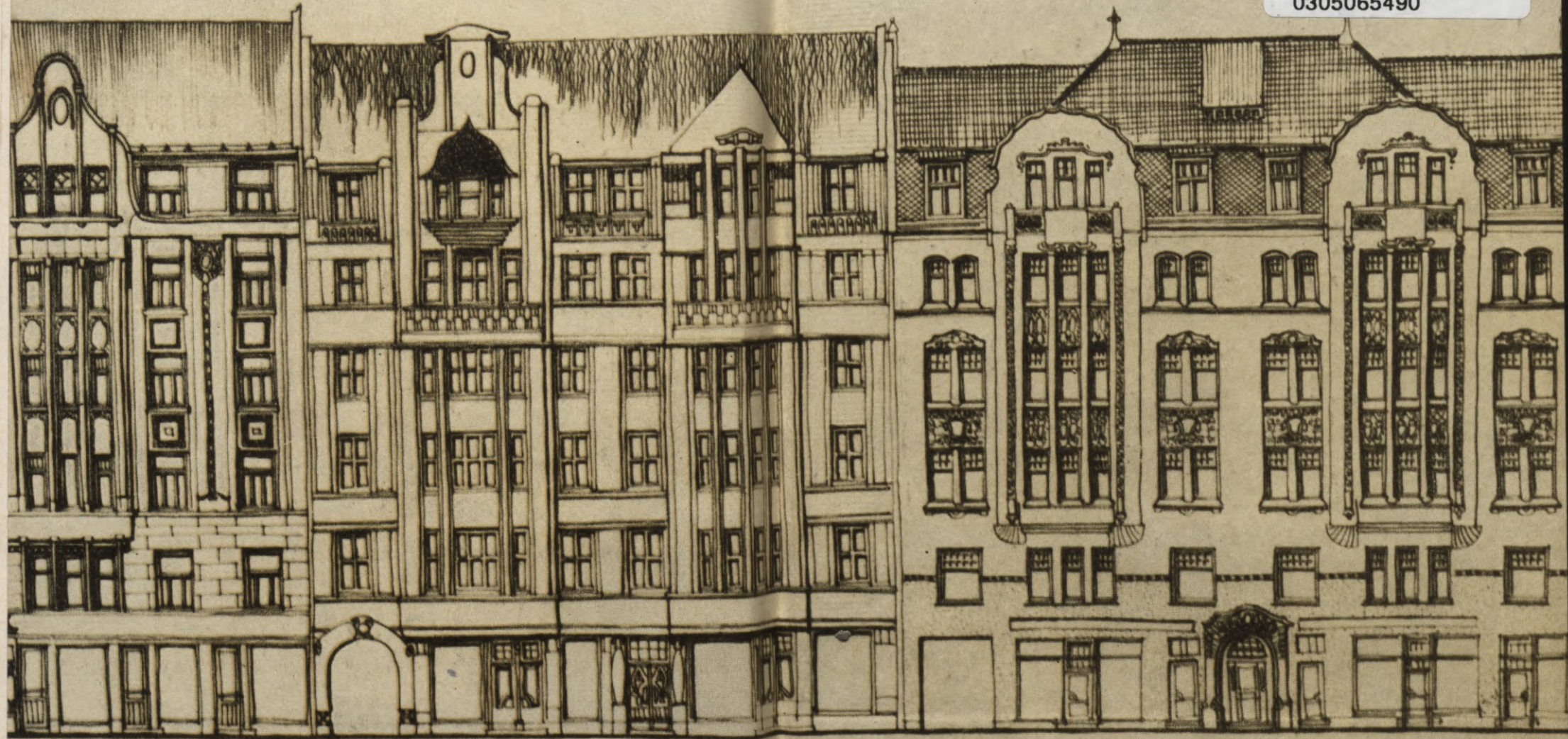
Pamanītās kļūdas

Lpp., rinda	Iespiests	Jābūt
148. lpp. 13. rinda no apakšas 166. lpp. 11. rinda no augšas 170. lpp. 17.—18. rinda no apakšas 181. lpp. 7. rinda no augšas 207. lpp. 11. rinda no augšas	ieeju P. Stučkas ielā 63 logailu vidū starpstāvu pārseguma līmenī. riņķa, P. Stučkas 63	ieejas P. Stučkas ielā 53 starp logailām starp- stāvu pārsegumu līme- ņos. riņķa P. Stučkas 53

J. Krastiņš. Jūgendstils Rīgas arhitektūrā.

Sērija «Latvijas PSR arhitektūras un mākslas pieminekļi» iepazīstina lasītājus ar celtnēm, celtņu kompleksiem un mākslas darbiem, kuri veido republikas kultūras pieminekļu nozīmīgāko daļu, stāsta par to rašanās vēsturi un autoriem, kā arī analizē šo pieminekļu vēsturisko un māksliniecisko vērtību, parāda to vietu gan nacionālās kultūras attīstībā, gan arī visas Padomju Savienības un pasaules kultūras pieminekļu vidū. Sērijas darbi atspoguļo arī pavisam jaunus vai vēl maz pazīstamus zinātniskus faktus. Sērijā ietverti darbu autori ir speciālisti arhitektūras un mākslas pieminekļu izpētes, aizsardzības un restaurācijas jomā.

Pirmā šajā sērijā iznāca Imanta Lancmaņa grāmata «Jelgavas pils».

Šajā, sērijas otrajā grāmatā, autors stāsta par Rīgas apbūvi, kas radusies 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā, kad arhitektūrā valdīja jūgendstils. Tajā laikā celtās ēkas lielā mērā nosaka pilsētas īpatnējo seju. Grāmatā raksturotas minētā laikmeta pilsētībūvniecības īpatnības, apskatīta celtņu arhitektoniskā un mākslinieciskā vērtība.

Sekos grāmatas par Ventspils darbnīcas 17.—18. gs. koka celtnieku darinājumiem, Kurzemes pilsētu senām koka celtnēm, Vecrīgas pilsētībūvniecisko izveidi un Brāļu kapiem.

